

VEZÉR-ESZMÉK

JOBLÉTÜNK ELŐMOZDÍTÁSÁRA.

ÍRTA
KUBINYI LAJOS.

PEST, 1858.
MÜLLERGYULA SAJÁTJA.

MÜLLER EMIL könyvnyomdája, 1858. Pest. Dorottyaútcá 12.

Első Rész

Adair. Must I thus leave thee Paradise?! thus leave
Thee, native soil?!....
O unexpected stroke, worse than of Death!
Michael. Nor love thy life, nor hate: but what thou
livst
Live well, how long or short permit to
Heav'n.
Add Deeds to thy knowledge answerable; add
fai th
Add virtue, patience, temperance, add love
By name to call'd Charity, the soul
Of all the rest, then wilt thou not be loath
To leave this Paradise, but shalt possess
A Paradise within thee, happier far.

Milton, Paradise lost.

I. CIKK.

L é t ü n k c é l j a a n y a g i é s s z e l l e m i g y a r a - p o d á s .

Sokszor kérdezte már az ember önmagától: „miért van a földön?”

Természetes, ily kérdés csak akkor ötlött agyába, midőn saját egyéniségét nem érezte foglalkozásai, sőt küzdelmei méltó céljának.

És sokszor kereste már e célt az ember; de mert e földön nem találta – kivüle vélte lenni.

Fölemelkedett tehát lelke a földről és elszállt a világosság gyors folyamával bolygóról bolygóra 700 millió mérföldnyi körbe.

Kiismerte e kör nagy világait, – úgy mint innen kiismernie lehet, – áttanulmányozta pályájokat, helyzeteket, viszonyukat, sőt behatolt némileg szervezőtök ismeretébe, de – mit keresett, léte célját nem találta.

Magasb röptét vőn szelleme; elhagyta e világrendszerét. Mesteri eszközökkel segélyzé gyarló szemeit; – 8-10-15-szörös látási távolságokba hatolt el. Elhatolt ama világrendszerekbe melyekben

egy-egy nap fénysugara 800 milliószorta kisebb, de csak azért, mert távolságával arányos 60 billió mérföldnyi kör világait kalandozták be gyarló szemei. De . . . nem bírt e földtől elszakadni szelleme. Mindinkább gyengült röppenése; sőt midőn érzé, hogy mi segílyt sem nyújthat többé e föld eszközeivel, midőn érzé, miként hagyják el e földön szerzett tapasztalatai, midőn számítani kezdé, hány évezred kellene gyarló testének s eszközeinek hogy ágyú-golyósebességgel oda érjen? . . . egy végetlen nagy . . . egy számtalan világo kból álló mindenség nyílt elébe, melynek több napjai vannak mint a szivárvány tarka páraparányai! hogy végre nem talál gyarló szeme egy üres pontot, egyetlen sugárnak elegendő ürt, melyen áthatolhasson, s itt? nem tudván, saját kicsinységén vagy a mindenség nagyságán bámuljon-e inkább! . . . büszke igényein s hiú. ábrándjain elszégyenülve vallotta be: mi-kép „e földön kívül nincs mit keresnie.”

És még sem szűnt meg mindig távolban keresni azt, mi épen önjében van.

Léte célját saját szerű utakon kezdte fürkészni.

Látta hogy tökélyesb e föld minden lényinél. Látta, hogy nem egy szer jelentékeny en avatkozhatik a természet törvényeibe, azokat egymás által korlátozhatja vagy fejtheti, elenyésztheti, vagy előhozhatja, sőt több-több erők, élő és érző lények felett, mindinkább szabadon rendelkezhetik . . .

Így már-már hitte hogy léte feladata nem kisebb mint e kis világban, és e kis világon, lényei és saját erői által uralkodni.

De midőn szigorúabban kezdé az egymás mellé, egymás alá, s egymás felébe rendeltség sorozatát, sőt

rendszerét feszegetni; midőn szigorúabban kezdte a tökélyesbülés végetlen pályáját puhatolni; és eme tökélyeket vévén egyéni belbecse mérvéül, s egyéni belbecsét vévén a „cél és eszköz” mérvéül, rendszeresen akarta kimutatni, melyik lény van Önmagáért, és melyik van másokért teremtvé, vagy teremve: ismét oly paradoxonokba bonyolódott, mint előbb, midőn a végetlen világ tömeget szemei gyönyörködtetéseért vélte fen ragyogni; itt épen oly „mikrokosmos”-ra bukkant, mint ama felette el-elvonuló világtenger nagy „Kosmosa;” sőt számtalan „kiért és miért”-re bukkant, melynek megfejtése nagyobb, nehezebb s fontosabb mint maga ama híres kérdések kérdése:

„To be, or not to be, that is the question?!
 Wether 't is nobler in the mind? to suffer
 The slings and arrows of outrageous fortune?;
 Or to take arms against a sea of troubles
 And by opposing, end them?! To die?! to sleep?!”
 stb. (Shakspear's Hamlet.)

„De hát miért is hagyta volna szellemüresen teremttője eme nagy, és miért hagyta volna önállástalanul teremttője eme parányi mindenséget?” Kérdésem nem egyszer eme fāradalmi közt az ember, és:

At meg átvizsgált mindeneket, ismét és ismét megmérlegelt minden tökélyeket; de midőn álét becsét, e világ számtalan lényeinek s köztök önmagának is léte vagy nem léte becsét akarta mérlegelni, s midőn önmagát mindenféle makro- és mikrokosmosok középpontjává olymódon akarta tenni, hogy mégis mind ezek őérte teremtvék, okoskodásai támogató-

sához (daczára végetlen önzésének) csak egyetlen be-tűt sem talált.

így kifáradván szelleme a végetlen nagysá-gok és végetlen csekélységek ügyeletében; és kifá-radván különösen azon törekvésben, miszerint az élet-erők tüneteit egymás alá akará rendezni, végre ma-gába szállott; fogalmai tisztulni kezdtek s mindinkább belátta hogy álét önmaga cél, melynek semmi más célja nincs, sőt minden létező egyéniség annyira ön-magáért van és kell hogy legyen, mikép, ha k ö-telességei vannak, azok a nagy és kis mindenség minden lényei irányában csak ártalmatlanság át igénylik: mert mindenek felett csak önmagok iránt vannak örökös és szigorú kötelességeik, s ez ö n l é-tök fentartása, önlényök tökélyesbítése, vagy, ha úgy tetszik, j o b b l é t ö k e l ő m o z d í t á s a .

Gyarló hiú ember! Ne véld hogy Isten érted vi-lágokat, lényeket vagy csak egyetlen lényt is t e -rem tett. Ne véld hogy gyarló egyéniséged legyen célja vagy csak tetőpontja is az öszves teremtésnek.

Látod végetlenül szállni alább a tökély fokoza-tait a föld még gyarlóbb lényeiben, de nem láthatod végetlenbe magasulni azt e földön kívül, mert kizárat-tál a végetlen világgali érintkezésből, kizárattál a nagy mindenségből, mely övez.

Sőt gyarlóbb, hiúbb s változékonyabb kebled és agyad sovárgása, mint bár szolgájává aljasultak volna is e mindenség örök törvényei, bár szolgájává aljasul-tak volna is ama törvények, melyek létedet tényezik, vágyaidat kielégíteni vagy gyarló idegszövetednek folytonos ingert és élvezet nyújtani képesek volnának.

Önlényed f e n t a r t á s a és t ö k é l y e s b í -

tése célod; s miért ne lenne ugyan ez célja minden más lényeknek?! . . . Talán hogy neked eszközök ül szolgálhassanak? Eszközéül változó hangulatodnak, változó kedélyednek, s tévedező okoskodásidnak?

Nem, nem! aki, és a mi nem méltó hogy ő n-magáért legyen, az nem méltó hogy legyen.

Az ilyes eszközök előállítása nem a teremtés magas hivatásának feladata, hanem gyarló emberi eszme és feladat.

Mert ne feledd hogy teremtőd mindenható, ki-nek egyetlen eszméjébe került volna vágyaid kielégítésének eszközeit életed folyamához kötni bölcsödtől sírodig, s ha ezt nem teve, valóban nincs okod csak vélni sem, hogy teremtményeinek célja csupán téged boldoggá tenni.

És ugyan mondd csak, eme feldicsért szerepedben, eme magasnak vélt helyzetedben, midőn pedig ön-magad is mindent elkövetsz jobbléted előmozdítására, boldog vagy-e?

Nem folytonos elégedetlenség, nem folytonos küzdelem-életed? Nem sokkal többek-e fáradaimaid szünóráidnál? Nem többek-e szenvedéseid az üdv pillanatainál? Nem többek-e óhajaid, esdelmeid mint mennyit elérhetsz, vagy kielégíthetsz?!

Valóban! hiánosnak, minden irányban tökéletlennek születik az ember. Mozderője nem más mint egy örökös nyugtalanító ösztön, sors, mely a „haladót vezeti, a kése delmezőt korbácsolja öntökélyesbülése végetlen pályáján előbbre előbbre, egy eszményhez egy valamely lehető tökélyhez, mely mindig távolabbi, távolabbi ponton tűnik elénk; és mert e cél mindig elérhetlen, létünk valódi célja nem

más mint egy fáradhatlan „haladás,” egy folytonos előbb-előbb lépés testi s lelki tehetségeink kifejtése által egy-egy életpályán, melyen anyagi és szellemi gyarapodásunkat minden erővel tényezzük, s melynek be kell illenie a családnak, a nemzet sőt az összes emberiség anyagi és szellemi gyarapodásának folyamába.

II. CIKK.

Anyagi és szellemi gyarapodásunk alapja helyzetünk; tényezők, testi s lelki te- hetségeink.

Bölcsöd ez, majdan sírod is.
Itt élned, halnod kell. V. M.

Ha oly nagy volna e föld, hogy rajta minden család elszigetelve és mégis szabadon élhetne; ha oly jó-tékony volna ennek talaja és éghajlata minden ponton, hogy rajta minden család elszigetelve és mégis bőven megélhetné; ha oly ügyes volna minden családfő és családanya, hogy családuk igényeit önmagok kielégíthetnék; ha annyi számtalan hiányai, gyarlóságai, igényei, szükségei, valódi és álvágyai nem volnának az emberi agynak s kebelnek, mennyit csak társaságban találhat fel; ha nem a társas élet volna azon alap, mely keblét s agyát magasb tökélyekre képezi; nem a társas élet volna az alap, melyben anyagi és szellemi jólétét leginkább tényezheti és gyarapíthatja az ember: független lenne egyenkint vagy legalább családonkint mindenki, s épen annyi jólétet szerezne önmagának, mennyit testi s lelki tehetségei által a földből a természet erői által ön részére felhasználni képes.

Ámde benépesült e föld, megoszlott minden talpa-
latnyi talaj birtoklása, változatosan jótékony és mosto-
ha minden vidéknek éghajlata, kimutatvák az utak,
mikép örökölhethet, mikép szerezhethet, mikép érdemelhet-
ki emez anyagi értékekből egy-egy parányit az életbe
lépő, s a szorgalmas, értelmes pályázó, így ki vannak
mutatva az életpályák kisebb nagyobb mértékben
szűkebb s bővebb korlátok közt; ki vannak mutatva
az életpályákon ama testi s lelki műveletek, melyek
által jobblétünket tényezni s gyarapítani feladatunk;
ki van jelölve kevés kivétellel mindenkinek útja, me-
lyen testét s lelkét képezheti, és helyzete, melyhez ké-
pest működhetik, szerepelhet, pályázhat, vagy nem
pályázhat.

Szellemi s anyagi jólétünk tényezésére nézve te-
hát igen is jelentékeny ama helyzet, melyben szü-
lettünk, a kör, melyben növelkedtünk, a tehetségek,
melyekkel pályázni indulunk s az anyag, melybe testi
s lelki tehetségeinkkel jobblétünk előmozdításán mű-
ködünk

Függetlennek születik e nagy világon minden
lény kivált minden emberi lény. És csak annyiban
köteles önmagát mások hatálya alá rendelni, a meny-
nyiben azok ártalma nélkül ön jobblétét előmozdítja:

Ámde mint tőle nem kövelheté senki, hogy csu-
pán azért lépett légyen társas életbe, miként csupán
engedélyeket adjon Ön lénye felett, csupán áldozato-
kat nyújtson ön szellemi s anyagi javaiból: úgy ő sem
követelheti senkitől hogy nékie csupán engedélyeket,
csupán áldozatokat nyújtson.

A társas életnek, melyben mindenki csak áldoza-

tot nyújthat, jobb szétoszlania; mert célja épen az ellenkező.

A társas életnek célja, hogy mindenkinek többet adjon, vagy másnemű, más természetű szellemi vagy anyagi értéket adjon azért, mit tőle igényel; de viszont érdemtelenül mit se adjon

Íme az út, melyen számtalan kötelességek nyílnak, melyen számtalan kötelékek fonódnak egy polgár elébe, önmagáért s nemzeteért.

Sokféle nyers és iparcikkeket, sokféle anyagi és szellemi terményeket, sokféle tapasztalatot, sokféle foglalkozást s így sokféle segílyt, oktatást, anyagot, viszonyt stb. igényel az emberi test és lélek, hogy a benne rejlő tehetségek kiképződjenek, s hogy általok jobblétét tényezze: ezért sokféle életmódot, sokféle foglalkodást, működést kell tennie, sokféle pályát kell futnia az „ember”-nek, hogy hasznos tagja legyen nemzetének mint „polgár,” hogy épen azon anyagi és szellemi terményeket vigye nemzetének, melyet az leginkább igényel, s hogy így minőségre és mennyiségre mindinkább több kincset adva ama közös nagy kincstárba, a nemzeti jólét tárába, mely ivadékról ivadékra száll és minden egyes családhoz szétoszlik és mégis mindig növelkedik, mindinkább több jutalmat igényelhessen, olyat mely lényéhez minőségre és mennyiségre nézve kellőbb az odaadottaknál.

Csodás természetű eme közös kincstár. Mindenkitől megveszi ez azt, mit az nem használhat, s mindenkinek azt adja érte, mit igényel. Sőt mindig többet ad ki, mint bevesz, mert ez ama hálás termő erő, mely egy-egy élő fát növel egy-egy magocskából; ez ama hálás termő erő, mely négyszeres aratást ad kétszeres

javítás után, ez ama csodás kincs, mely annál inkább szaporodik, minél többeknek osztatik szét, mert ez mint az eszme vagy érzelem, tulajdona marad az egyénnek, melyben felvillant, habár több keblekbe s agyakba árad is szét; sőt inkább többeket hoz elő, mint a termő magok, melyek szétszóratnak.

Eme közös kincstárba, a nemzeti jólét tárába, s itt a nemesb agyakba és keblekbe, melyek öszvegét közszellemnek nevezzük, adandók át szellemi terményeink, ha azokért anyagiakat akarunk kapni; s mielőtt távolabbi vidékekre vinnék, itt kell megkísérlem anyagi nyers, ipar- vagy műterményeink eladását is, hogy mindenféle kötelességeinknek megfeleljünk, mert hiszen egymásba gyökerező anyagi és szellemi létünk.

A mint alapul egy nemzet anyagi jóléte ama talajon, melyet lakik, amaz ég jótékonyágán vagy mostohaaságán, melynek levegőjét szívja, melyben családjai és a növények s állatok, élnek, fejlődnek és működnek, úgy gyökerezik szellemi jóléte eme nemzetnél minden egyes családnak a nemzet szorgalmában, értelmében, és osztályainak egymásiránti méltányosságában.

Nagy kincs egy áldott talajú és égálgjú haza, de épen oly nagy kincs a népnek, mely azt lakja, műveltsége. –

Mit érnek Keletindia, Délamerika vagy némely pazarul megáldott vidékek rónái, mezői, hegyei és völgyei, melyeket vad nemzetkéek laknak, ama sokkal mostohább és csak darabka földhöz képest, melyet a nagy angol nemzet lakik?!

Szerencsések ama nemzetek, melyeknek e föld gazdag vidékeiben esik hazájok, szerencsések azon

egyének, kiknek gazdag örökség jutott osztályrészül, de szerencsés helyzetökben is esmeretlen marad előtök a „jólét” ha testi s lelki tehetségeiket annak tényezésére felhasználni nem képesek; és viszont bár szerencsétlen helyzetek legyen, kik eme tényezést értik és gyakorolják, ismerni s élvezni fogják a „jólétet.”

A mint gyökerezik egyéni vagy családi helyzetünk a közhelyzetben, a mint gyökerezik egyéni vagy családi jólétünk a nemzet anyagi és szellemi kincseiben: úgy gyökerezik az általános szellemi jólét az általános anyagi jólétben s úgy gyökerezik az egyéni vagy családi szellemi jólét, az egyéni vagy családi anyagi jólétben.

Az anyagi jólét gyökereinek lehatolásával arányos szellemi jólétünk ágainak s lombjainak fejlődése és virágzása, ama gyökerek táplálják eme szép növényt, és csak akkor képes ez tökélyesben felvirulni, ha megadta helyzete mindazt, mit lénye igényel, s ha ki tudják választani ezeket sőt kellő szellemi táppá is tudják alakítani a gyökerek.

Eme kiválasztás, emez átalakítás ama nagy és örökös „munka” mely nemünk rendeltetése.

Bár mily változatosak e föld vidékei, bár mily zord némelyikhez az ég, bár mily szűk körre kell is szorítkoznia egy-egy nemzetnek, mégis ha annak nagyobb része testi s lelki tehetségeit kellően műveli és működteti, mindig talál és pedig elegendő anyagot talál öntáplálatára.

Egy művelt nép tehát bármely helyzetben is képes jólétet szerezni; ámde bár mely nép sem képes testi s lelki tehetségeit kiművelni ott, hol élete egy folytonos nyomor, helyzetének mostohasága miatt; ezért

a népnek vagy nemzetnek ha csak középszerű helyzetet adott is sorsa, midőn szellemi jólétet akar szerezni, előbb némi anyagi jólétet kell szereznie. Vagy is legalább középszerű anyagi jólétre kell küzdenie a népnek hogy benne, hogy ama sok agyokban és keblekben, melyek öszvegét alakítják, a szellemélet, ama sok kebleknek és agyagnak együttérzése és gondolkozása megkezdődjék.

Munka nemünk öröksége e földön. A munka által lön becsessé e föld és mind az, mit rajta a természet által előhozni képes az ember. A munka által fokoztatnak fel eme termények értékei. Munka által lehet testesíteni érzelmeinket és gondolatainkat. Munka által halmozódott öszve amaz öszves anyagi és szellemi kincs, melyet eldödeinktől örököltünk, és munka által kell ehhez egy-egy parányit adnunk hogy utódainknak kamataival adhassuk át.

Ámde mindenféle munkánk csak akkor becses, ha kellő testi s lelki képzettségekkel hajtottuk végre; mert valamint örök becsüek mindazon tények, érzelmek, és eszmék, melyek egy műveit test és lélek jellegét képviselik, úgy becstelenek és kihullanak ama közös kincstárból, kihullanak a történetből mindazok, melyek ezt nem képviselik.

Kedvező vagy bár mostoha helyzetünkben is jólétünk valódi tényezője tehát a munka, melyet testi s lelki tehetségünk által gyakorlunk: ezért mindenekelőtt igyekeznünk kell hogy munkaképességünk mindent, ki az életbe lép, munkaképessé saját és családja jóléte tényezésére az egyese- ket, s öszves jóléte tényezésére a nemzetet, hogy sa-

ját helyzetében mindenik megfelelhessen hivatásának, léte céljának.

Régen lejárták szerepüket ama téveszmék, miszerint az öszves jólétet más nemzetek meghódításába helyezték a hatalmasok.

Dicsőségben de nem jólétben éltek és tűntek el a hódító vezérek, seregek, és nemzetek.

Később szállotta meg az emberiséget ama na gyobb eszme, miszerint feladata „jólétét tényezni e földön” s úgy látszik, nem H közeli századoknak adatott ennél magasbat érlelni meg, mert távol még létesítése ez eszmének.

Első lépés volt.éhnek létesítésére a nemzetek vándorlása. Azt hitték, minden csupán helyzetüktől függ. Sok századok kellettek eme tévely kiforrására, sok áldozat hullott eme kísérlete, de bár nem mondhatjuk „megtalálnak a bölcsek követ”, még sem mondhatjuk, hogy annak nyomára nem jöttünk, hogy abból, ha csak egy parányi is ne jutott volna birtokunkba ama nagy áldozatok gyümölcseképen.

Századunkban már látjuk jobblétünk előmozdításának tényezőit „testi s lelki tehetségeinket.” Látjuk a munka becsét. Már nem egy-két kísérlet történt a „munka rendezésére,” ámdé ki tudná, hány századok, fognak elfolyni, míg mindenik államban „ mindenik nemzetnél, mindenik vidéken, mindenik helyzetben mindenik családfő, mindenik családtag testi és lelki foglalkozása oda tökélyesbülend hova tökélyesbülnie sorsa engedé, és egész életre és ez életnek minden szakára, minden évre, órára, hétre, napra, sőt minden munkaórára nézve úgy legyen rendezve, mikép min-

denki lehetőén előmozdítsa ön, családja, nemzete, sőt az állam és öszves emberiség jólétét?!

Végetlen feladat ez; végetlen cél, melyet elérnünk nem lehet, de melyhez közelebb közelebb menni valódi rendeltetésünk firől fira.

Hagyjuk tehát másoknak a dicsőség fény koszorúit; hadd száguldozzanak nyugatról keletre a nagy nemzetek nagy seregei.

Hagyjuk távolban a vallás és politikai reformok küzdelmeit; bár mily „bölcsek és bár mily nagy államférfiak hitték is ezek által mozdítani előbb népök jólétét, soha sem tudhatják: egy-egy fényes diadal, egy-egy reform által nem épen annyiakat tettek-e boldogtalanokká, mennyieket boldogítani véltek, nem épen annyi gátot vetettek-e az egyénies öszves jólét elébe, mennyit legyőzni, véltek?!

Igyekezzünk szellemi s anyagi jólétünkét testi s lelki tehetségünk által tényezni!

III. CIKK.

Feladatunk tehát testi slelkitethetségeink kiképzése.

Mind azon műveleteket, melyeket idegrendszerünk mint mozderő tényez, testieknek; s mindazokat, melyeknél mint érzés, mint fogékonyság, vagy mint akarat szerepel, l e l k i e k n e k nevezzük.

Hogy eme műveletek egymással öszvefüggésben legyenek és mégis külön-külön némi önállással bírjanak, külön-külön öszpontokat (agyakat) képeznek az idegszövetek, melyeknek szálai egymásba fonvák.

Eme sajátyszerű egyensúlyban, mely bár melyiknek felzaklatása által is felbomlik, túlsúlyt gyakorol az általános „mozderő” a nagy agy, mely az „akarat agya” mely úgynevezett testi műveleteink tényezője.

Másod jelentőségű a kis agy a „fogalmak világa” melyben tapasztalataink tárháza van, s mely felett bár mily nagy hatalmat gyakorol is az akarat mozderője, e hatalom korlátolt, csupán az ott meglevő fogalmak feletti, csupán ezeket, és ezeket is csak a lehetőség határain belül képes fel-feleleveníteni vagy háttérbe szorongatni, szétszedni vagy öszverakni, kisebbíteni, növelni, s így idomítani, szervezni, rendezni stb. stb., ttúg viszont ezek játéka kivált az akarat pihenésekor (álom), sőt gyakran ennek parancsa dacára is eleven.

Ennek műveleteit mint árnyék kísérik a kebel érzelmei. Legkevésbé fejlettek és egymás között is elszárgatvák az érzelmvilág műszerei, a dúc-rendszer, mely harmadik tényezője benső életünknek. Külről csak érzékeinken általjöhetnek erre behatások, s egyenlően tárva áll keblünk ezen behatásoknak és amazoknak, melyeket az „akarat” agya a fogalomvilágban véghez vitt műveletek által előidézhet, sőt tárva áll ez ama behatásoknak is, mely szervezetünk növényi élete által az életerő műveletei által a táphiány, a túltömöttség, egy vagy más nedvhiány vagy bőségkor a szervezet épsége vagy betegsége, a szervezet öszhangzata vagy széthangzata által gerjesztetik, és mind ezek mellett is ne véljük hogy ez csupán szolgálja volna a többieknek, óh nem! épen eme behatások iránti érzékenységénél fogva igen is könnyen felzaklattatok és ekkor légy ének bár vágyai az egészre néz ve ártalmasak, oly szenvedélyekké magasulnak, melyek kielégítésére minden erőfeszítéssel működtetjük „akarati” erőnket s fogalmi világunkat sőt mondhatni, minden testi s lelki tehetségeinket.

Testi s lelki tehetségeink kiképzése tehát nem épen abban áll, hogy minél ügyesebbé tegyük vagy minél inkább edzetté szilárdítsuk csont- és izomrendszerünket; nem is csupán abban áll hogy minél korlátlanabb uralomra emeljük akaraterőnket a test csontjai és izmai felett; nem is csupán abban áll hogy minél több képzeteket, minél több fogalmakat halmozunk vagy bár minél több tapasztalatokat rendezzünk be kis agyunk emléktárába; és nem is csupán abban áll hogy minél több és minél nagyobb érzelmek érzetébe gyakoroljuk be keblünket; hanem hogy mindezeknek

a lehető legnagyobb kiképzettséget oly arányban adjuk meg, miként végképen elnyomva egyik se legyen, de jelentékeny túlsúlyú se legyen, csak az „akaraterő” és pedig ez is csak akkor; midőn akaratához a „fogalomvilág” meggyőződése is járul, mely szinte megkérdezte keble érzelmeit és nem egyszer bírja ennek is óhaját, kivált ha testi jóléte ígértetik, de habár ezt meg nem nyerheté is, habár teste romjain keresztül is, azt „miről tiszta fogalmakon alapult meggyőződése van” akarni, és cselekedni, elhátározni és teljesíteni elég erős legyen.

Testi s lelki tehetségeink kiképzésének célja pedig épen nem az hogy a vetélyek terein egyik vagy másik vetélytársunk tehetségeit túlszárnyaljuk; hanem az hogy ön szellemi s anyagi jólétünket azon helyzet-hez képest, melyet örököltünk, minél teljesb mértékben tényezni képesek legyünk, mások ártalma nélkül.

„A las! what differs more than man from man!
And whence that difference? Whence but from himself?!”

(Will. Wordsworth)

Valóban! végetlen különbség van ember és ember közt s ez csak „önjében,” miszerint tehetségeit nyomtalanul hagyta tespedni vagy lehetően kifejtette, lényét állatóságában hagyta pangani vagy lehetően tökélyesbítette.

Testi s lelki tehetségeink kiképzése az, a mi egyéni becsértékünket teszi. Ezek kiképzésével arányos emberi becsünk.

Létföltétele minden társulatnak, legyen az kisebb vagy nagyobb, hogy méltán díjazza ama műveleteket, melyek egy kiképzett egyéniséget jellemeznek. –

Aránylagosnak kell jobblétünk gyarapodásának lenni eme tehetségek felhasználásával.

Ámde éppen eme tehetségek kiképzése és felhasználása ama végetlen sisiphusi munka, mely ly el ezer évek óta küszködik az emberi nem, ez ama tökélyesbülési haladás, melynek bár nincsenek égbe nyúló magaslatai, mert hiszen emberi lényünk tehetségei igen is korlátoztak; de mégis számtalan fokozatra emelhetők a nélkül, hogy tetőpontját elérhetni kilátásunk volna, mint a szabad kőművesek eme talányának, miszerint

Aa' bb' végetlen párvonalok, aa az emberi lény tökélyvonala, bb az emberi lény gyarlóságának végetlen vonala, cc , ama középleg, mely mindenkinek kiképzettségi fokozatát mutatja; és számtalan pontok lévén a -tól c -ig, számtalan egyéniségek tűnnek fel, de pályája mindenkinek a -tól b -hez visz, s így bár mily végetlen az alsóbb vonal és bár mint törekedjünk is minél magasb tökélypontra küzdeni (a c -hez minél közelebb hatolni), de mert egyenes vonalban kell haladnunk és pedig végre is b vonalon végződik pályánk, a cc tökély fokozatai soha sem leendenek egészen megtévezve egyetlen pályázó által sem, bár mily magasnak látszék is pályája (dd).

És nem csupán eme rendeltetésünk akadálya teljes kiképződésünknek.

Különböző, és pedig bár mily kevésbé de mégis lényegesen különböző tehetségekkel születünk, me-

lyek még inkább nehezítik pályánkat és nem bírván messze-messze elszárnyalni, hogy pályánk majdnem párvonalos legyen a tőképálya vonalával (a a), gyorsan hullunk alá gyarlóságaink színvonalába (b b). Midőn tehát ama boldogságtól, melyet fogalmaink szerint egy teljesen kiképzett egyéniség élvezhetne, távol esünk, nem szabad a nagy világot, az embereket, körülményeinket, helyzetünket stb. kizárólag vádolnunk, mert hiszen valamint csak középszerűen sem képes boldog lenni sőt nem is érdemes hogy szellemi és anyagi jólétet élvezzen az, kinek lelki s testi tehetségei kivált önhibái miatt tespednek, úgy nem képes teljes boldogságot élvezni az, a kinek helyzete vagy kiképzettsége nem a szó teljes értelmében tökéletes, ilyen pedig e földön nincs. És ha van e földön valódi jólét, az nem egy képzelt helyzetben, nem is az emberi mindenhatás és mindentudásban rejlik, hanem ama helyzetnek, eme tudásnak és hatásnak fokenkénti javulásában, s gyarapodásában, melyet pedig kiérdemelni sorsunk nem tilt.

I g y e k e z z ü n k tehát kiképezni testi s lelki tehetségeinket hogy ezt kiérdemelhessük, vagy, ha másképen nem lehet (mások kára nélkül), kivívhassuk önünk és családunk számára. *I g y e k e z z ü n k* benső becsünket gyarapítani mind halálíg hogy lehetőén folytonosan élvezzük a jobblét örömeit.

IV. CIKK.

Különböző tehetségekkel különböző helyzetekben születünk; ezekhez képest különböző életpályákhoz kell alkalmazkodnunk.

Alles ist Frucht und alles ist Same.

(Schiller)

Ama csodás erő az életerő, mely e nagy világon az egység csodás tüneteit milliárd alakokban játszsza, fajunkban az emberi nemben különös sajátosságokkal bír.

Mindenik egyéniség ama két fő elem, a hím és nő életelem vegyiteké, és még sem középlét a kettő közt, hanem egyik vagy másik: fi, vagy hölgy, és mindenik magán viseli nemünk lényképét. Mindenik magán viseli fajunk lény képét, sőt nem egyszer megtaláljuk fajunk lényképen a nemzedék, a család, sőt a szülők lényképét.

Annyi változatosság van eme hasonlatok dacára is az emberi alakok közt, hogy milliomokra megy egy-egy ivadék száma, és mégis 100 ivadék után évezredek előtti lényképét ismerhetjük fel egynémelyiknek mint Ábrahámnak az akkori múmiákban és a jelen ivadékok minden egyéniségében.

Ily hasonlatok vannak az emberi tehetségekre

nézve ama számtalan változatokban, melyek naponként tűnnek fel és el. Vagy ha úgy tetszik, ily változatok jönnek elő ama hasonlatokban, melyek öslényképét egy pár embertől származtatjuk le. Eme változatok a tehetségekre nézve:

1. Ama számtalan fokozatok, melyek a leggyengébb emberi csont- és izomalkattól a legerős-bekig előjőnek.

2. Az érzékenységek ama számtalan fokozatai, melyek a legelfásultabb idegzettől, a legingerlékenyebb osztályrészéül jut egyik vagy másik kebelnek.

3. Ama fogékonyság számtalan fokozatai, melyek szerint nehezen tanul és könnyen felejt egyik, míg könnyen tanul s nehezen felejt a másik, és fásult agygyal éli növény- vagy állatéletét egyik, míg a másik agyában a legtarkább képzetjáték tünedezik egy végtelen „fogalomvilág” számtalan tárgyai, egyénei szereplése által.

4. Az akarat erőnek, mely által csont- s izomrendszerünket vagy eme fogalomvilág tényezőit működtetjük, ama számtalan fokozatai, miszerint egyik korlátlan úr (a lehetőség terén) eme testi s lelki tehetségei felett, míg a másik az akarat erejét csak úgy ismeri mint növényi vagy állati léte eszközét sőt szolgáját, az „ösztön” műszerét.

Az emberi lénynek ezen 4 főtulajdonából külön-külön fokozat juthat ugyanegy lénynek is. így számtalanképen vegyülhetnek össze eme fokozatok, hogy különböző egyéni tehetségeket képezzenek.

Nincsenek kellő mérveink eme tulajdonok fokozataihoz, de a nagyobb különbségeket tisztán kiismer-

hetjük, sőt a kisebbeket is kitanulmányozhatjuk, miszerint meglehetősen tiszta fogalmakat képezhetünk egy-egy kiismerendő egyénnek testi s lelki tehetségeiről.

Kiben a legnagyobb csont- s izomerő a legfinomabb érzékenységgel, s ezen érzékenység a legmaradandóbb felfogással sőt minden tulajdonok a leggyorsabb s erőteljesb akarati tehetséggel találkoznának, az volna emberi lényünk tökélypéldánya. Eme tehetségeket természetesen ugyan ily tökélyes helyzetbe kellene e földre tüntetnünk és testi s lelki tápjaiul és foglalkozásaiul épen azon anyagi és szellemi világterményeket és tényeket kellene engednünk, melyek lényét lehetőleg fejtik; de bár mit elkövetnénk is egy ily szerencsés egyéniséggel, nem menthetnők fel minden gyarlóságoktól, mert épen magok amaz alapulajdonok olyanok, melyek csak egymás romjain virulnak fel, s bár nem virulhat fel egyik sem hogy a többiek legalább középszerűek ne legyenek, de minél magasbra csigázódik valamelyik, annál kevésbbé engedi kiemelkedni középszerűségéből bár melyiket is.

Az emberi tehetségek különféle kifejlődését nem csupán emez egymásba gyökerezett, és mégis egymás elnyomásával díszlő tulajdona idézi elő.

Számtalan behatásoknak áll nyitva az emberi idegzet, mely eme tehetségek mozdonya, vagy ha úgy tetszik, külön műszerek által tényezője. Számtalan behatásoknak áll nyitva az emberi szervezet; behatásoknak, melyekből képeződnie feladata.

Helyzete, melyet e nagy világnak egy felvett pontján valamely nemzet polgárképen öröklött, nyújtja a testi s lelki tápokot, igényli a testi s lelki foglalkozásokat, melyekből lényé szerveződik, s melyek

által testi s lelki tehetségei fejlődnek; és midőn már kifejlődteknek mondhatjuk is ezeket, alá vannak vetve azok behatásainak, mert hiszen azért hogy szerkezete és szelleme teljes terjelmet ért, „maradandó” nem lehet az emberi lénynek.

Pillanatonkint avulnak el ama szilárd és folyadéki parányok, melyek szervezetét képezik, pillanatonként enyésznek el szellemvilága képei, és midőn visszapótolja ezeket, midőn helyükbe más más parányokat tesz, ezek nem képesek ugyan azon tulajdonokat ölteni, ugyanazon helyeket ölteni, ugyanazon szerepet vinni, részint a szervezeti örökös képződés rendszere miatt, részint az életerő folytonos haladása miatt, mely mint a légbe vetett kő, bár mily kis utat tesz pillanatonkint s bár megállapodni látszik tetőpontján, mindig megy, mindig halad fel vagy le.

Különbözők helyzeteink, különbözők a behatások, melyeknek ha urává nem bírunk lenni, rabja vagyunk.

1. Cson t-és izomrendszerünk ama különböző tápszerekből alakú, melyeket különböző égjalak növényei és állatai nyújtanak, melyek pedig szinte különbözők a talaj, a lég, a nedv, a világosság, melegség, villany, mágnes hatálya s egymás melletti viszonyuk vagy táplálkozási s fejlődési időik szerint. És saját csont- s izomalkatunk is ki van téve mind e hatályoknak, különösen pedig azon hatálynak, mely kedélyünk s eszméink játéka vagy akaratérnk parancsa által különféle működéseket igényel, melyek nyoma meglátszik alkatunkon.

2. Kedélyünk műszerei a szív, a rekeszhártya a máj, lép, vese stb, melyek tápláléka szinte ama különböző terményekből alakult s különböző elemve-

gyű vér, ki vannak téve az életerő számtalan igényeinek. A gyomor, a belműszerek majd egyik majd másik elem után sóvárog, hogy a szervezetet ama mintára képezhesse az életerő, melyet adóitól nyert. Az izmok és csontok működése fölemésztett egy vagy más nedvet, míg másokat túlbőségben hagyott, a képzetek ábrándos játéka száz meg ezerféle játékot idézett elő a kebel érző műszereiben, annak idegszálain, az akaratagy nem egyszer erővel zaklatá fel egyiket, míg erővel háttérbe szorítá a másikat stb. szóval számtalan behatások vonultak s vonulnak át csak egy középszerűleg kiképzett kebelben is, bár mely egyszerű helyzetben is

3. Fogalmi világunk s érzékei nyitvák a nagy mindenség számtalan tünetei hatályának. Ezenkívül a kedély és akaraterő zaklatásainak.

Figyeletünk tárgya, a vízcsepp, melyben ezernyi élő állatok mozognak, a földgömb, melyen az életerő több mint 100 ezernyi fokozatokon, számtalan fajokban és még több egyéniségekben szerepel. Figyeletünk tárgya a nagy mindenség, melyhez képest földgömbünk kisebb, mint e gömbhöz egy vízcsepp.

És figyeletünk tárgya nemcsak az alakzat, a mozgás, a változat, hanem az erők, melyek ezeket tényezik, az erők, melyek kívülünk és bennünk szerepelnek, sőt mindez nemcsak úgy mint van, hanem mint volt, mint lehet, mint leend, és mint lehetne.

4. Az akarat erő, melynek önkényétől függ, hogy a föld vonzerejének (a lehetőség korlátain belül) engedelmeskedjék vagy annak parancsoljon, az akaraterő, mely majd nem korlátlan úr (a lehetőségig), minden tagunk mozanatai, minden fogalmak váltó-

zata, szóval testi s lelki tehetségeink működése felett, majdnem ugyan annyi hatálynak van alárendelve, mennyi felett uralkodnia lehetne.

Megzavarják eme sokszor dicsért erőnket a csontok, izmok túlfeszített működései, az érzékek, érzelmek igényei, óhajai, a túlcsigázott örömök, gyönyörök, kínok és szenvedések. Megzavarják ennek hatályát a fogalomvilág báj- és rémképei, megzavarja néni egyszer egy gyöngé szó, egy hang, egy intés, egy ötlet, egy eszme, egy gondolat. Megzavarja ezt mint többeket is a táp, melyet élvezett, a táp, melyre éhezett, a lég, melynek melegítő elemeit véredényeibe szívta stb. szóval mindaz, mi felett uralkodni hivatott, ha vagy kellően kiképezve nincs, vagy azok lényeges behatások rabjai

Helyzetünk nyújtja vagy hozza elő mindazon behatásokat, melyek öveznek, s lényünk bár bizonyos kitűzött ponthoz törekszik fejlődni, számtalan változatra képes, számtalan eltérésekre alakítható eme behatások által . . .

Most ki mondja meg nekünk, melyik életpálya éppen lényünkhöz való? És ha megmondhatná is, megszerkezheti-e számunkra ama helyzetet, melyből e pályára léphetünk? Megadhatja-e éppen ama kiképzést, melyet e pálya igényel?

Nem, nem!

Legtöbb esetben könnyebben hajtható az emberi lény mint helyzete. Könnyebben alakítható és módosítható pályájához az emberi lény, mint e pálya öhozzá. És bár mindenki megnyerhesse a lényéhez kellő pálya és vagy átalakíthassa lényét a helyzetéhez adott pályára, következik-e hogy ön jobblétét kellően té-

nyezze és megfeleljen azon igényeknek, melyeket családja, nemzete, vagy az állam jóléte igényel? Lehet-e jólétet ígérni azon államnak, melynek minden polgára földművelő, vagy iparos, vagy kereskedő, vagy tudós stb. akarna lenni, habár lényéhez épen e pálya lenne is leginkább kellő?

Nem! mert hiszen ily államban a családi sőt egyéni jólétet sem lehetne tényeznünk.

Midőn tehát társas életbe lépünk, le kell mondanunk ama tökélyesbülési célról, mely szerint általános emberi tökélyekre képeznök magunkat, le kell mondanunk ezen óhajunkról ama célért, mely a társas élet eszméjével megtér, t. i. „jobblétünknek mások ártalma nélküli tényezéseért.” Sőt a mennyiben tőlünk függ, igyekeznünk kell hogy ne csak ön, hanem egyszersmind a család, nemzet s állam jólétét is tényezzük, s pedig annál inkább minél több segílyt veszünk ezektől ön jobblétünk előmozdításához; ez pedig csupán külön-külön pályákon eszközölhető.

Így le kell mondanunk amaz ábrándos életpályákról, melyekért talán szívünk s lelkünk esd, de melyek nem helyzetünkhöz valók, sőt igyekeznünk kell hogy minél inkább bealkalmazkodjunk azokba, melyek talán nem épen fényesek, nem egyszer félreismerés tárgyai, de önünkhözi, családunkhozi s nemzetünkhözi kötelességeinknek leginkább megfelelők.

Nincs aljas pálya, csak aljas ember, s ilyen bár mely pályán is az, ki azt betölteni nem képes. Emberi belbecsünket nem a pálya becsével hanem annak betöltésével kell mérlegelnünk. És mert a közös jólét, melyben egyéni jólétünk gyökerezik, csak külön-külön

pályák által tényezhető, külön-külön pályákba kell alkalmazkodnunk.

Mint változók egyéni tehetségeink, úgy változók helyzeteink, mint módosítható lényünk, úgy módosítható lényünk. Melyiket változtassuk? módosítsuk vagy ne? S itt mit tegyünk, mit kerüljünk? ismét kérdések kérdése, melyre feleletet nem, csak némi tájékozást nyújthatunk a kérdőknek vezéreszméink által.

V. CIKK.

Egy máshoz kell arányítani az életpályákat és vezéreszmék által kell irányítani haladásukat, hogy következtések legyenek önmagokhoz és mégis béküljenek a család-, nemzet- s államélet folyamába.

Ha Diogenes most feltámadván bepillantana valamely nagy nemzeti jólét kincstárába, és látná ama számtalan épületeket, számtalan járműveket, gyárműveket, étel-, ital-, ruhaneműeket, látná ama számtalan állati és növényi terményeket, amaz ipar-, mű-, és szellemi terményeket, melyeket egy nagy nemzet igényel, irtózva feküdnék vissza sírjába, nem azért mintha nem örömet élvezné saját illetékét mindazokból, hanem azért mert fogalmai szerint, ha nem e témérdek kincshalmaz súlya alatt, de ama nép alatt, mely ily telhet len, ily számtalan kincseket fogyaszt évenként, el kell a földnek sülyednie.”

Szegény Diogenes lakjék hordójában, s vesse el ruháit, vesse el ivó poharát, vagy bár mily hittel szálljon sírjába, nemünk jellemét, s pedig sok ezer évek tapasztalataiból szerzett jellemét kiforgatni vagy sírjába vinni képes nem leend.

Aránylagos a nemzetek jóléte fogyasztásukkal

annál inkább minél inkább megfelelnek e cikkek minőségére és mennyiségére nézve igényeiknek. Es csak azok szegények, kik igényeiket kielégíteni nem képesek; csak azok alárendeltek, kiknek igényeit mások elégítik ki.

Hajdan fegyver által, most iparterményei által adóztathatja meg egyik nemzet a másikat, s ha fegyverrel mérköznek is, anyagi erőjök az iparterményekben gyökerezvén, végre is az nyer túlsúlyt, a melyiknek jóléti kincstára kifogyhatlan.

Jelen korunkban nem csak kenyérrel, de nem is csupán iparterményekkel hanem egyszersmind a szellem számtalan műterményeivel is élünk.

És ne aggódjunk azon hogy sokat fogyasztunk, csak czélszerűen fogyasztottuk legyen; ne aggódjunk azon hogy sokszerű és nagy igényeink vannak, hanem csak azon igények kielégítésén. „Gyarlóságunkat s telhetlenségünket jellemzik eme számtalan igények¹¹ mondjátok? – Oh nem, sőt inkább erőnk mérvei ezek, ha ugyan ki bírjuk elégíteni, és csak akkor jellemzik gyarlóságainkat ha kielégítésokra képtelenek vagyunk, akár azért mert engedjük, hogy igényeink túlszárnyalják érdemlett díját tehetségeinknek, akár azért mert tehetségeink nem mérközhetnek igényeinkkel, melyeket helyzetünk szült.

Ámde nem könnyű feladat a földből és a föld alól elővarázslani mindazon anyagokat, és még nagyobb feladat mindazokat átalakítani és elosztani úgy hogy mindenki megszerezhesse minőség- és mennyiségre nézve mindazokat, melyeket lénye méltán igényel.

Tisztán kellene ismernie a nemzetnek, mely eme feladatot el akarja érni, helyzetét, termelő, és gyártó

erejét, mindazon cikkeket, melyeket előállítani és feldozni képes, és mi több, mindazon igényeket, melyeket talaja, légje, műveltsége előidéz mennyiségre és minőségre nézve.

Ezen adatok nyomán kellene tudnia, mily életpályákat és egy-egy irányon mennyit igényel. Ezen adatok nyomán kellene úgy nyitnia, rendeznie, a tényezők életutjait, hogy minden pályák kellően be legyenek töltve, hogy ne essenek gyengék oda, hol erősek igényeltetnek, ne csak egyes erők tényezzenek ott, hol összetett erők igényeltetnek, és viszont ne tespedjenek haszontalanul az egyéni erők és ne legyenek túltömve azon pályák, melyeken csak egyesek térnek meg. De:

fatálában bármily erélyesen törekedjenek is némely államok azon egyetemes szellemi és anyagi jólét tényezésére, mely lényéhez kellő pályát és méltó díjazást tartoznék adni minden családfőnek sőt a családéletben minden tagnak, e kívül minden egyénnek; bár mindinkább igyekezzenek a képző noveldék által mindenkinek egy-egy biztos életpályát nyújtani; még mindig távol vannak attól hogy a pályák arányát meghatározhatnák, hogy az egyéni tehetségeket ezen arány szerint képeznék, s a növelést oda vihetnék, mikép onnan mindenik saját pályájára lépjen vagy léphessen, polgári helyzete, tehetségei hajlamai szerint.

Anglia csak megközelíté nem a célt magát hanem azon adatok összeszerzését, melyek alapján polgárai igen sokkal könnyebben rendezhetik életpályájukat mint más nemzetek s ezen adatok gyűjtésével 620 felvigyázó, 2190 rendező, 30,610 számvevő, min-

den katonák és papok segélyével 2 évig foglalkozott; ez 7 millió füzetten több száz mázsát nyomott.

Ily államtani adatokból pár lapra lejegyezhetjük ama vezéreszméket, melyek célunkhoz visznek; de azokat csak egy nagy nemzet szerezheti össze, és pedig ezen fáradságos összeszerzés eredménye sem tartós, mert hiszen pár év múlva már ismét másképen állhatnak a számok, melyek léte ütereit veresét jelölik.

De bár mily egyenetlenül legyenek elosztva jelenleg az életpályák, bár mily túltömöttek legyenek némely pályák és légió legyen a pályavesztettek, pályátlanok száma, vagy bár mily gyengékre nehezdedjék az erősek feladata, és bár mennyi szellemi s anyagi erő tespedjen máshol: még mindig lehetetlen kellően rendezni a közösellet tényező-pontjait, a pályázó egyéniségeket.

Elszörnyedt egykor a szemlélődő angol bölcs, midőn eme pályák tömkelegébe tekintett. Láta, mint metszik ezek egymást, látta mily vakon rohannak rajta elő némelyek, mint tespednek mások, mily érdemetlenül taszítatnak némelyek előre, némelyek hátra. Láta, mily életharcok, mily küzdelmek állanak elő a pályák összeütközésénél, túltömöttségénél stb. Láta mily szenvedélyek gerjednek azok közt, kik egymás haladását akadályozzák, mint mennek a gyűlölet, irigység, boszu érzelmei firől fira és elszörnyedve kiáltott fel hogy a polgári élet, csatája mindenkinek mindenkien. A másik, népnevelés által vélte arányíthatni s iránylíthatni e pályákat. Ámde hogyan adjunk mindenkien mellé 2-3 nevelőt s ha ezt teheték is némelyek gyermekeikkel, kellő sikere volt-e növeltetésöknek?

A francia költők egyike iszonyatos átkokat szór az ellen, ki e küzdelmi szenvedélyeket belénk oltá, nem hiszi hogy nem kedves áldozat előtte eme vak csatázás a tömkelegben, mert úgymond „miért engedné hul-
lani, ha nem gyönyörködnék ez áldozatokban.” Mig másika egész odaengedéssel kiált fel. „J' irais seigneur ou tu m' en voies.” Sőt szerinte

„Le plus sage s'assied sous l'arbre du chemin,
Il e s p è r e ; et, de loin dans les sombres voies.
Il écoute pensif marcher le genre humain.”

(V. Hugo)

Valóban nem csak bölcs de szerencsés is, ki ezt teheti. Nekünk mennünk kell! és ne várjuk hogy valamely hatalmas kezek rendezzék pályáinkat, ne várjuk, míg az állam előmutathatja mindazon pályavonalokat, melyek jóléte tényezésére szükségesek, ne várjuk hogy valamely magas államtani adatokra alapíthassuk pályáinkat; igyekezzünk azt, bár mely pontra alapítá is sorsunk, igyekezzünk eme kiindulási ponthoz következetessé tenni, igyekezzünk, hogy haladása beüljék a család, nemzet sőt államéletbe, és bár „Áldjon vagy verjen sors keze” önmagunkat nem vádolhatjuk, mert hiszen megtettük, mi t ő l ü n k telt.

Legtöbbször életünk olyan mint egy egy hosszú regény, melyet szerzője hírlap útján ereszt közre és még közepén sincs, midőn már a lapok szétröpíték; nem lehet múltján igazítani egy betűt sem; nem lehet más célt tűzni végpontjául mint azon előtte is láthatlan kifejlődést, melyet múltja igényel; s így nem lehet k e r e k d e d s é g e t adni folyamának, hanem egyenes irányt, melyen a letett alaphoz következtes tényeket kell odább odább fűzni, mígnem a szerepek

lejárnak, a bonyolódások kifejlenek, a tárgy kimerítve, minden, mi hozzá tartozott, előadva s minden mi hozzá nem tartozott kizárva van.

Természetesen ily pályák ha egyszer összeütkezésbe jönnek másokkal és csatázniok kell, és e csata közben könnyen irányukat tévesztik, miszerint következetlenek leendnek önmagukhoz; de ha össze nem ütköznének is, méltán kételkedhetünk „vajjon úgy voltak e megtéve első léptei hogy az általok kijelölt irány beüljék a család, nemzet, s államélet lépeteibe?” Mert hiszen csak az élet végén nyerjük meg ama távollátást, mely pályázásunk kiindításához szükségeltetek?! . .

Egy nagy zúr e világ mindenség története, melynek összeolvadnak legnagyobb eseményei a lekisebbekkel, a komolyak a nevetségesekkel, az élet a halállal, a képzet a valóval, és nincs ugrás nincs rend haladásukban, ha parányról parányra figyeljük mocanatait.

Ámde eme rendetlen egymásmelletti és egymásutáni haladásnak, eme nagyszerű discordokból alakult disruoniának ha kiülőbb pontjait hasonlítgatjuk egy be, számtalan öszhangzatos csoportozatkákra bukkanunk, melyek dallamszerű egyetértéssel haladnak együtt, és ha az összes történet kiülőbb pontjain tekintünk végig, úgy látjuk hogy az egy végetlen nagy harmónia, egy örök időbbe hatoló melódia.

Így halad egyéni létünk is családunk s nemzetünk létében parányról parányra tévedezéssel, botorkálással, következetlenséggel, összeütkezésével, de még is mindig ama sajátmű rendezettséggel mely nem az alaké, hanem az értelemé, nem az okoskodási szabályoké hanem a tapintaté, hogy midőn egy egy

életen végig tekintünk, lett légyen az bármily változatos és küzdelemteljes, tőle némi következetességet s folyamának vezényletétől némi magasb behatást eltagadnunk nem lehet. Nem tőlünk függ, mely pontján tűntünk légyen fel e földnek. Nem tőlünk függ, mily körülmények, mily behatások övezzenek bölcsönktől sírunkig. Nem tőlünk függ, mily anyagi és szellemi örökséget hagyhat reánk a család, nemzet, vagy állam, melynek tagja vagyunk. De testi s lelki tehetségeink egy bizonyos fejlődésekor számtalan eszközök között válogathatunk és sokak felett rendelkezhetünk eme szellemi s anyagi örökség fentartására és gyarapítására. Tőlünk függ hogy figyelmesek vagy figyelmetlenek legyünk amaz eszközök iránt; hogy megvizsgáljunk mindeneket s mit jónak látunk, azt megtartsuk, sőt létesítsük. Tőlünk függ hogy vezéreszméket képezzünk fogalmainkból tapasztalataink alapján. Vzéreszméket, melyek életfolyamunkat iránylítsák, téveszméktől, tévutaktól óvják, botlásainkat megmutassák s kiigazítani segítsenek. Tőlünk függ hogy minél többet „érezzünk és gondolkodjunk és gondolatainkat nyom nélkül elröppenni ne engedjük”(Kölcsey); hogy ama szép tehetséget, melyly el sorsunk megáldott bár vagy megátkozott, tétlenül elenyészni ne engedjük, hanem feldolgozzuk keblünkben és agyunkban egy belső élet, egy szellemélet által, melynek foglalkozást adni élv, melynek foglalkozásai gyümölcse sorsunk folyamát éde sitheti meg, és melynek kiképzettsége által beavatkozhatunk önszellemi s anyagi életünk útjának irányításába, s pályánkon kellő körülmények közt majdnem biztossággal tényezhetjük ön, és családunk jobbléte előmozdítását

Ne várjuk tehát egy valamely magasb hatalomtól életutaink irányítását. A vezéreszmék által, melyeket önünkben képeztünk és melyeket némely nagyszerű adatok hiánya miatt tökéletesen ugyan ki nem képezhattunk, de melyeken kívül mégis senki sem nyújthat kellő segílyt; ama vezéreszmék által, melyeket „érett észszel józanan” ön agyunkban és keblünkben ön multunk nyomán ön jövőnk irányítására kiképeztünk, bár nem tehetjük is olyanná életünket, miként azt, ha újra kezdhetnők, Örömmel élnők pontról pontra úgy mint éltük; de mind önmagához mind a család, nemzet, s államélet folyamához némileg következetessé és igen sokkal következetesbbé tehetjük mint embertársaink legnagyobb része teszi.

Sína, India, s Egyiptom némely helyein a gyermekre már reá süttetik életpályája bélyege: mészáros, takács, földműves, vagy szabó leend-e?!

Nálunk ily pályaosztás bár a legpontosabb állam-tani és legmélyebb emberisme-i adatok útján történnék is, gyűlöltté tenné pályánkat, mert nem Önmagunk választottuk.

Igyekezzünk tehát azt önmagunk jól aránylítani és irány lítani; igyekezzünk tényleg igazolni a lillei kereskedők 1654-ben tett emlékiratának ama szavait „Les peuples sont industrieux et laborieux, il ne leur manque que de la tranquillité et de la liberté” igyekezzünk önmagunk beillővé tenni munkásságunk által pályáinkat a család-, nemzet-, s államéletbe, nehogy ez kényszerüljön beilleszteni azt ha tán nem keletiesen is de mindenesetre nem oly jól mint önmagunk beilleszthetjük vezéreszmék által.

VI. CIKK.

Alapéletpálya kiválólag hazánkban a családos földbirtoklás.

„Nihil aliud magnum quam multa minuta”
Vet. Auct.

Ha az emberi lét céljának szellemi s anyagi gyarapodását vettük, az emberi nagyság mérvéül az emberi nem vagy legalább egyes nemzet, faj, vagy nép szellemi s anyagi jólétének előmozdítását vagy tényezését kell vennünk.

Átforgatjuk történetünk nagy lapjait és nagy könyveit, szétnézünk anyagi és szellemi igényeink terén, keressük az egyéneket, kiknek mindenöket köszönhessék polgártársaik, és úgy találjuk, hogy némelyek bár mily nagy tetteket vívtak is ki, ezen tettek eredménye nem egyes nemzetek szellemi vagy anyagi jóléte, hanem erőmérkőzés testileg és lelkileg; és fény, hír, dicsőség stb., mely a győzedelmest koszoruzá; és pedig mindez egyesek által csak rendezve vagy iránylítva; miszerint egy bármily nagy ember is önmagában véve kicsiny és nagyok csak azon tömegek, melyek tényezők valának; de ezek tényei sem ama

nagysággal bírnak, melyet keresünk, hanem amazokkal, melyek ezen kívül esnek.

Egy rövid életen át, melynek leheletét pillanatonként kell szednie hogy melegségi fokozatát fen tartsa, ki van téve az ember a súly, szín, szag, ízlelet, hang, világosság, melegség, villanyos és mágnes hatályainak. Ki van téve azon elemek hatályának, melyekért sóvárog és a csont, a bőr, az izmok, az idegzet, a kebel, az agyak érzelmeinek, óhajainak, ábrándjainak, rémeinek ösztöne törekvéseinek, szenvedélyeinek és mindazok törekvéseinek, gáncsvetéseinek és botlásainak, kiknek körében él.

Ezen behatások közt kell fejlődnie, számtalan apróságoktól óvakodva, számtalanokat igényelve s ezek eltávolítása és megszerzése által tényezve ön jobblétét.

És nevezhetjük-e soknak, nagynak mindazt, mit egyes ember mind e teendői mellett másokért tehet?!

Hogyan boldogíthasson népeket az, ki önmagát sem képes boldoggá tenni?!

Ki adhatja meg csak egy kis nemzetkének is léte szükségét? Ki láthatja el csinos, szilárd, egészséges épületekkel 14-15 ezernyi rongyos falvait, 1-2 ezernyi rendetlen tanyaszerű, városait?! ki adhatja meg 1-2 millió léleknek ama kellő lakást, bútort, melyet gyöngé lénye s melyet nagyravágyó szelleme igényel? kinek szavára tűnik elő 4-5 száz mérföldnyi vasút, járművekkal négy öt ennyi jólépült országút és mégegyszerennyi összekötő út?! kinek intéssere nyílnak meg a víziutak, rendeztetnek a folyamok s népesülnek meg 30-40 ezernyi szállító hajókkal a partok?! Kinek intésére jönnek elő távoli tengereken túlról a gyapot, selyemszövet anyagok, melyekbe

milliók öltözködhessenek? kinek intésére mozdulnak meg ezer milliónyi orsók hogy a gyapjú s len szálait szövetté sodorják? kinek intésére állanak fel ama nagyszerű gyáarak, gyárvárosok, melyekben ezer milliónyi kezeket helyettesítve dolgoznak a gőzgépek vas kezekkel? Kinek intésére leend világhosszág és pedig nem csak anyagi de szellemi is csak egy kis hazában is? Kinek szavára nyílnak meg az ég csatornái, midőn a föld növényei szomjasok? Ki teheti enyhébbé a zord telet, mérsékeltebbé a forró nyarat? Ki fogja felborzolni, bevetni és learatni ama 26-30 milliónyi hold földet, mely egy csak kis nemzetke táplálékát nyújtja? ki fogja kiirtani ama szenvedélyeket, melyek milliónyi agyakat és kebleket lázítanak egymás bántalmazására kölcsönös segélyzésök helyett?!

Valóban senki egy maga!

Sok kicsinyek összege a nagyság.

Hatalmas folyammá alakulhatnak a források, tengerré nőhet a sok vízcsepp, nagyszerű hegyek és lapályok sőt egész földgömb alakulhat a porszemekből, és összegülvén e porszemparányok vonzerői fel-fokozódhatnak, hogy e naprendszerben tényező szerepet vigyenek és távoli világokra kihatolhassanak, míg a csepp önmagában véve ilyennek bár mily nagy legyen is csak csepp, a porszem csak porszem marad.

Nem egyesek erőfeszítései hanem a tömegek erőfeleslegének összetett és kitartó műveletei eredményezhetik csak ama nagy teendőket; mert arányos a siker nem az egyesek erőködésével, hanem az összetett erők tömegével.

Csak pályatársinál lehet nagyobb az egyéniség, csak más társulatokhoz képest lehet nagy egy-egy

társulat, és minden esetre társulnia kell az egyéni szellemi és anyagi erőknek hogy kihatólag működhessenek térre és időre nézve.

Vágysz hírt és halhatlanságot?
Illat ez, mely tölt virágot!
És a rózsát ha elhull
Még egy perccel éli tul!

(Kölcsey)

Ember! küzd le tehát nagyravágyó szenvedélyidet. Hasztalan törekszel nagygyá lenni! Nagyszerű és mindig mindenhova elhatoló csak az összes emberiség, melyhez képest mindenki csak részlet, mely csak pillanatig működött, s habár hatálya hullámszerűen terjedt is, ő már rég eltűnt, midőn a hullámzatot más-más egyének tényezik.

Ember! hagyd el a nagyra küzdés szenvedélyét! Lehetsz-e nagy te egy kis népnek csak részlete; midőn az egész tömegben is kicsiny?!

Lehet-e rendeltetésünk az hogy egymás ellen küzdve törjünk nagyok lenni, holott egymást segítve is gyengék vagyunk önjólétünk tényezésére?!

Családkor és földbirtoklás az emberélet alappályája e földön, és nem ama számtalan alakzatú tarka pára, mit a hatalom, erény, vitézség, dicsősség s. a. t. mellékneveivel „emberi nagyságnak” nevezünk!

„Love virtue valour yea all human charmes
Are shrunk and centred in that heap of bones.
Oh! there are woundrous beauties in the grave”!

(Bulwer)

Valóban! „A szeretet, erény, méltánylat sőt nekünk minden gyönyöre egy egy halomka csonttá barnád; csodás szépségeket takar a sír melyek nyo-

mot hagynak talán ismerőik keblében, vagy évlapjainkon, de becstelének, ha csak anyagi vagy szellemi jobblétünket nem tényezék és mert az öszves emberi nemnek valódi kincstára csak ama jólét, melyet ivadékról ivadékra hagy, nyomtalanul hullanak ki abból mindenek, melyek jobblétünknek csak akadályai voltak.

Családkör és földbirtoklás legátalánosb életpályája nemünknek e földön.

A család, ki szorgalmasan és értelmesen kezelte darabka földjét és méltánylással osztotta meg annak terményeit családtagjai s ember társai közt; a családfő, ki szorgalmasan és értelmesen szerezte meg ön és családja szellemi s anyagi jólétét és méltányos volt embertársai, nemzete iránt, méltányosan segélyezett gyarapítani, óvni, ápolni mindent mi nemes, és elnyomni, leküzdeni mindent mi nemtelen, emberi feladatot teljesíté, és saját pályáján pályatársaihoz képest kicsinynek nem nevezhető, sőt mert hasznosabb tagja volt nemzetének mint némely szerencsétlen „népből dogítók” bár mennyivel kisebb legyen híre, neve, s a dicsőség mely pályáját őrezi mint „ember” leend nagyobb!

Átalában a földbirtoklási pályán a nem családos élet csak kivételes állapot nem azért, merte nélkül alkalmatlanná válnék hivatása betöltésére az egyéniség hanem azért, mert ezen pálya nyújt legtöbb testierőt s egészséget, ez van leginkább helyhez kötve, ez leginkább felhasználhatja minden családtag testi s lelki tehetségeit, ez nyújthat tápot és ruházatot egyenesen a természet kebeléből családjának, és meg ez legátalánosabb s így természeti ösztönünknek leginkább megfelelő, a családos életre leginkább alkalmas.

Természetesen a földbirtoklás által csak „megélhetését” s anyagi jólétét még nem biztosíthatja az ember társasélet nélkül. E társalomban mennyi termelőre, mennyi iparos és kereskedő essék hogy az anyagi jólétet, és mennyi művész, író, tudós sat. hogy a szellemi jólétet csak középszerűen is kifejlettnek mondassuk, és mikint kell ezeknek egymásért és egymással foglalkozniuk hogy anyagi és szellemi jólétét mindenik helyzetéhez lehetőleg tényezhesse, kimutatnunk nem lehet; legyen elég itt csupán felemlíteni, miként a földbirtoklási életpályákban gyökereznek minden más pályák, és ezek egymás nélkül mi jólétet sem nyújtanak.

Hazánkban kiváló és majdnem kizáró életpálya a családos földbirtoklás, és bár nem tudjuk számokban kimutatni, mennyi más pályák, mennyi anyagi és szellemi erőműveletek kellenének ehhez hogy felvirágozzék, de commentai nélkül is érezzük ama hiányokat és sorvadtt állapotot, siessünk tehát előmutatni azon emeltyűt, mely által felvirágzását tényezni lehet.

VII. CIKK.

A föld birtoklás leghatályosbb emeltyűje s anyagi jólétünk tényezője az iparüzlet.

Földünk talajában, a lég, melegség világosság, és nedvben s ezek változó hatályában rejlik némely növények termő ereje: az élő lények s növények magvaiban rejlik a termőerő mely kellő helyzetben ama változatok segélye által alakot, testet ölt, növelkedik, virágozik és gyümölcsözik.

Eme termő és termelő erők nem képesek annyi terményt előállítani, mennyi nemünk táplálékára vagy öltözékére igényeltetik.

Bennünk s ön erőnk által működtetett eszközeinkben van ama „mozderő” mely a talaj termékenységét felfokozza, annak művelése és javítása által, és elszórván rajta a termőmagokat segélyezi kifejteni, növelni, gyümölcsözni, s mely szinte minden segélyt elkövet a hasznos állatok tenyésztésére, növelkedésére, táplálkodására, szaporodására.

Bennünk sokkal kevesebb mozderő rejlik mint eszközeinkben. Eszközeink a nálunknál erősb csont és

izomalkatú állatok, s ama vaskezü gépek, melyeket gőzzel, tűzzel táplálnak.

Sokkal kevesebb ön mozderőnk, mintsem általa közvetlenül művelni bírnök a föld talaját, kevesebb mintsem általa elegendő ruházatot s bútorzatot állíthatnánk elő.

Ama tespedő erők tehát, melyeket a természet nyújt, eredménytelenül hevernének talajunkban, a magban, a melegség, nedv, s világosságban és levegőben, ha ön mozderőink által fel nem zaklatnók segítségével tényező erőit, hogy általok azokat felfokozzuk.

Mennyire lehet felfokoznunk eme tényezés által a természet erőit? Nem tudhatjuk, mert még tetőpontját nem ismerjük, de eddigi tapasztalatainkból úgy kell Ítélnünk hogy azt nem is ismerhetjük mint nem ismerhetjük testi s lelki tehetségeink tökély pontját, mert ezek egymással ha nem párvonalban is de arányban vannak s így szerintünk végetlenek.

Vannak némely vidékek e földön, melyekben úgyszólván mi termőerő sincs.

Hazánk talaját Humboldt legújabb észleletei szerint közepesnek mondhatjuk.

Mihelyt csak középszerűnek – mondhatjuk is a talaj termőerejét, azonnal bizton állíthatjuk hogy az végetlenül felfokozható.

Ámde mit ér e világ minden terménye, ha azokat szükségünk fedezésére átalakítani nem tudjuk?!

Ezek átalakítása az iparüzlet.

Mily arányban legyen a termeléssel az ipar hogy anyagi jólétet élvezhessünk? meghatározni csak egyes nemzetekre is csak számtalan adatok után lehetne.

Táplálkozás és ruházkodás által használjuk fel ama nyers és gyárterményeket, melyeket mozdéróink segélye által előállítottunk. S melyik szükségesebb? . . . Természetesen hol egyik hol másik! pár nap alatt télen nyáron kiéheznénk, s pár óra alatt megfagyhatnánk télen.

A gazdaszat és iparüzlet felvirágzásának alapja bár a föld, de mint láttuk a föld tespedő erejének fel-fokozója s így azok felvirulásának tényezője csupán azon „mozdéró” melyet ön és eszközeink működése által kifejtünk.

Anyagi jólétünk tehát nem a talaj termőerejével, hanem eme „mozdérók” mi-és mennyiségével arányos, így nyomorult népeket találunk a föld legtermékenyebb vidékein. Mi anyagi jólétet sem élveznek Egyiptom, Odessa, Riga, Canada, Algir népei; míg ama nagy nemzetek, kiknek alig középerőjű talajok, bár nem tökéletes de sokkal magasb anyagi jólétet élveznek; mert, míg ama dúzs földekhez az emberi s állati erőn kívül mi mozdérót sem alkalmaznak népeik, emezek igen sokkal több állatokat tartanak és majd ugyanannyi erőt fejtenek ki gépek által.

A népek, melyeknek ama csekély mozdéró után is megadta táplálékukat a föld, s nem igényelte égaljok hogy csak ildomosán is öltözködjenek, tespedni hagyták ön s az önerejük által előidézhető mozdéróikat és szegények maradtak gazdag földeiken; míg nyugati Europa földé ritkán adott ugyanannyi mozdéró által elég tápot és féléven át jó ruházkodást igényelt; így fejlett ki népei szorgalma, ama „mozdéró” mely termelését és iparüzletét sőt kereskedését is tényezi.

Felfokozódtak nyugaton az ember testi s lelki tehetségei, míg tespedésben maradtak keleten; és felfokozták nyugat népei talajuk termőére jót hogy többet nyújtsanak jelenleg mint a keleti áldott vidékek.

Semmiel sem hangolható le inkább szorgalmát és semmiel sem hátráltatható inkább jóblétét egy-egy nemzetke mint amaz „extra Hungariam non est vita-” féle eszméssel, melynél fogva magát a keletiekhez sorozta, földé talaját túldicsérte s mindazon szellemi és anyagi ön és segély-mozderőket, melyeket kifejthete. tespedni kény szeri té.

Anglia földje, mely egykor csak kígyót termett, melyet mindig sajnálattal emlegettünk és vártuk, miként hálnak éhbel népei, most ugyanannyi földön több állatot, és majdnem kétannyi gabnát, több mint kétannyi tápszert és igen sokszorosan több bútorzati s öltözéki szert termel és állít elő.

Miáltal fokozták fel mostoha talajuk terme erejét az angolok? A vas és kőszénből kifejtett mozderő által! Ama gépek által, melyek sok százezernyi lóerőt tényeznek, s a légmozderőjének felhasználása által, mely 20-30 ezer hajóikat e nagy világ minden pontjaira el és visszafuvarozta sat. szóval: az „iparüzlet” által mely tág értelemben magába foglal mindennemű tényezést, mely által nyers terményeink felhasználására működünk.

Mi által fokozta fel mostoha földé termőerejét a nagy német nemzet? Szorgalma által, melynél fogva talán 10 annyi mozderőt is fektet talajába s annak terményei feldolgozására fejenkint mint mi.

Hasztalan áldja meg tehát az ég a földet, ha iparunk nincs annak fokozására és felhasználására.

Azon mozderő mennyiségét, mely a termőerő fokozására fordíttatik, tágabb értelembeni, s azt, mely a termények feldolgozására fordíttatik, szorosb értelembeni iparnak nevezvén, el kell ismernünk mikép arányos a gazdaszat felvirágzása a tágabb értelembeni ipar felvirágzásával. Es pedig:

Aránylagos anyagi jólétünk nem annyira a tágabb mint a szorosb értelemben vett ipar felvirágzásával; mert azon állapotban, melyet „jólétnek” nevezünk, igényeink s kiadásaink legnagyobb részét nem a nyers hanem a gyártermények teszik.

Van-e anyagi jólét kényelmes lak, bútorzat, kényelmes közlekedési eszközök nélkül, s oly ruhák nélkül, melyek a nedv, hő, és fagy változatainak megfeleljenek, sőt azon eszközök nélkül, melyek által foglalkozni testünk s egészségünk fentartása vagy életmódunk igényli?

Számítsátok fel csak ti, kik anyagi jólétet élveztek, mennyibe kerül lakástok, lakási kényelmetek, ruháitok kelméje s elkészítése, étkezéstök elkészítése, lakástok rendbentartása, világítása, fűtése, ruháitok tisztán tartása, és ezeken kívül az utcák kövezése, macadamizálása, világosítása, separtetése, locsoltatása, közlekedő eszközeitekkel azon gőz vagy állaterőkkel egyetemben, melyek mozdonyaitok, és mennyibe kerülnek mindazon edények, szerszámok eszközök és gépek, melyek anyagi jólétetök igényei?!

Nemde többet kívánnak érzékeitek mint maga a gyomor?! (Értvén a gyomor kívánata alatt csupán a szervezet által igényelt legegyszerűbb nyers termények értékét). És nemde, bár mint túlcsigázzátok gyomraitok igényét, még mindig igen messze maradnak ama tel-

hetién szemek, amaz örökké kellemérzet után sóvárgó
 érzelkek igényeitől, melyeknek ha szabad követelést
 engedtek, e világ minden kincseit igényelnék?!

Alig nyújt a természet oly anyagot, melynek átala-
 kítását vagy módosítását ne igény lenök. Anyagi jó-
 létünket bármily áldott talajú föld sem képes megad-
 ni ipar nélkül, s jelenkorunk, mely léte célját felfog-
 ta, mely a jólétet mindinkább keresi és tényezi, bár
 sokan gúnyolják is ama nagy kristály palotákat, nem
 becsülte túl az iparüzlet terményeit, midőn azokba
 helyezé.

Az iparműkiállítási termek képviselik a kiállító
 népeknek és nemzeteknek tényező erőit. Majdnem ki-
 jelölhetnek azon ipartermények minősége és menj^-
 nyisége nyomán ama hatályt, melyet egyik s másik
 nemzet kifejtett és gyakorol a természet felett, sőt
 mert hiszen ez ugyanazon erő, mely által politikai je-
 lentősége szerepel, a többek felett.

Angliának 150 millió nép adózik a föld legáldot-
 tabb darabján Keletindiákon, de az angol ezen nagy
 föld és nagy néptömegeből húzott hasznót nem becsüli
 annyira mint ipar-terményeit, melyeket az úgyneve-
 zett Black Indies (a kőszén és vasbányák művelése)
 által önmaga előállít.

100 és 200-szorozza egy nyers anyag értékét az
 iparos, míg a kereskedő csak alig nyerhet annyit mint
 fuvarosa.

A kereskedői városok nagysága lehanyatlott;
 a gyárvárosok tekintélye kezd mindinkább jelenté-
 keny lenni.

Amsterdam, Genua, Velence, Roma, Byzantium,
 Jeruzsálem, Carthago, Babylon, az enyészet fokozatait

jelölik, melyből csak az leend képes újjászületni, a melyik kereskedelmi jelentékenységét iparüzleti hatálylyal bírja visszaszerezni.

Spanyolország a fél világ aranyait elköltötte, és most szegény, néptelen. A rómaiak, görögök, egyiptusiak, Assyria, Phoenicia sat. lakosai sem fegyver által sem öszvehalmozott kincseik által nem tudták megőrizni nemcsak nagyságukat de létüket sem.

Az ipar jelenkorunk kincsforrása. Ez mérve a nemzetek erőjének, s tényezője az anyagi jólétnek; igyekezzünk tehát hogy hazánkba is eljőjön annak országa!

Franciaország 10 év alatt különféle iparmű-találmányokra 24,297 kiváltságot adott; igyekezzünk hogy hazánkban is dicsekedhessünk ily adatokkal.

VIII. CIKK.

Szellemi jobblétünk alapja anyagi jólétünk; tényezői a tudományok és művészetek gyakorlata.

'A te soltanto
D' essere grande o d' esser vile io credo!''

A. Memeli.

Az emberi szerencsének mérve a szerep, melyet életén át játszik: az emberi szerepek benső becsének mérve a jólét, melyet önmagának s embertársainak kiküzdött; az emberi benső beesnek mérve ama kebel és a g y-k é p e s s é g, mely a művészetek és tudományok gyakorlatában nyilvánul.

Ama foglalkozást, melyet a kebel és agy benső életének nevezünk, ama működést, mely által ezek kellő helyzetben önképződésüket tényezik. annyira akadályozzák az anyagi gondok, és foglalkozások, hogy az anyagi jólétből legalább középszerűséget kell élveznie annak, ki szelleme kiképzésére elég időt s erőt akar fordítani; miszerint némi anyagi jólét nélkül, ha megállhat is de a középszernél magasb mértékben meg nem szerezhető a szellemi jólét.

Aránylagosan fejlődött anyagi jobblétével szellemi jóléte az emberi nemnek. Sokak elérték ott és itt a „non-plus-ultrát” melyet egyéniségek elé be tüzn¹ szokott a sors; de távol vannak még mindketőtől ama nagy tömegek, melyeket népeknek, nemzeteknek nevezünk, nem csupán azért, mert nincs még szellemi jólétükhöz kellő anyagi jólét-alap, de azért is mert az öszves emberinem agyában és keblében élő szellemvilág fejlődése végetlen.

Üres és kietlen volt, mert szellemet nem ismert a föld, midőn rajta az emberinem föltűnt. Gyarlók, szegények, és tudatlanok voltak az emberek kezdetben. De sok eszme és sok érzelem villant föl egy-egy agyban és kebelben, kicserélgették ezeket; cseréjük által mindenik megnyerte mindazt, mi a többeké volt, és még sem veszette el sajátját senki; sőt tisztázódott a a többek által e szellem és fogalom világa; úgy mint a vetőmag, mely termékeny földbe szóratik, egyenkint és öszvesen növelkedett, fejlett s tokélyesbült a szellemvilága; egy nagy halmaza szerveződött századokról századokra minden tudományok és ismereteknek; egy nagy szellemvilág tűnt fel az emberi agyakban és keblekben, mely most átadatik firól fira, tokélyesbül ivadékról ivadékra és nem jelölhetjük ki ama határt, melyen túlmennie lehetetlen.

Hasztalan törekvés a veretlenséget elérni akarni. Hasztalan azon bölcsek és művészek törekvése, kik egyéni erejüket túl akarják szárnyalni. Ama versenyzések, melyeket némely lángelmék tesznek, csak erejük és nem benső becsök mérve; midőn a versenypályákon diadalt nyernek, csak képességöknek adták jeleit, miszerint annyi hatálylyal bírnak, mennyivel szellemi jólé-

töket tényezhetnék; de ha e tényezést, ha a tudományok vagy művészetek gyakorlatát elmellőzik, nem feleltek meg célúknak, mely mint tudjuk a jólét tényezője.

Szellemi jobblétünk vagy (mi több) jólétünk tényezője: a tudományok és művészetek g y a k o r l a t a.

Hajdan mindenkinek első ötlete volt a nagy és kis világ, melyet látott. Hogyan lett ez? hogyan lett az? Miért tűnnek fel és alá a növény- és állatország számtalan egyénei? Mi hozza elő, mi tartja f e n s mi enyészti el ezeket?

Ezen kérdések megfejtésével majdnem kizárólag foglalkoztak a tudományok.

Osirisban lőn a hím- és Isisben a nő-életerő személyesítve és imádva az egyiptusiaknál. Eme nagy és mély tudomány felfogásához magasröptű szellem igényeltetek mint az ibisé, éles értelem mint a sakalé, éles érzékek mint a rókáéi sat. és Isis, Osiris főpapjai midőn Egy-egy újoncpap diadalkocsiját kísérték, ezen állatok álarcát öltötték fel.

A nap és hold, a szent bika és tehén, csodás képekben titokteljes hieroglyphék által testesítették azon lényt, melyet aphoeniciabeliek az „istenek anyjának” a cyprusbeliek panphienni Venusnak neveztek, a természetet, melyet még Mózsés idejében is Baal-phegor név alatt imádtak a madianiták, Moloch, Miglitta, Astarte stb. név alatt a babylon- és sidonbeliek.

Venus és Adonis, Thor és Tisa képen szerepelt éjszakon. Shiva, Visnu és Brama már három egységet, a hím, nő és fi lényképeit személyesített k. így, a tűz víz és a föld.

Ezeknek csodaerejét fejtegették a hajdankor tu-

dósai. A természet erőiről elmélkedtek ama kor bölcsei és ihletségöket csodajelekké igazolták. Kígyókat hordtak kezökön, s azokkal mint most is Japánban csodákat kellett tennie, ki a tudós nevet ki akarta érdemlenni, így mondták „erőt venni a természeten” így lönnek híres csodatevő orvosokká sat.

Még Plato bölcselkedésének is ez volt fő iránya. A „smaragd táblára” írta bölcsesége hitformáját. „Sicuti est in terra est in celo et in medio” sat.

Most mindinkább kihálnak azon tudományok, melyeket némely „lángelmék versenyzésének” mondhatunk. Mindinkább kihálnak a hasznat nem-hozó tudományok, és ama magas gondolatok helyett az elemek, a quintessencek a grosse Nichts ábrándképei helyett csak a való világ adatain és pedig minden oldalról megvitattott és megkísértett adatain alapuló tanok, melyek szellemi s anyagi jóblétünket előmozdítják vagy jólétünket tényezik, kezdenek gyakoroltatni s gyakorlatban alkalmaztatni.

Semmi sem ad közvetlenebb gyönyört a kebelnek és agynak mint a művészet, s ezért bár a zene, s képző művészet már hajdan is divatozott, most általánosan tényeztetik és élveztetik minden műveltebb nemzetnél.

Noé idejében Chin-Nong már gitárt és lantot játszott. A sínaiak, indiánok és héberek zenejátékkal tartották bálványozásaikat. Ez utóbiaktól jött át Egyiptomba, innen a görög, s innen római népek közé a zene.

Cadmus phoeniciai király nője Herminie vagy Harmónia már lant kísérete mellett énekelgetett, Bacchus már fuvolázott. Marsias Apollo kortársa már ket-

tős sípon játszott. Anakreon, Pindar, Stesichore sat. a *zenetant*. Terpandre a zenejegyeket, Tyrténs a népdalokat tökélyesbítették sat,

A magyar zene lágy hangjait a doriai, lydiai, phrygiai, jóniai, aeoliai hangmenetekben már feltaláljuk. A magyar zene *jellemét* a régi zsoltár-énekekben kiválólag észrevehetjük.

De bár mily igen gyakoroltatok ez kivált a görögöknél, hol a nők fuvolázása még némely komoly jelenetknél is el-elcsábította a tisztos senatorokat, s a hol a fuvolások és táncosok oly nagy ajándékokhoz szoktak hogy a szónok Demosthenes midőn Laist félkereste, öszves vagyonával sembirtakielégíteni; mindazáltal közel sem volt úgy beolvadva a családos életbe mint jelenleg. Nem volt oly általános tényezője a szellemi jólétnek mint most Olaszthonban, s Nyugat-Európában.

Paris „Louvre”-jében s London, Brittish Múzeumában” megismerkedhetünk a hajdankor szobrászatával. Paris, Dresda. München, Bécs s kivált Róma, Milano, Florenc sat. képcsarnokaiban majd minden nagyobb festesz művének művei öszpontosítvák. De ezeknek szemlélete, bár mily magas élvezet is, csak „vasárnapi” és nem hétköznapi, a gyönyör, melyet nyújtanak, nem elegendő arra hogy általok „szellemi életet élni” mondassunk.

Legtöbb élvezet nyújt az azt nem gyakorlónak az irodalom. De egymagában ez is kevesebb mintsem általa szellemi jólétét tényezettnek mondhatná az olvasó.

Sok évezredek gyümölcsét élvezzi már a szellem jelenkorunkban, sokféle, és minden ágon magasb mint középszerű igénye, melyet ha ki nem elégíthet „szellemi életet” csak félig él; és nem mondhatja szel-

lemi jólétét ténylezettek, ha csak a művészet vagy irodalom valamely ágazatát nem gyakorolja; ha keblének és agyának oly foglalkozást nem ad, melyen részint élvezve részint tényezve haladjon valamely szakban előbb-előbb, hogy naponként növelkedő igényeit épen úgy mint az anyagot kielégíthesse, ön foglalkozása vagy terménylése, vagy mások művészete és költészete által.

Munka nemünk öröksége. Foglalkozást kell adnunk testünknek és lelkünknek nem csak azért, hogy képezzük de azért is, hogy újabb-újabb élvezetre képessé tegyük. Munkánktól nyugalom által pihenünk, s az élvektől munka által lehet csak kipihennünk testi s lelki fáradságainkat vagy inkább fásultságunkat, és csak az által lehet elsajátítunk a képzésünkhöz kellő tulajdonokat. A munka által sajátíttatnak el testünk és lelkünk tápjai; ez által gerjednek fel ismét a vágyak, melyek midőn kielégítvők szenderegtek; foglalkoznunk kell tehát minél többféleképen teljes erőnkkel, hogy minél több és magasabb munkára és élvre lehessünk képesek.

Ne gondoljátok tehát szeretett hazámfiai hogy kellően tényezve van testi és lelki jólétetök, midőn azokat minden fáradalmaktól kímélték, sőt minden élvezettel elhalmozzátok. Elröppen a gyönyör érzelme az élvezet által. Ne gondoljátok hogy elég foglalkozást adtok szellemeteknek, ha néha-néha egy-egy éjét tánc és zene közt virasztotok át, néha-néha egy lapot átolvastok.

Honosnak kell lennie a művészet és irodalomnak mindazon családnál, mely „anyagi jólétet élvez,” melyet a közvélemény hibásan nevez „jólétnek” mert ez egy

szóban a szellemi is értetendő, melyet nem élvez. Honosnak kell lennie a művészet vagy tudományok gyakorlásának azon családoknál, melyek „jóléttel”⁴¹ dicsekszenek. Valamint nincs szellemi jólét közepes anyagi jólét nélkül, úgy viszont nincs anyagi teljes jólét szellemi élet nélkül. Ne gondoljátok tehát csak azt sem, hogy ismeritek a „j ó l é t e t” bár mennyi gabna-, hús-, és zsiradék- félékben bővelkedjete. Ne gondoljátok hogy kellő erőt s kifejlettséget nyerhet szellemetek földeteik kezeléséhez, vagy ahhoz hogy cselédeiteknek kellően tudjatok parancsolni, ha annak foglalkozást adni nem szoktatok.

Honosnak kell lennie az irodalom vagy írászat, a a művészet, és tudományok valamely ágazatának mindazon családoknál, kik anyagi jólétet élvezhetnek, mert csak ezek által képezhetik keblöket és agyukat ama magasb életre, miszerint minden szépet, jót, nemest méltányoljanak, és minden ferdét, aljast, nemtelent gyűlöljenek és miszerint a szeretetet, az erkölcsiséget teljes mértékben élvezzék, gyakorolják; ezek a kebel magasb érzelmeinek, az elme magasb fogalmainak tényezőji, melyeket méltán követelhet mindenektől, kiknek anyagi jólétet nyújtott, a társalom, melyben él, a hon, melynek polgára, és Isten, ki ezekhez kellő képességeket adott.

Siéen benedeite Poesia, Scienza,
Plasticke meraviglie, alte Armonie,
Quando di Dio rammentan la presenza.

S, Pellico.

Második rész

„Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban?
Századok ültének el s te alattok mélyen enyésző
Fénynyel jársz egyedül.”

Vörösmarty

I. CIKK.

Tájékozás fajunk anyagi és szellemi mintlétéről s fő jellemvonásairól.

Hazánk ama középpontja Európának, hol a keleti s nyugati népek a déli s északi égaljak jellemei találkoznak.

Keleti szomszédaink a vadon életmód mintaképei; nyugati szomszédainknál díszlik a föld, hogy majdnem kertekké varázsolták vidékeiket, díszlik az ipar mely azt felemelé, és az irodalom, tudományok s művészetek, melyek ezekben gyökereznek.

Fiume táján honos a selyem, narancs és fige; viszont a Kárpátok közt s azokon túl nem tenyészik a bor, dinnye, dohány, repce, tengeri.

E hon öszpontosítja ama műveltségi és égalji jellemeket.

Midőn anyagi jólétet élvezne fajunk e hon vidékein, akkor nyers terményeket kellene adnia nyugatra, iparterményeket keletre, só, érc, szén, hús, zsiradék, bőr-nemüeket délre és viszont szeszes italokat, dohánnyt, s öltözékanyagokat éjszakra.

Midőn anyagi jólétet élvezne fajunk, általánosan honosítaná nyugatról ama tisztaaságot, takarékosaságot, ügyességet, mely által az igen sok szennyes anyagból csinos és ízletes tápot és öltözéket készít; honosítaná azon iparüzletet, mely által nyers terményei értékét 100-szorozhatja, honosítaná amaz irodalmi, s művészeti élvezet, melyek napi táplálékai minden középjölétű német polgárnak; és végre honosítaná mindazon intézményeket melyek kölcsönös segélyzést, óvást, ápolást, méltánylatot, díjazást nyújtanak minden nemesb lénynek, ténynek, érzelemnek, gondolatnak, törekvésnek és működésnek.

Midőn anyagi jólétet élvezne fajunk, sok szép iparterményeket vinne keletre de még több és szebb élvezeteket honosítana meg a regényes keleti föld népeitől; magasztasb fogalmat nyerhetne a földi édenről, anyagi jóléte tényezéséről, s különben is sujtásos jellemét, ízletét, vendégszeretetét, költészetét nem egy-két oldalról érezné kellemesen érintve azok méltánylata által, s magasztosságát még inkább elősegíthetné azok izgató dohánya, theája, mákonya, haschisa s. t. által.

Délről a nagyvilággal érintkezhetnénk, ha 20-25 ezer hajónk volna a sík tengeren, mely nem üresen járna, és pedig éjszakai terményeinkért sok szép meleg érzelmeket honosíthatnánk a régi classikus földekről azon ízletes fűszerekkel egyetemben, melyek már úgy is napi fogyasztási cikkeink.

Éjszokról déli terményeinkért ha mást nem is, meghonosíthatnók ama szigorú számítást a kiélhetés körüi, melyre mostoha égálj oktatja be az ottani népeket, és még hiszen sokkal több „prémet és nyusz-

tot” kaphatnók, a nélkül hogy eladogálnók érettök
 „Tatát, Lévát, Sustot.”

Ámde:

Van-e anyagi jólétünk? Vannak-e: felesleg bor. búza, gyapjú, len, kender, dohány, repce, sat. nyers terményeink, melyeket, ha kölcsönös kiérdeklési módaink s eszközeink volnának, el ne bírnánk fogyasztani? Hordat-e rendesen húst, bort, öltözködik-e kellően népeink legnagyobb része? Vannak-e felesleg iparterményeink? Nem gyapotba öltözik-e, melynek földjét és készítőit soha sem látta népünk? Vannak-e csinos és kényelmes lakaink, utaink, közlekedési eszközeink? Bírjuk-e kellően díjazni az irodalmat, művészetet, és tudományokat? Tudunk-e olcsó és mégis kellemes anyagi jólétet varázsolni csak fővárosunkba is? Vannak-e ott az egészség fentartásához kellő vizek, fürdők, locsoló s tisztogatáshoz kellő vízvezetések? van-e kellő világítás az utcákon és az épületekben? Olcsó-e a tűziszter, mely mozdonya az iparnak? Kellő ügyelettel építvék-e ama nagy „paloták” a fűtözés, tisztaság, rend és csend fen tartására? És mindazok jobban vannak-e kisebb városainkban, vagy falvainkban?

Nem nem!

Ne mondjuk tehát hogy anyagi jólétet élvezünk.

Nem hogy keletre nyugatra, éjszakra, és délre osztogathatnék felesleg nyert iparterményeinket; nemhogy e nagy világ piacára jelentékeny tömegű anyagi vagy szellemi terményeket vihetnénk; de bár némelyek gazdagoknak tartásák is magokat (mi pedig csalódás; mert hogyan legyenek szellemben és anyagban igazán gazdagok az egyesek, ha kellő anyagi jó-

léte nincs az összesnek?), bár mennyiszer variáljuk is az „extra Hungariam non est vita” dicsekvő szavait, annyi nyers és ipar, annyi szellemi és anyagi terményeink sincsenek, mennyit ildomosán elfogyaszthatnánk anyagi jobblétünk tényezésére; és az egyesek, kik még szellemi jólétért is sóvárognak, valóban kényszerülvék a külföldi irodalom, zene, festészet, szobrászat-terményeit, vagy a külföldi tudósok észleleteit, ügyeleteit, sat. sajátítani el napi fogyasztások képen.

Céltalan volna fölemlegetni ama fekvő vagyonok értékének milliárdjait, melyekből több forint esik egyegy fejre Nyugateuropában, mint fajunk egyéneire garas. Commentar nélkül is tudjuk, miként ott egész vidékek vannak, melyeknek minden holdföldjébe több értékű munka van fektetve és nem egyszer minden holdföldre több értékű felszerelés van alapítva mint hazánk földjeinek örök ára, kivált ha ezekhez vesszük a száraz és víziutakat, vasutakat sat.

Szinte céltalan volna felemlegetni, mennyi értékű arany és ezüst, vagy mennyi értékű drága kő esik egyegy fejre ott sat; legyen elég csak az iparcikkek értékét kijelölnünk, mely a kereskedés által oszlik szét és leginkább eszköze, tényezője s mérve az anyagi jólétnek

Ez Angliában fejenként $68 \frac{1}{3}$ forint. Belgiumban $49 \frac{4}{5}$. Az Egyesült-Államokban 44. Franciaországban $26 \frac{1}{5}$, Dániában $25 \frac{2}{5}$. A vámegyleti földeken $21 \frac{3}{4}$. Egyiptomban $18 \frac{3}{5}$. Norvégiában és Svédországban $17 \frac{2}{5}$. Spanyolországban $8 \frac{1}{5}$. Austriai monarchiában $7 \frac{1}{3}$. Törökországban 7. Az aldunai tartományokban $6 \frac{1}{4}$. Oroszországban $5 \frac{1}{4}$

Ezen termények nagy részét a gyarmatok adják, de melyek épen úgy sajátjai a nyugateuropai nemze-

teknek mint fajunknak sajátja e hon földje. Az ipartermények nagy részét gőzmozdonyok által készítik, de épen úgy használják ők a gőzerőt mint mi saját kézerőnket, miszerint sokkal több föld és sokkal több kézerő jut egy-egy főre ott mint itt. Anglia birtoka Európával mérkőzik. 42-szerre több gyarmata van Hollandiának önmagánál. Több gőzerőt fejt ki Belgium mint a sokkal nagyobb osztrák birodalom sat, s bár számokban nem mutathatjuk elő a jólét fokozatait, mert hiszen mi nem is tudjuk, mennyi szegényeink s koldusaink vannak, míg azok nem egyszer nagyítva emlegetik és segítyezik szegényeiket, anyagi jólétünket nyugatnépeihez képest sehogy sem mondhatjuk több mint középszerűnek, s ha azokét még mindemai napig sem merjük valódi „jólétnek⁴¹” nevezni, akkor ön mintlétünket ne is mint jólétet, hanem csak mint „középszer” kell képzelnünk a művelt nyugati és vadon keleti népek mintlétéhez képest.

Nem sokkal mondhatjuk többnek szellemi mintlétünket.

Mint több nyers terménye úgy fejenkint több józan értelme lehet fajunknak, mert hiszen alkatépségre, idomra nézve tagadhatatlanul tökélyesb, s ezek kifejllettségét a földbirtoklási életmód inkább is igényli mint azokét a kereskedés és iparüzlet, sőt ott a kórosok s gyöngék, figyelmes ápolás által életben tartanak, míg itt elhullanak, minek jele gyér szaporodásunk; de mint nyers terményeinket feldolgozni úgy isten-adta józanértelmünket sem szokjuk jólétünk tényezésére felhasználni, kivált egy saját jellegünk miatt.

„O beata Ungheria, se non si lascia
])iu malmenare!”

kiáltott fel Dante a XIII. században és még most sem tudjuk: mi „átok verte meg a magyart hogy az soha együtt nem tart.” És miért szólja oly bőven anyagi erőit s miért feszíti meg oly mindent áldozólag szellemi erőit hogy egymást túlszárnyalja, a helyett hogy ön vagy fajtársai anyagi vagy szellemi jobblétét segíeyzné vagy tényezné, egyes vagy társult erővel.

Mit ér pedig e világ minden kincse, ha nem ismerjük s egymás iránt nem gyakoroljuk a szeretet varázs érzelmeit, mely a társulás alapja.

Kölcsönös vonzalmunk tartja fen a nagy minden-ség világgömbjeit. Vonzerője által tartja fen milliárd lényeit e föld. Mi más a vegytani, a magnesi és villanyi vonzerő, mint már egy neme a szeretetnek? A szeretet vonzerője csatolja családjához a vadállatot; ennek keli nemesbülve tenyészni az emberi kebelben embertársai, fajtársai iránt.

Mi más mint szeretete a szépnek, nemesnek, csodásnak amaz érzet, mely a művész keblet hevíti? Nem a szeretet varázserejét érzi és élvezi-e a műkedvelő egy szép táj, egy szép festmény, egy szép zene, egy szívhez szóló regény, egy ismeretteljes tudományos könyv átvizsgálása, átélése közben? Nem a társasélet-e alapja a művészetnek?!

Azon inderőnek, melynél fogva házat ház mellé épít az ember mennél fogva testi és lelki tehetségeit képezi, vagy felhasználja, ön és embertársai szeretetének kell lennie; mert bár mi más indoka volt életének, pályája tévesztve van és teljes anyagi és szellemi jólétet élvezni nem is képes. Ámde:

Honunk történetét akár külső akár benső szempontból nézzük át, sehol sem találjuk a kölcsönös

egyetértés, segélyezés, társulás eszméit: holott világos példákat láttunk nyugaton, mily erőt fejthetnek ki társulatban a gyöngé egyének. Ott a tartományok egy ülte, itt a hon Magyarországra, Erdélyre szakadozott.

Alig van egy nagyocská hajó, egy gyár, egy vasútvonal, egy nagyobb épület, nagyobb intézet, egy nagyobb tudományos vállalat, egy nagyobb kölcsönzés, segélyezés, egy-egy nagyobb ipar vagy szellemi termény, mit nem „társult” erők hozának elő Európa műveltebb nemzeteinél. Elforgácsolódnak a szellemi és anyagi erők nálunk; mert egyesekre vár minden nagyobb teendő, mely erőiket haladja.

Szmith szerint a gombostű körüli 18 műtétéit 10 kézműves közt elosztván, ezek mindenike 4,800 darabot csinál, míg egyenkint 20-25-öt csinálhatnak.

Ily forma eredményeket mutathat elő az emberi testi s lelkierő, ha feladatához kellőleg „társíttatik,” és így vesztegel az, ha társulni nem képes bár mely okok miatt. Úgy fokozódnak fel a kebel és agy élelményei; úgy fokozódik fel a szellemi jólét a „társulás” által és emígy tesped az érzelem és szellemvilág minden kincseivel együtt az elbörtönözött keblekben, legyen elbörtönözésöknek oka bár hol, bár mi.

De hagyjuk e vádakát. Legyen elég jelenleg elismernünk hibáinkat. Hiszen a megjobbulás sohasem késő.

Ismerjük el hogy szegények vagyunk, hogy anyagi és szellemi jólétünk tényezésére nincsenek kellő intézményeink, ismerjük el hogy szellemi jólétünk szinte csak középszerű; hogy amaz ipar- és szellemi terményeknek, melyek állal jobblétünket tényezzük, legnagyobb része külföldi; ismerjük el hogy nálunk hiányzott a kölcsönös méltánylat, segélye-

zés, és társulat; hibáink elismerése fél megjavulás, és javulásunk másik fele legyen ama szilárd akarat, mely eddig hiányzott, melyet semmiféle politikai rendszerek soha nem korlátoztak, sőt a koronás fők is óhajtottak, mert hiszen XV-ik Lajos francia király szerint:

„Pauvres paysans pauvre royaume; pauvre royaume, pauvre souverain. ”

És melyet jelenleg is minden államtudósok és minden kormányok pártolnak és segíyeznek; javulásunk másik fele legyen ama szilárd elhatározás, miszerint szellemi és anyagi jobblétünket előmozdítani egyenkint öszvesen igyekezzünk.

II. CIKK.

Anyagi jólétünk fő akadályai: helyzünk, – az életpályák aránytalansága és tév irányaik, – a szorgalom, értelem, és méltánylat hiányai.

A földbirtoklás legönállóbb s így legszigeteltebb minden életpályák között.

Mindenik családfő egy-egy kis uralkodó, mindenik család egy kis nemzetség; mindenik család érdekei elszigetelvék, elkülönözték mint földbirtokaik; egymástól nem kérnek, egymásnak nem adnak, nem termelnek jóformán semmit; nehéz, kevésértékű, és könnyen romlandó termékeiket népesb helyekre igyekeznek vinni, becserélendők iparterményekért; és ha e nagy világ könnyű országutai (melyeken ingyen mozdérők, a szelek, vihetnek pár vitorla által sok ezer mázsákat), amaz örökösen sima nyílt utak, a tengerek nem övezik földeiket, nyitva áll bár előttök e nagy világ, de e nagy világba menniök, annak közös élttében részt venniök szeretett és szerető közös anyjuk a „föld” nem engedi, és börtönük a szabad ég a népetlen s járhatlan tér, mint a sivatagok vándorának vagy Amerika honpolgárainak Texas vidékein börtönörük az ős föld, mely kifogyhatlan erővel vonzza magához minden féle

nyers termékeikkel, s a szigorú bíró, ki őket örök fog-ságra kárhoztatja, önérdékek és családjuk érdeke, mely egy-egy darabka földhöz tapadt.

És századokról századokra kevés különségekkel ugyanazon magvakat vetve, ugyanazon állatfajokat tenyésztve, családonként leginkább a „föld” által ösztetve, egymás által kevésbé ismertve, egymással keveset gondolva, elégednek az egyesek, a családok, nemzetségek, nemzetek, firól fira.

Mi is körülbelül 1000 év óta elégedünk már így elszigetelve egymástól és elszigetelve a nagy világtól szabad egünk alatt szeretett földünkön ismeretlen völgyekben, sivatag pusztákon – kiki magának és néha-néha családjának, s barátainak.

Szótlanul és többnyire minden elmélkedés nélkül szántogatják táblácskáikat a népek milliói; szótlanul, mintha érezni s gondolkozni nem tudna, megy haza erős munkája után a család-átya, s ha otthon netalán többecske pihenhet és szíve és agy a elkezd ama sajtyszerű játékot, melyet képzelődés és gondolkozásnak nevezünk, végrehajtott munkáin kérődzik vagy teendőit rendez el, s így indul vissza szeretett börtö- nébe a szabad ég alá hogy kötelességeit teljesítse.

Így megy ez házról házra, faluról falura, vidékről vidékre, megyéről megyére, e hon földje határain belül; mert hiszen ezt igen kevesek hagyják el azon földek lakosaihoz aránylag, kik tengerral $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$ vagy egészen is környezvék.

Nyers termékeink árának változására mindig nagyobb befolyással vannak a környező vidékek és tartományok termései mint saját termésünk mennyisége, mert hiszen ezek benső fogyasztásra szük időkbén is

elegendőek volnának, ha kellően el tudnók osztani és aztán „kölcsonbe” meg „újra” meg„hitelbe,” meg „cserébe” s. t. e. féleképen szoktuk csak egymástól venni, vagy szalmát etetünk széna helyett, kukoricát gabna helyett sat. sat. szóval mi igen kevés pénzt adunk egymásnak nyers terményekért.

Terményeink árának emelkedése leginkább a külföldtől függ, mert ott sokkal több iparcikk s a pénz is iparcikk lévén, legtöbb pénz van, és még sincsenek utaink külföldre, mert vizeink nincsenek, a vas- és másféle utak pedig még mindig sokkal drágábbak, romlandóbbak s tökéletlenebbek...

El vagyunk tehát szigetelve e nagy világtól épen azért, mert hazánk földje „száraztenger” és csak ama nyers terményeinknek van folytonos jó keletok, melyek aránylag könnyebbek, p. o. a gyapjú, dohány, repce, gubacs, kender, sat. s ez anyagi jobblétünknek nagy akadálya, mert reá vagyunk szorulva hogy épen azokat adjuk el, s árukon épen csak olyan iparcikkeket s épen azon áron mint szomszédaink meghatározták, szerezzük meg.

És miért nem gyártjuk fel eme nyers terményeket épen saját igényeinkre? Mert aránytalanok az életpályák.

Egyik pálya túltömött, másik üres, az erősek helyén gyengék vannak, a gyengék helyén erősek. Igen kevesek gondolkoznak öszves életünkről, mit s mennyit fogyasztunk? mit, mennyit termelünk? mit hova kellene vinnünk? honnan, hogyan kellene feldolgoznunk? Mennyi termelő erőhöz mennyi iparerő arányos? mennyi termelő és iparerőhöz milyen életmód, milyen életpálya sat. szükséges? Senkisem gondolko-

zott azon hogy csak egy-egy nyugat-európai városban is 350-400-féle iparág üzetik az ottani jólét tényezésére, s nem növelte fiát ezek egyikére vagy másikára, hanem néhány iparággal már mindent betöltve vélt; vagy épen szükségesnek sem látja az ipart, hanem hatalmas cikket ír a burgonya-, répa-, vagy trágya-termelésről, hatalmasan megtámadja egyik-másik növénytermelési modor hiányait és azt véli hogy ez „bár mely körülmények közt is” sikeres gyógyszer leendvén, a jobblét azonnal feltűnik; sőt általában magunkat „művelt nemzetnek” tartván, igényeket tartunk mindazon cikkek élvezetére, melyek által Nyugateuropa népei ön jólétüket tényezik, a nélkül hogy mi is tényezőleg akarnók előmozdítani jólétünket. –

Mint nem lehet kereskedés utak nélkül; mint nem lehet közös érzet és gondolkodás „közlekedés” nélkül: úgy nem lehet felvirágoznia e földön az anyagi jelétnek a pályák arányosítása nélkül; melyre legtöbb vezér-eszméket az államgazdász (oeconomie politique) nyújthatna.

Nincsenek utaink a nagy világba; nincsenek benső közlekedési eszközeink, és nincsen államgazdászati tanunk.

Nem mehetünk távol világrészekre, hogy azok ingyen terményeit csekély ajándékokért öszvehordjuk, s aránytalanul osztatik el szellemi s anyagi erőnk bent, melyek által kellene tényoznünk jólétünket.

Erős munkát igényel a föld, és pedig néha (p. o. télen által) mit sem, máskor többet ad, mintsem azon cseléd s állatok által, melyeket a gazdász igényel, el lehetne végezni; és nem kis részét teszük nálunk azon egyéniségek ez öszves népességnek, kik egész télen át

mitsem téve lesik a nyarat hogy cselédeink helyett learassanak és elnyomtassanak és megtizedeljék a kereszteteket, megtizedeljék a garmadákat, hogy azután ismét egész télen át megélhessenek.

Nem elég tehát a „rendes” felszerelés a gazdasági munkákra, s azon időszakokban, midőn a munka 2-3 annyi erőt is igényel, gépeket kellene alkalmaznunk (t. i. kaszáló, arató, cséplőgépeket); de azon osztály, melyet a föld rendszeres kezeléséből kizártunk, nincs bealkalmazva a „gépgyártásba” nincsenek gyáraink s ezért ne csodáljuk ha rajtunk egész évi táplálékukat ki akarják érdemelni, a helyett hogy télen nyáron lassacskán dolgozgatnának és nemcsak táplálékot de ruházatot is szerezhethének, és pedig mindenféle öltözékeket számunkra is készíthetnének.

Nem lévén „harmónia” az életpályák arányában, nem csoda hogy tévedezőbbek, következetlenebbek az egyes pályák is, mintsem haladásukat a „melódiához” hasonlíthatnók.

Nem ritkák még nálunk az ezermesterek. A kézművesek általában földművelők is, s néha az iskolai s egyházi szolgák nemcsak kézművesek de egyszersmind földművelők is; így a munka, mely több személyek öszvesítésével gyökerű arányban sikeresebb, az egyeseknek sokféle kapkodása által az egyéni erőnél is siketlenebb.

Általában „gazdáknak” nevezzük azon földbirtkosokat is, kik e pályához kellő képességeket bírni sem akarnak. Nem segítnek a „teendők” sorozatának elgondolásába és kivitelébe, s nem egyszer azt hiszik hogy a földbirtokláshoz mi ész sem kell és mi pénz sem kell, hogy annak teendőit, terheit és hasznait elő-

Legesen kiszámítani nem szükség, sőt megközelítő költségvetést, sat. tenni is felesleg, ezenekkívül pedig a gépekhez kellő ismeretet szerezni vagy még épen a pénzviszonyok, a piaci forgalmak, közlekedések, vagy államgazdászati viszonyokról csak gondolkozni is üres elmefuttatás; s így saját pályájokat nem értik és a helyett hogy azt betöltenek, terhére vannak az azt kezelőknek, terhére magának a földnek, melyből nem csak megélni hanem annyi „ingyen” hasznot is akarnak húzni, mennyi elég legyen egy „nyugateuropai divatú” életmódhoz, melyet mint ők hiszik „rangjok” igényel.

Átalában oly „rangnak” tartatik még nálunk a földbirtoklás, melynek fentartása a földnek egész jövedelmeit igénybe veszi, s így e pályának nem a „tényezést” hanem a „szerepet” szoktuk céljául tűzni, s életmódunkat nem a birtokhoz hanem a szerephez mérjük, minél fogva pályánk következetes épen nem lehet.

Vezér-eszmék útján kellene irányítani életpályáinkat hogy minmagunkhoz következetesek legyenek és be üljenek a család, a nemzet, és államéletbe, és pedig itt is vezér-elvünknek nem a „szerep” hanem a jólét tényezésére kellene vonatkozniok; ezért legyen bár Ázsiából hozott, vagy legyen már vérünkben a téveszme, mely életpályáinkat aránytalanná s következtelenné teszi, egyenlően menthetlen hiba, melynek megjavítását soha sem korlátoolta és nem is korlátozhatja kívülünk senki. Inkább eme téveszméink oka és nem a sokszor túldicsért föld, ama szorgalom hiánynak, melyet a „dolce far niente” varitiójával szoktunk keleti jellemünkül felelgetni.

Ha egünk segítne e föld termőerejét, hogy 2-szer

3-szor arathassunk rajta riskását vagy tengerit, ha mindig zöldelnének gyümölcsfáink és mindig bő tápot nyújthatnának zöldséges kerteink vagy mindig megte-remné számunkra a tenger a maga halait, s egy-egy kosarat véve csendesen aludhatnók alatta annak partjain át az éjeket, télen s nyáron vagy az életet mindvégig; ha Európában ázsiai életet akarnánk élni, nem volna több szorgalomra szükségünk mint jelenleg, miszerint ekkor eszünkbe sem jutna kívánni hogy számukra dolgozassanak Nyugateuropa népei vagy gyárai.

Ámde mostohább hozzánk ég és föld mint a vadon életmódú nemzetekhez, és műveltségre tartunk igényt, mely néni az égből esik, nem a földből keletkezik, hanem figyelmes érzelmek és gondolkodás útján képződik bennünk, melyet pedig elhanyagoltunk s parlag és erőtlen maradt keblünk és agyunk földeinkkel együtt.

Most nem tudjuk: előbb önmagunkat képezzük-e vagy földeinket műveljük; látjuk, mily becstelen a kiképzetlen test és lélek élete, de élnünk kell s ez minden testi lelki erőnket igénybe veszi. Talán inkább tudnók már rendezni munkáinkat, ha cselédeink, segédeink értelmesek volnának, vagy ha önmagunk is már egy-egy életet átéltünk volna, ámde „nem kérd nem vár az idő” s nekünk jól rosszul foglalkoznunk kell, s nem marad elég időnk önképzésünkre vagy a „népnevelésre” melyben reménylünk.

Szorgalmunk és értelmünk nem csupán a takarmányok s trágyák termelésében és felhasználásában hiányos, mint célzott jólétünk előmozdítóí vélik, hanem még mkább az iparcikkek termelésében és felhasználásában, melyek pedig egy polgáriasult népnek épen oly élet-szükségletei mint a táplálék neműek.

Nem ismerjük azon iparcikkeket, melyekkel élünk. Fogalmuk sincs azok valódi becséről, sőt annyira változnak ezeknek alakaik, színeik, növéseik (mint azt divataink igénylik, ideértvén természetesen azon 6-7 milliányi nő és gyermek-személyzetet, mely karton ruhákban jár), hogy ha egyiknek hitványságát kiismerjük is, a másikkal újra meg újra csalódunk. Nem ismerjük a kézerőt célszerűleg felfokozó vagy helyettesítő eszközök készítését de még használatát sem, melyekkel élnünk kellene, melyeket előállítanunk kellene. Nem tudunk célszerűen építkezni, részint a hozzá kellő iparcikkek, részint ismeret hiányaink miatt.

Azon kézerők, melyeket a földmunkához alkalmazunk, általában oly kevés szorgalommal és értelemmel áldvák meg hogy némelyek nem is tartják jó gazdának, ki cselédjeiben minden lépten nyomon valami hibát nem vesz észre, sőt örökös nógatas, zsémbelődés, helyreigazgatás nem egy, „jó gazdának” jelleme.

Azon marhák és növények, melyeket helyzeti s természeti viszonyainkhoz képest tenyésztenünk és termelnünk kellene, csak esetlegesen „díszlenek”. Lovaink és vonó marháink rendkívül erőtlenek, sőt még vágómarháink is soványak. És ime ha földünk jobb vagy olyan mint az angolé, belgáé, hollandé, sat, miért nem olyanok marháink és lovaink is?

Többet ér a kis és sovány angol föld dúzs Déli-Amerikánál és miért? Nemde mert egy értelmes és szorgalmas nemzet lakja?! S miért kezd csak mostanában emelkedni nálunk a föld becse? Mert csak mostanában kezdjük tanulmányozni annak művelését, és kamatoztatni bennünk szorgalmukat s értelmünket!

„Könnyű az angolnak egyenkint és öszvesen rendezett életet élni” ott már nincs mezőgazda, kinek némi fogalma ne volna az államgazdászatról; hetenkint közzé van téve, mennyi tápcikk kelt el az öszves piacokon, tudva az öszves termés, tudva a hiány előre, és előre megy a világ gabnatermő vidékeire szét 3-4 ezer hajó bevásárolni a hiányzót”, iparcikkeik pedig mindig feleslegesek.

„Könnyű az angoloknak rendezett életet élni” mondjátok, mert hiszen társaséletek már egy nagyszerű gépezet, melybe jól rosszul beléalkalmazkodik az életbe lépő. „Megizeni a londoni polgár a kisebb husárusnak, naponkint hány font húst és mint alakítva küldjön, a tejárusnak mennyi tejet, a zöldségárusnak mennyi zöldséget, a serárusnak mennyi sert, így a szenet sat. s ez által már ki van mondva, hetenkint mennyit költ, vagy meg mondja a „Houskeepernek” hogy hetenkint családi vagy cselédi élelemre, ruházatra, háztartásra mennyit költhet és pedig itt is a nő ruhatár rendezett állapotbani tartására mennyit, fehérneműekre mennyit sat. sat. és rendezve van általa egész évi kiadása, sőt rendezve van családtagjai kiadása, úgyszólván családi viszonya: míg ellenben nálunk egyik vidékről sok gabnatermést, a másiktól sok kukoricatermést, a harmadiktól hitvány termést, a negyedikről sok szalmát, kevés magot, az ötödiktől középszert (melyet pedig épen nem tudunk hogy mennyi) s a többiekről eme zsinórmértékhez fel és alá úgy jelölik hírlapjaink a mennyiséget mint zenészeink a p. pp. f. ff. a crescendo és decrescendo erőmennyiségeket és sohasem tájékozhatjuk jövedelmeinkre nézve magunkat, hogy helyik terményt mikor vagy melyiket mi áron tartsuk

s adjuk és gyakran tartogatjuk egyikét mindaddig, míg ára végkép leszállt és eladtuk hamarjában a másikat, melynek ára emelkedett sat.

Nálunk mondjátok nem lehet meghatározni fogyasztásunk cikkeit és értékét, nem lehet rendezni a családi kiadásokat fejünkint; mi boltosaink s kézműveseink szeszélyétől függünk. A kereskedők a helyett hogy minden cikkre reá írják, mi az ára, titkos jegyekkel jegyzik fel s velünk lotteria-játékot üznek; ha mit venni megyünk: elébünk rak egy nagy halmaz ismeretlen kelmét (és arra főgondja van hogy csak kétszer se kaphassunk ugyan abból), választunk, s ő választ saját belátása szerint egy számot, melyet kelméjével és velünk vagy szerepünkkel öszhangzónak lát. így kézműveseinknek ma a kenyér nagyon drága, holnap legényt nem kapnak rendes áron, holnap után a bőr ára ment fel, most az angolok bundában, a törökök csizmában kezdnek járni.

„Ily bevételeknél, ily kiadásoknál, mondjátok, s értvén különben is családjaitok szeszélyét, a divat, a rang sat. igényeit, hogyan lehessen rendezni életmódunkat, házvitelünket, fogyasztásunkat?”

Kedves hazámiai, a köz értelmiség kifejlése nem egy pillanat műve.

Legyenek csak rendezve a tényezési életpályák, ugyanazok fogják rendezni a bevétel és kiadás minőségét. A tényező pályáknál a szorgalom és értelmiség, eme kereskedelmi műtételeknél pedig a „mél-tányosság” hogy ne mondjam a becsületesség hiányzik. A „bevétel” kiadásunk mérsékleténél kezdődik, de hogy „kiadásunk” lotteria-játékká ne váljék, nemcsak ismerni de szükségleteinkhez kellőleg kell „gyakorolni”

az iparüzletet. „Ki messziről jött, az bátran hazudhat” igyekezzünk tehát honosítani az iparágakat hogy ne jöjjenek azok messziről hozzánk, s ekkor még u. n. pórnépeink sem leendnék kiteve ama nevetséges adóztatásnak, miszerint a boltos ha valamely karton-féleje volt, kikiáltja hogy ez „Khragleitsh” (s ily szótó csinál) és minden lányka s menyecske tódul hogy csak egy-egy darabkát is akaszthasson magára abból a a „nem is tudja miféleből” és pedig, tán épen azért mert, „még ezt nem próbálta.”

Hiányzik pedig nálunk a méltányosság nem csupán a „munkásoknál” kiket napszámra vagy hétszámra fogadunk; nem csupán cselédeink, fuvarosaink, nyomtatóink, aratóink, kukorica-és krumpli-feleseink azok, kik a méltányosság útjairól el-eltérve több fizetést zsarolnak kevesb munkáért, hanem hiányzik ez különösen osztályok és osztályok közt, melyeket a vállás, a nyelv, az életmód, a szerep, rangkülönbség elszigetelt egymástól.

Annyira önző még nálunk a „nexus,” annyira kizárólagos és kiváltságos még hazánkfiak közt, „a sógorság és komaság” réve, miként (csak annyi kiváltságot nyerhetvén egyik, mennyi jogot veszített a másik) igenis hátráltatva van szellemi s anyagi jóléte tényezésében az, ki „nexus”-sal nem bír, és igen sok keserű órákat okoz mindenik osztály mindeniknek csupán azért, mert tőle különböző; ezen osztályok egyenkint akarok felülkerekedni, egyenkint akarnak nagyok lenni, holott öszvesen is kicsinyek és e nagy világ színpadán nem jelentéktelenek, mert csak akkor lehetnének nagyok, ha különsegeik mellett is egymásba forrva ama nagy életfának, mely egy nemzeté, egyike ágát

másika lombjait, harmadika gyökerét, némelyike virágait, gyümölcsseit, vagy koronáját tenné.

Nemcsak kicsinységünknek oka eme „szaggatottság,” hanem jelentékeny hátránya ez szellemi s anyagi jólétünknek; mert a helyett hogy kölcsönösen egymás számára működnének, dolgoznánk öszvesen, mások számára dolgozunk s egymást bántjuk...

De lássuk szellemi jobblétünk akadályait közelebbről hogy mintlétünket annál inkább megértsük, s ha lehet javítsuk, bár talán nem épen ama tőkélyre, melyet óhajtunk de legalább oda, hol Nyugat-Európa népeit szerepelni s élvezni látjuk.

III. CIKK.

Szellemi jobb létünk akadályai, anyagi jólétünk hiánya, fajunk kevés száma és téveszméink.

Szellemi jobblétünk tényezőjéül, bár talán sokan azt véljék hogy műveltségöket leginkább válogatott táp- és öltözcikkek által mozdítják elő, nem ama nyers és iparcikkek fogyasztását veszem, melyek anyagi jólétünknek főbb alkatrészei, hanem azon finomabb életmódot, melynek gyakorlata már finomabb érzelmeket és élesb ítéletet igényel, különösen pedig a „közlekedést” mely nélkül társalmi életünk csak tengés, a társalgáshoz kellő anyagi „közlekedési” eszközöket, melyek egymáshoz hozzák az embereket, a falukat és városokat hogy egy-egy „közvéleményt” állítsanak fel, mely előtt mindenki igyekszik lehető legjobb színben tűnni fel még akkor is, ha e színhez valódi tények szükségeltetnek vagy e színszerepek végre klóban vérré válnak, s a restet munkássá, a fukart bőkezűvé, az önzőt társalomban is tűrhető emberré, szóval a kebel és agy ferde törekvéseit helyes irányúvá igazítják ki.

Eredendő gyarlósága az embernek mindkét nemből a tetszvágy, s ennek első jelentkezései töbnyire a szellem fejletlen korszakába esvén, nem a benső tulajdonokkal hanem azon anyagi cikkekkel, amelyek anyagi jólétünk mérve.

Kinek annyi jóléte sincs hogy a társalmi piacon megjelenhessen, kinek tehát nem csak hogy nincs mivel dicsekednie de ideje sincs hogy az emberi kedélyek és agyak közlekedési téréin versenyzőleg fölléphessen, az elbörtönzött életet él a nagy világban, az, keblét és agyát bár mint igyekezzék is képezni, teljes szellemi élvezetre nem küzdhet fel, mert hiszen mint gyémántnak a gyémánt, úgy az emberi szívnek és agynak az emberi szív s agy legérelyesb képzője, simítója, tökélyesítője.

Ha Nyugat-Európa nemzeteinek művelődési pályáján átpillantunk, el kell ismernünk, miként előlépések aránylagos volt a „közlekedéssel” mely annak polgárait sőt különböző osztályait mindinkább érintkezésbe hozta és tette, hogy mindinkább hasonló érzelmeket és gondolatokat élvezve, és pedig kiki folytonosan a közvélemény figyelete alatt lévén, mindinkább nemes érzelmeket, gondolatokat táplálva s a nemteleneket mindinkább elrejtve, kiirtva, végre mint egy test és egy lélek érzének, gondolkozzanak, és működjenek egyéni és öszves jólétök előmozdításán.

Nemde fővárosunk a műveltség gyúpontja, hova mint világgpiacra tódulnak szerepelni, tündökölni, dicsekedni, vagy hatni mindazok, kik szellemi vagy anyagi erőfelesleget éreznek birtokukban? Nemde az ottani megjelenés, szereplés már sok aprólékos ta-

nulmányozást igényel, mely keblünket és agyunkat nemesbíti? Nemde oda mennek keblök-et és agyukat kiképezni a műveltség után sóvárgók? Nemde ott virult leginkább fel a tudomány, művészet, írászat, és onnan ágazik szét az anyagi jólét idege, a pénz, ott találkoznak a hon anyagi és szellemi irányon tehetősobjei hogy kezet fogván hatályosan előmozdíthassák jóléteket?!

Nekünk nincsenek jó utaink, nincsen vasúthálózatunk, nincsen csak egy kis fővárosuk, mert nincs kellő anyagi jólétünk és népességünk, s így nincsenek gyűpontok, honnan a szellemi világ egy-egy környékre szétáradna, s ezért nélkülözzük a szellemi s anyagi jólét cikkeit, melyeknek termő földjei a nagy városok.

Nemde sokba kerül fővároskánkba „berándulni” csak egy pár napra is? Nemde drágák könyveink? A. zenejegyek, a zeneelőadások, a színházak (a múzeum zárva) és kivált a szaktudományos könyvek? Nemde sokba kerül egy-egy jó gouvernante kellő ellátása, egy-egy jó „növelő” méltányos díjazása? Es pedig a fővárosi élet maga egy neme a „növelésnek,” a szív és agy képzésének s ezért célszerűebb de úgy-e bár még sokkal többbe kerül városi növelékbe adni gyermekeinket? Nemde meg kell fizetni minden előlépését ezek testi s lelki képződésének? Nemde meg kell később fizetniök, ha szellemi élvezet akarnak élvezni akár városon akár falun, minden becses órát?!

Sok, igen sok forintot kell tehát előlegeznie egy atyának s azt úgyszólván befektetnie gyermekeibe; míg ezekben azok kamatozni vagy míg szellemi jólétöket tényezni képesek?!

Nem megvetendő anyagi jólét kell a szellemi jólét élvezetére s méginkább megszerzésére; és

íme eddigi kimutatásunk nyomán is el kell ismernünk hogy „szegények vagyunk?!

Míg szellemi jobblétünknek szegénységünk egyik hatalmas hátránya, addig más részről majdnem ily hatalmas akadály a kevés számú annak fajunk.

Az irodalom, művészet, és tudományok midőn egy-egy lapon, egy-egy fellépésben, vagy előadásban nyilvánulnak, sok millió agyakat és kebleket kielégíthetnek, és pedig a kielégítettek számával a szellemi nyilvánat épen nem fogy sőt növekszik, mint már említők.

Bár mily nemes virága legyen egy-egy nemzet életfájának ama szellemi nyilvánat: létalapja az anyagi világban hogy ne mondjam a földben gyökerezvén, onnan táplálkozik. Ámde, ha e létalap oly szűkkörű hogy midőn mindenki csak annyit nyújt, mennyit erőtetése nélkül nyújthat, az öszves sem elég ama szellemi élet táplálására; akkor a szellemélet elszenved, elhal. Míg tehát egy nagy nemzetnek fejenkint erőtetés nélkül gyűjtött garasai százezerekre mennek, addig egy kis nemzet, bár mily bőkezű díjazása, sem mehet ugyan annyira. S ha egy német vagy francia, vagy angol lap vagy könyv 3-4 százezer példányban jelenvén meg, példányonkint 1 garast nyer, már 4 százezer garasa van; míg nálunk 3, 4 ezer példánynál egyenkint 100 garast kellene bevennie, annak ki hasonló díjazást követelne, a mely esetben aztán majd lenne mit hallania; pedig ki tudja: szerzeményének benső becse nem ugyan annyi-e?!

Azonfelül tehát hogy szegények vagyunk, hogy a pénzforgalom fejenkint úgy áll az angolokéhoz mint $7\frac{1}{4}$ a 69-hez, legalább is fordított arányban tehát leg-

alább is 10-szeresen keli díjaznunk a szelleméletet, hogy az ha felvirulni nem képes is legalább végkép el ne hervadjon.

Szegények vagyunk mert kevesen vagyunk; és kevesen vagyunk mert szegények vagyunk. Vagy ugyan miért néptelenedett Assyria, Egyiptom, s Kánaán földje? Miért néptelenedett el Spanyolország és Portugal? Nemde ezeknek még több és jobb földek vannak fejenként mint nekünk? Nemde a kis Egyiptom vidéke több búzát ad el mint mi? Es még sincs anyagi jólétök, mert nincs iparuk, és nincs iparuk mert nincs szorgalmuk, nincs szellemi jólétök, mert nincs csak annyira is kifejlődve értelmiségök hogy anyagi jólétüket tényezni képesek volnának?! És viszont miért népesült meg 50 év alatt kétszeresen a kis Anglia? Mert helyzeténél fogva egész világgal könnyen érintkezhetik, mert földje az iparok idegét és csontját, a tüzet és vasat legbővebben megtermette, mert égalja a szorgalmat és értelmet igényelte s így végre anyagi jólét tűnt fel földjein, mely népességét 50 év alatt kétszerezé annak kifejlődése óta: holott ezelőtt ehhez 900, azelőtt pedig 1100 év igényeltetek.

Kevesen vagyunk tehát, mert nincs és nem volt anyagi jólétünk még akkor sem, midőn az „extra Hungáriám”^c* honszerelmi szavait statisztikai adatokul értelmeztük; nincs szellemi jólétünk legalább oly mértékben mint igényeljük, mert nincs anyagi jólétünk, nincs kellő számunk hogy jelentékeny erőt fejthetnénk ki . . .

Mint a pályák arány utasának s áltatok a jólét kifejlesztésének tényezői a vezér-észmék: úgy viszont aránytalanul osztjuk el pályáinkat s azok következet-

lenségbe s öszveütközésbe jövén, jelentékeny gátjai jobblétünk tényezésének, ha, téveszmékben növelkedünk, ha keblünk és agyunk, szellemfejlődését téveszméink elferdítik.

Általános fogalomzavar uralkodik nálunk a munkáról és élvezetről, az emberi belbecs és forgalmi becseről, és az életpályákról.

Élvezetnek véljük a munkátlanságot, sőt közvéleményünk szerint ezen szóban „uraság” öszpontosulván a munkátlanság, a terjelmes birtok vagy hatály fogalma, emberi belbecsének „uriasságát” veszszük mérvül és annak fokozatai szerint süvegeljük meg egyik a másikat.

Természetes, mindenki törekszik forgalmi becser növelni, törekszik a munkátlanságot gyakorolni, ama fásító élvezeteket, melyek csak jelentékeny birtok vagy hatály útján vadászhatók, vadászni, hogy a közvélemény előtt tekintélyt vívhassunk ki, milyent benső becse emelése után igényelhetne, s e szerint választja életpályáját.

Ezen téveszménél fogva üresen maradnak az iparpályák, melyek szennyesebbek mind a földkezelés, sőt a földkezelésnél is mindenki oda törekszik hogy magát be ne szennyezze, foglalkozásai miatt forgalmi becser el ne veszítse, s így midőn magát „gazdának” nevezi, épen nem igyekszik annak szerepébe béhelyhezkedni, és tulajdonképen csak „úr” ki cselédei által gazdálkodtat, s kötelességeit más irányon is elhanyagolja.

Öszvetévesztvén forgalmi becserünket a terjelmes birtok, pénz vagy hatály birtoklását hogy ne mondjam: bitorlását, ama benső becscsel, mely a test és lélek

kiképzettsége, a méltánylatot sőt díjazást is némely esetben emettől megvonjuk és amannak adjuk, és így kényszerítjük proletárságra nagy részét szép tehetségű ifjainknak, a helyett hogy tehetségeinek utat, pályát nyitottunk volna, hogy önük s a közjólétet gyarapítsák.

Általános fogalomzavar uralkodik a pályák felett; becstelen egyik, bármily hasznos, míg keresett a másik mely inkább csak kinövése a többieknek; és nem a pályákba vezetés növeltetéseink célja, nem helyeztünk s képességünk szerint osztatunk be az életpályákba, hanem ama fogalomzavar uralgó divateszméi által, melynek fő iránya nem a belbecs és jólét gyarapítása, hanem a forgalmi becsé, mely nem egyszer inkább választja a színleges jólétet a valódi jólét helyett, ha t. i. ez által forgalmi becsé csorbulva volna.

És mily végetlen szenvedélyei küzdenek némely családok forgalmi becsök kivívására, mint tipornak el önmagokban és önmagok között minden nemesb ösztönt, mely ez ellen gerjedt?! Mily mindent áldozólag hajhászszak a divatot, mely nélkül forgalmi becsök vagy uriasságuk veszve volna.

Életmódunkban táp-, ruházat-, bútorzat-, háztartás, s. t. e. félében természetesen a kényelem, az anyagi jólét magas értelme cél; ámde mindent megkísért a „divat” inkább mint ezek megközelítését. Hiszen ha csak 5, 6 száz év óta is működnék e célra, nagyon megközelíténk vala, s így nagyon egyszerűsítve és rendezve volna életmódunk, kiismertük volna a legkellőbb tapés ruhaalakokat, s legfelebb anyagaikat tökélyesbíthetnők; kiismertük volna a bútorzat, kocsik, lovak,

sat. fölszerelése, fölruházása körüli a helyzetünkhöz legcélszerűbb modort és ez által ki lenne merítve a divat pályája, be lenne végezve a szeszély játéka s legfelebb egy-egy célszerű változás jöhetne egy-egy jelentékeny találmány vagy felfedezés útján.

Nemde keserves „állapot” lenne ez kézműveseink, műiparosaink, és iparlovagjainkra nézve?! De bízva uraim! eme fogalomzavar, melyben élünk, nem szűnik meg, míg önitészetünkre nem támaszkodunk, ez pedig nem jövend el, míg önmunkásságunk által nem tényezhetjük jobblétünket, míg Nyugateuropa gyárosai és kézműveseinek szeszélyétől függünk, mert ezek nem engedik meghalni a „divatot” sőt még csak leend, ki szeszélyeiket utánozza, ki füttyölésok szerint táncol, ők mindig fognak szeszélyesen és szenvedélyesen füttyölni, mert hiszen ez igen jól „kifizeti magát”¹ természetesen nem nekünk hanem nekik.

Tévfogalmáink lévén a belbecsről, elhanyagoljuk annak kiképzését. Gúnyoljuk, ki „mindenét magával hordja” pedig még inkább gúnyolandó, ki „semmijét sem hordhatja magával”, és a helyett hogy ilyes magunkkal hordható kincseket igyekeznénk gyűjteni, forgalmi becsot hajhászunk, mely bár élvezeteket nyújt, de ama magunkkal nemhordható mindenünket elfogyasztja. Ember ember! Mi jogon akarsz te jólétet igényelni, ha kerülöd a testi s lelki munkálkodást?! Mióta kell szégyenkedned ama munkától, mely által sivatag létalapodat virágokkal hintheted be?! Szégyenled-e épen te a természet erőinek tanulmányozását és működtetését, melynél magasb hatályod nincs!! Szégyenled a foglalkozást amaz örökké termékeny anyaggal a föld-

del, melyből 30-35 évenként 1000 millió lélek tűnik fel, s majdnem annyi hull vissza; melyben őseid pora hamvad és melybe ön porod is vegyülni fog?! Szégyenled-e e földművelését, melyből naponként táplálkozniuk kell legfinnyásabb műszereidnek is, hogy szellemedet épségben tarthasd?! E földön akarsz te szellemi jólétet élvezni anyagi jóléted tényezése nélkül? Véled, több jogod van ehhez, ha földed helyett kezeid puhaságát „cultivárod”?! Véled hogy elpuhult életmódod által nyersz jogot a munkátlanságra, ez által nyervén forgalmi becset, önmagadat is elámíthatod s becsülheted testi s lelki tehetségeid önérzete nélkül?!

Valóban téveszméid veszedelmesbek és ártalmasbak önjólétednek s a közjólétnek az ellenség fegyvereinél: inkább gátolják ezeket mint helyzeted s az ég és föld középszerűsége vagy mostohasága. Téveszméid, melyekhez szenvedélyed csatlakozott, oka ama nesztelen háborúnak, mely kellemetlenné teszi az életet ama számtalan „petite-miséres” által, melyeket elsorolni sem tudsz. Mennyi színlés, mennyi csalás, mennyi álérzelem oka a „mutatás” a forgalmibecs- vadászat a társaságokban, a társaséletben e kis hon határain belül?!

A rabnak csak egy ura van; de annak, ki szenvedélyeinek nem ura, annyi zsarnoka van, amennyi szenvedélye s téveszméi. Ezek szülik a szükség érzetének agyrémeit, melyeket minden erővel hajhász a „gőgös” a „nagyravágyó” és pedig:

L'orgueil est un mendiant qui crie aussi haut que le „besoin” (Franklin) ... sot
What will not ambition aud revenge descend to.^u

(Milton).

Igyekezzünk tehát kiirtani keblünkbelől és agyunkból ama téveszméket és ferde indulatokat, melyek jólétünk tényezése helyett örömtelen küzdelemmé teszik az életet.

Igyekezzünk önítészetünk által józan fogalmakat szerezni létfeladatunkról s jólétünk tényezéséről. Igyekezzünk ezekből kellő vezéreszméket fogalmazni pályánk arányítására és irányítására hogy diadaloskodván helyzetünk mostohaságán s egy tömör erővé fokozván fajunk szellemi s anyagi tényező erőit, méltányosan kezet fogva, s kölcsönös segélyezéssel haladjunk előbb-előbb anyagi és szellemi jobblétünk megszerzésében.

Harmadik rész

Az a ki ez életben sokat érzett és gondolkozott s érzelmeit és gondolatait nyom nélkül elröppeni nem hagyta, oly k i n c s e t gyűjtött sat. sat. (Lásd Kölcsey Parainesisét.

I. CIKK.

Vezéreszmék testi s lelki tehetségeink önképzésére.

Létünk célja a szellemi s anyagi gyarapodás levén, melyet testi s lelki tehetségeink által tényezünk, külön-külön pályákon, melyek következetesek és összhangzatosak a család, nemzet, s államérettel; növeletetésünknek eme célt ezen eszközökkel kell feladatul tűznie, miszerint az helyzetünk és szervez-tünkhöz kellő ösztönt, alkalmat, gyakorlatot nyújtván testi s lelki képződésünkre, egyszersmind kellő pályákba léptessen be, melyek minden tehetségeinket igénybe vévén de túl nem csigázván gyarapítják, minden míveleteinket szellemileg s anyagi-lag méltóan díjazzák, s így megtanítanak, kiképeznek Ön és polgártársaink jobbléte tényezésére, mások jogainak csonkítása vagy jólétének ártalma nélkül.

Évenként több-több gyermek vesz részt anöveltetésben és mégis évenként jelentékenyebb

a proletárok száma. Mindinkább többek vezetettek be a „tudományok” világába, és mindinkább többeknek kellene megtanulniuk jobblétünk tényezését mások ártalma nélkül; és mégis mindinkább többek a vétségek, kihágások, bűnök, önmagok s polgártársaik irányában.

Hazánkban hiányzanak az adatok; de hiszen tulsúlyúak a tények, melyeket adatok nélkül is érzünk. Franciaországban az igazságügy-miniszter gondosan gyűjtött adatai szerint $40/100$ -al szaporodtak a személyi vétségek, $30/100$ -al a vagyonelleniek és $236/100$ -al a közcsendelleniek 25 év alatt, s így az „erkölcstelenedés” (mint ezt Abatucci M. úr szomorúan mondja) magában Nyugati-Európában gyorsabban nő mint a népesülés, sőt mint maga azon testi s lelki tehetségek kiképzése is, melyet „műveltség-nek” nevezünk.

Pedig ám ne higyjük hogy épen oly restnek és egymás ellen törekvőnek születnék az ember, hogy inkább egymást rabolja mint dolgozzék, ha kellő pályája van; hogy annyi százakat kelljen minden millió közül elfogdosni, bebörtönözni, koplaltatni, ütni, verni, láncokban dolgoztatni, vagy épen kivégeztetni, ha helyzetükhöz és szervezetükhöz kellő képzést és pályát nyertek.

Ne higyjük hogy örömebb lop és rabol mint keres és kiérdemel, hogy jobbléte gyarapodása helyett örömezt nézze sülyedését s pusztulását az emberi állat. És ne higyjük kivált oly könnyen kétségbeesőnek, hogy minden millió közül már 2, 3 ezer kísértse meg és legalább 1500 végre is hajtsa az öngyilkosságot, s épen a fővárosokban, mely minden szellemi s anyagi élvek gyúpontja.

Más itt a hiba.

A növelésre, növelkedésre, és növeltetésre három tényező öszhangzatos működése igényeltetik; a növelőké, a növendéké és azé, ki növeltet, ki jövőjéről gondoskodik, ki jelen helyzetét s jövő szerepét, pályáját leginkább ismeri, meghatározza vagy épen nyújtja a gyermeknek, szülői, gondnokai stb.

Ezen 3 tényező öszhangzatos működése után várhatunk csak kellő növeltséget; míg viszont ezeknek összeütközése vagy valamelyiknek hiánya által csak ügyesebbé tettük a gyermeket önferde szenvedélyei kielégítésére, s mások ártalmára.

A növelés, bár mi legyen is feladata, mind e napig csak segédeszköz; s bár hatályos segédeszköz arra hogy a fi vagy nő gyermek egy kellő biztos pályára léphessen, de önmagának kell szellemileg és testileg foglalkoznia a gyermeknek hogy „önbecsértékét” növelje, sa szülőknak, gyámok, s gondnokoknak kell tanítójával vagy tanítóival egyetértve örködni foglalkozása felett s kellő ösztönt, irányt, s tárgyat adni testi és lelki működéseinek, hogy bár szabadon érezze magát mégis korlátolva legyen, vagyis csupán a józan értelmek által felállított korláton belül mozoghasson, működhessék, erősbíthesse, fejtsse és tökélyesbitse testi s lelki tehetségait.

Ámde hány szülék, hány növelők, és hány növendékek felelnek meg e hivatásuknak?!

Hány szülék vannak, kik saját gyengeségök érzetében mindent csak a növelőkre hagynak? Kik minden eredményt csak a költségből, melyet tettek és pedig ezekkel arányosan várnak? Hányan vannak, kik

azt vélik hogy, ha ismereteket s tudományokat halmoztak növendékeik agyába, már letették annak a jobbléte előmozdításához kellő tényezőket? Míg mások minden áron csak a szívet, az erkölcsöt képezik? Hányan vannak, kik túlhalmozzák képző anyagokkal növendékek szellemét? míg mások azt hiszik hogy megfeleltek kötelességüknek, ha az „órát” lerótták vagy a tankönyvek szavait felmondatták?! stb.

És hány növendék van végre ki, eme fogalomzavar közepett felfogja saját helyzetét, tisztán kiismerje teendőit, kiválaszsa a testéhez s lelkéhez kellő tápok minőségét, mennyiségét, és idejét?

Meg tudjuk magyarázni növendékeinknek a teremtés eszméjét, a lélek halhatatlanságát, a mennyek és poklok országát, és az ítélet napjának előleges programját?! És nem tudjuk megmagyarázni saját helyzetöket, hivatásukat, feladatukat, az életet, mely ifjú korukban övezi, a csábokat, melyek téveszmékre vezetik?! Elő tudjuk nekik mutatni a távoli világokat és távoli jövőket, s ők hiszik, és követik szavait, eszméinket. Mutassuk elő nekik e jelen világot ismereteinkkel, érzelmeinkkel és tapasztalatainkkal s ők hinni és követni fognak itt is. És ha képesek nem vagyunk velök mindazt elgondoltatni és éreztetni, mit mi gondolunk és érzünk, tanítsuk meg őket gondolkodni és érezni, kedveltessük meg velök a szellemélet eme működését, és adjunk kellő tapasztalati kört, anyagot, tényezést e műveleteknek hogy ön lényök kellően kiképződven, pályájok futásához kellő erőt gyűjtven, önítézetök legyen a vezérlő, mely jobblétöktől egy hajszálnyira sem tér ti, s önnövelésök által adják és szerezzék meg a legfőbb testi s lelki kép-

zetséget, melyet sorsuk engedett jólétök tényezésére.

Gyermekeink öltik fel azon testet, lelket, hivatást, életet, melyet mi letettünk; nekik kell átadnunk ez élet tapasztalatait, vezéreszméit, hogy kevesb botlással futhassák meg pályáikat mint mi: ámde hogyan adjunk mi kellő növelést, ha mi sem nyertünk ilyest? Ha önmagunkat nem képeztük? Hogyan oktassuk őket ama benső életre az önképzésre, ha mi azt nem gyakoroljuk vagy nem is ismerjük?!

Önmagunkat kell tehát előbb növelnünk hogy gyermekeinket növelhessük és növettethessük. Önmagunkban kell jól kitisztázni ama vezéreszméket, melyeket számukra át akarunk adni.

És ne higyjétek hogy későn kezditek önlényetök tökélyesbítését, habár már szervezetben kifejlődtek is, ha agyatok téveszmékkal tömvék és kebletekben az érzelmek öszveziláltak is!

Ne higyjétek hogy késő legyen kellő foglalkozásokba gyakorolni testi és lelki tehetségeiteket még akkor is, midőn már érzékei kevésbbé ingerlékenyek, midőn idegszálai az akaratnak, s izmai az idegszálaknak nehezebben engedelmeskednek, midőn a kebel elfásult, egykori bálványai iránt az agy eleven képzetjátéka elhalványult és elalélt.

Legyen az élet bár rövid vagy hosszú, soha sem késő az agyat rendszeres gondolkodásra és fogalmazásra, a keblet nemes érzelmekre tanítani.

Ki agyának és keblének bár mely időszakban is kellő foglalkozást adni megtanult, az oly kincsnek tette le alapját, melyet minden körülmények közt növel-

liet s felhasználhat mások s ön jobbléte tényezésére, a nélkül hogy elfogyasztaná azokat.

Az agy, melynek szabad működést engedünk, minden tünetet, mely érzékei által benne nyomot vert, indokára, minden egységet részleteire, minden részletet p a r á n y a i r a elemez: vagy ellenkező irányban mindenféle részleteket összeilleszt, minden egység lényképét találgatja, idomítja, rendezi, sőt újra meg újra teremti, mígnem róla tiszta fogalmat szerez. Ez úton látja be mozderejet, lényegét, tökélyét, képességeit, tehetségeit, benső és forgalmi becsét, viszonyait, hatáskörét, jelenét, múltját és jövőjét a működése alá vett egyéniségeknek az emberi agy, legyenek azok anyagiak vagy szellemiek, legyen az Ön maga vagy kívüle bárki, bármi.

Fogalmi alapján készíti a vezéreszméket, melyek szerint kell tényeznie jobblétét „bár mily színben jelentse is jöttét a vándor szerencse.”

Minél több tapasztalati anyagban, minél korlátlanabban működhetik az agy és kebel, annál magasabb szellemi életet él.

Ki gyermekeit vagy növendékeit eme szellemi életbe vezeté, ki ösztönt, alkalmat, s anyagot nyújtott á már „ifjúnak” hogy ily rendszeresen érezni és gondolkozni megtanuljon, hogy megtanuljon tiszta fogalmakat szerezni, sőt ösztönt, alkalmat s anyagot nyújtott eme szellemi élet gyakorlati alkalmazásairai; az lehetőén legtöbbet tett érte, mert megtanította „miképen boldogítsa önmagát” miként legyen ha szerencséjének nem is de jólétének „kovácsa.”

Természetesen önmagáért is csak eme „önnövelés” által tehet legtöbbet az ember.

Kinek agya üres, keble fásult, teste gyenge és ügyetlen, nem becsülheti önmagát sem, és ha másokat csodál is, nem ért, ha mást szeretni vagy becsülni tudna is, viszonzást nem várhat. Mi öröme lehet egy testi vagy lelki nyomorultnak, ha egy testi vagy lelki nyomorultat lát? Csak a középszerúségen felül lehet egy kellemesb, egy magasb életről szó, hol az önbecsérzet és a kölcsönös szeretet kifogyhatlan élvezet ad, aránylagosan benső becsünkkal.

Igyekezünk tehát minden körülmények közt emelni „benső életünket”⁴ önképzés által. Igyekezünk kiemelni testi s lelki tulajdonainkat a középszerúségből, hogy egy magasb életet az Ön s kölcsönös becsülés élveivel nemesbítve élhessünk. Igyekezünk képezni önlényünket hogy kellő képességet adhassunk ivadékainknak. Igyekezünk egyenkint és öszvesen kifejteni szép idomos fajunk testi s lelki képességeit, hogy biztos erővel tényezhessük jólétünket egyenkint és öszvesen.

II. CIKK.

Vezéreszmék a pályák arány l í t á s á r a b é r - rendszer és ipar által.

Széttekintvén hazánk rónáin és völgyein, sivatagain, és vadonain, kommentár nélkül is látjuk, miként ennek földében még temérdek erő hever évről évre, századról századra. Nem használjuk fel a föld termőerejét, nem csak azért, mert minden erejét igénybe vevő magot nem adunk némely részének, de azért is mert nem fokoztuk fel javítás által minden erejét, és elmulasztottuk felhasználni a lég és világosság, a melegség és nedv hatályát.

Széttekintvén ama nyers „nemzeti kincstárban” melynek özsves termeléseinket nevezzük, kommentár nélkül is látnunk kell, miként majdnem felhasználatlanul adjuk el annak nem tán feleslegét, de azon részét, melyért hasonló de már feldolgozott cikkeket szerezhetünk és így temérdek „értéket” hagyunk nyers terményeinkben, mert feldolgozni nem tudjuk vagy nem akarjuk.

Panaszt emelünk tehát az általános szorgalom- és

értelemhiány miatt; holott tudnunk kellene hogy ha különbözőnek születik is ember az embertől, eme külön-ségekben is hasonossá teszi őket ama hatályok öszevege, mely bölcsőjétől sírjáig övezi, melyet szóval, „körül-ményeknek” nevezünk, míg viszont a hasonló testi s lelki tehetségeket az még sokkal különbözőbbekké teheti hasonosságuk dacára is, mint születésöknél fogva lehetnek.

Nem születik tehát restnek és fásult agyúnak egy „nemzet” sem, bár egyesek kevésbé vagy inkább szülehetnek e tulajdonokkal, és ha szorgalma vagy értelme kifejlődési hiányainak okát meg akarjuk találni, valóban nem idegrendszerében hanem körülményeiben kell keresnünk.

Hasztalan írunk könyveket, és hasztalan tartunk erkölcsi beszélyeket az önfeláldozásról, a díjazatlan szorgalmatoskodásról és az élet eszközeinek sikertelen tanulmányozásáról; hasztalan támadjuk meg hanyagságaért, értelmetlenségeért és méltánytalanságaért cselédünket tömegestül, vagy a bérlők és tiszték tömegét, vagy a művelt és műveletlen proletár tömeget, ha a hiba ama körülményekben rejlik, mely őket bölcső-jüktől sírukig övezé; ha szorgalmuk, értelmök és méltányosságuk nem díjaztatik méltányos szellemi s anyagi gyarapodással. A föld, melyet kezelnek, munkáikat nem jutalmazván arányosan, csak hanyagul leend kezelve; a nyers termények, melyeket feldolgozhatnának, de a munkához kellő segélyzésök s erőködésök díjazásához kellő reményök nincs, értéktelenül fog nyersen maradni, s eladatni annak, ki inkább használhatja, vagy felhasználtatik jól, rosszul, nyersen.

Nagyon csalatkoznak tehát azon hazánkfiai, kik

míg egy részről a birtok elaprózást megtámadja más-résztől dicsekedve említik fel, miként „Európának Olasz-hon és Anglia után egy státusa sem mutat oly nagy bir-tokú főrendet, mint Magyarország” és dicsérőleg említik fel „Angliának a birtokok egy kézeni maradására vonat-kozó törvényei” szellemét, melyek pedig épen jóléte ki-fejlés ét gátolták, mígnem saját értelmiségük vagy tán kényszerültségök a „farm” rendszer által enyhíté azok célszerűtlenségét. A bérrendszer életbeléptetése óta vi-rult fel leginkább a föld, s az iparüzlet emelő hatályán kívül leginkább e rendszer által fokozódott fel termő-ereje, mely egyes családok kezelése közt csak pangott mint pang nálunk 30, 40, 100, 150, 200 ezer holdas puszták termőereje, melyekre büszkén hivatkozánk.

Mint egy talpalatnyi föld kezeléséből meg nem élhet egy családós ember, milyennek kell lennie a földbirtok-lónak: úgy van egy bizonyos mennyiség, melyen tul hatolni egyéni erők képtelenek amaz eredendő bűneink miatt, miszerint „más” számára nem vagyunk képe-sek annyi szorgalmat, értelmet és becsületességet ki-fejteni mint ön és családunk jóléte emelésére. S így le-gyen bár ama nagy földrész egyetlen „tulajdonos” de a birtoklásnak meg kell oszlani; miként egy-egy család többet ne birtokoljon vagy bitorol-jon mint saját erője által birtokolni és pe-dig kellően mivelve, javítva kezelni képe s.

És nagyon csalatkoznak azon hazánkfiak, kik a nyers termelésre korbácsolják csupán e nemzetkét. Őszves nyers terményei ára sem közelíti meg az ipar-cikkek értékét, melyeket egy gyár város előállít. A nyers termények értéke 100-200-300-szorozható ipar által, holott a termelési mennyiséget bár mily jól-

sikerült pályamunkával sem vagyunk képesek csak kétszerezni sem.

Földeink őseroje és azon erő, melyet szorgalom, értelem által beléje lehet önteni, heverni fog, és érték-telenek maradnak nyers terményeink mindaddig, míg a bérrendszer és ipar életbe nem léptetik.

Miként fokozza fel a föld termőerejét a bérrendszer? Mikép fokozza fel nyers terményeink értékét az ipar? Ne kérdjétek, nézzetek nyugatra, látni fogjátok.

Önzőknek mondjátok a nyugatiakat? Igaz, azért fokozzák ezek fel a termőerőt és a nyers anyag értékét, mert „önzők” mert ön és családjuk jobbléteért mindent elkövettek, mit a törvények határain belül el lehetne követniök szorgalmok, és értelmök kifejtésére, felhasználására és kamatoztatására.

Ámde adjatok hát más, „öszönt” agyuk és keblökbe! S ha ilyet adni nem tudtok, ne hibáztassátok és ne akarjátok kiirtani „önédeköket” a mozdertöt, mely őket nagyokká tette.

Mi eredményt várhatunk honunkban a bérrendszer által?!

Számítsátok fel mindazon örök, csőszök, felügyelő, számvevők, tisztok s ellenőrök és családjaik fogyasztását, kik a föld kezelését intézgetik és tényezik; számítsátok fel azon erő- és időkimélelést, mely a bérlőcsaládoknak tanyai lakásuknál fogva előnyük a föld mindenféle munkájánál és javításánál; számítsátok fel azon termőerőt, mely a földből kifejtetik, ha úiég egyszer ennyi leend ama vonó, hízó, gyapjas, sertés s. t. féle nagy és aprómarhák száma mint most, mert hiszen a bérlőnek aránylag legalább kétannyit kell tartani holdankint mint most tartatik; számítsa-

tok fel azon néhány millió kezek szorgalmát, azon néhány millió agyak és keblek törekvésének eredményét, kik a 80-90 éves biztos birtoklás által ön jobblétüket biztosan tényezhetik: és megközelítitek a nyereményt, mely eme rendszer életbeléptetésének eredménye.

Mi eredményt várhatunk honunkban az ipar életbeléptetése által?!

Számítsátok fel, mily értékre lehet fokozni 3, 4 százezer mázsa gyapjú-, len-, kender- és bőryanagot. Számítsátok fel azon nyereményt, melyet 1 millió mázsa vasnak gazdasági eszközökké dolgozása által nyerneének az iparosok s annak használata által nyerneének a földművelők. Számítsátok még ehhez 2, 3 százezer lóerőnyi géperőt, melyet gépgyártás utján előállítának az iparosok. Számítsátok fel Magyarhon minden folyóinak és patakainak azon mozderejét, melyeket célszerűleg felhasználhat az ipar, s körülbelül megközelítitek az eredményt, melyet várhatunk.

„Ám de hogyan adjuk bérbé birtokainkat, mondjátok, midőn országszerte látjuk tönkre menni, elpusztulni a bérllett földeket?”

Kössetek oly szigorú szerződést mint az angolok. Határozátok meg, mennyi marhát tartson, s hogy takarmányát el ne adja, sőt rendes javítószereit adja vissza a földnek a bérlő. De viszont ne is mozdítsátok el mihelyt kedvetök jó „gazdálkodni” sőt biztosítsátok őt és gyermekeit is egész életükre.

„Ámde ekkor ha nem fizetnek? Mégis csak kilökjük” gondoljátok.

Nem! Rövid utón elégtételt vesztek, mint az angolok s erre törvényeink már valahára elég erélyesek.

„És mit tegyünk ekkor mi?”^u

Álljatok nagyobb vállalatok élére. Állítsatok gyárat, éljétek egy magasb életet, egy magasb szerepet, éljétek a hon, az állam érdekeiért.

„Gyárat?” „Hiszen azokat meg fogják buktatni a nyugateuropai gyárosok” gondoljátok.

Csalódás! az ő gyáraik csak annyiban dolgoznak számotokra, a mennyiben a ti nyers terményeitekkel és pénzeitekkel táplálkoznak, s így titeket csak önmagatok által lehetne megbuktatni.

„De bezzeg ha mázsaszámra gyártjuk az acél pennát, a hajszálrugót, tonna számra a drótot s ezer meg ezer végszámra a posztót, a vásznat, a zsebkendőket s más kendőket: ki leend vevője?”

Hát épen mi, édes hazámfiak; mert ugyan ne véljétek hogy még 10 ennyit is el nem fogyaszthatnánk; vagy kivitetik az szét a nagy világba. Nincs-e még 900 millió nép, mely az ipart nem ismeri? Oh ne féljétek hogy el nem kél ezen iparszegény földön gyártmánytok, míg az angol nem fél ott, hol gyár mellett gyár van!.....

Na de hiszen ez mind csak üres szó. Ti tenni fogjátok mit jónak láttok s mi okoskodni fogunk mint vezéreszméink fonala igényli.

Egy nagy zűr e világ, s mi úgy vélekedünk hogy a pályák rendezése által öszhangzatosabb leend azok folyama; s ezeket rendezni úgy véljük, ha aránylagosítjuk az ipart és gazdászatot, a töke-és kézerőt, a földhöz ragadt életet és a magasb életpályákat. Ezért óhajtjuk hogy hagyjon fel a gazdálkodás ezer bajaival és szennyeivel, ki magasb életre hivatott: viszont menjen gyárba, kinek teste lelke alkalmatlan a gazdálkodásra;

hogy midőn mindenki önértékéért dolgozik vagy foglalkozik, egyszersmind a másikat is elősegítse, s viszont ha ön gyártmányából mit sem használhat, ha csupán másokért látszik is dolgozni, mégis önértékéért dolgozzék; de minden okoskodásaink dacára is a világ menni fog mint mehet s mi megelégszünk, ha csak ingertadtunk is a „jobblét feletti” gondolkozásra, egy-egy jobb vezéreszme fogalmazására s életbeléptetésére.

III. CIKK

**Vezéreszmék apályák irányítására, önitészetünk kifejtése és gyakorlata által.
„Mindeneket megvizsgáljátok; mit jónak leltetek, megtartsátok.”**

Az emberi szellem mint az emberi szervezet lényegben és fővonásaiban annyira hasonló, hogy majdnem ugyanosnak mondhatnók mindazokban, kik ép szervezettel, józan értelemmel születtek) minden vidékben minden időben; de mindenik egyéniség szelleme, szervezete, alakja is eme fő hasonlatok mellett különböző annyira, hogy az emberi lény képnek, mely tulajdonlag egy milliárd és milliárd változatai vannak.

Ilyenek az életpályák is.

Az életpályák bár mennyire ugyanazonosoknak látszanak, a már testben és lélekben különböző egyéniségek által töltetvén be, tág korlátaikon belül végetlen változatokat tartalmaznak.

Nagyon csalatkozik tehát, ki kisebb vagy nagyobb birtokosaink életpályáinak programját akarja megírni.

Csalatkozik, ki általános gazdasági szabályokat akar

állítani térre, időre erőre nézve. Csalatkoznék ki, az általános vezéreszmék útjairól letérve, egyik s másik pályán a testi vagy lelki tehetségek kiképzésének s felhasználásának, szóval, a jólét tényezésének programját akarná megírni. És vele együtt csalatkoznának azok, kik azt megtartani akarnák.

Mint a növelésnél az tett legtöbbet jelétünkre, ki „önképzésre” megtanított, úgy mindenféle tanácslatok közt az fog leginkább kellő lenni számunkra, mely „ön-nácslásra” tanított meg. És ha van, mi elidegeníté a könyvektől, kivált a magyar gazdát, az nem lehet más mint ama modor, melynél fogva szabályok által akarjuk kivetköztetni jelleméből, a helyett hogy tényeket, adatokat, tapasztalatokat sorolnánk elő, minden körülményeikkel s ö n í t é s z e t ö k r e bízók azok közül a nekik valót kiválasztani; miszerint nem egyszer úgy teszünk, mintha a virág kelyhének tartalmát feldolgozván, a mézet „póknak” és a mérget „méh”-nek nyújtánók.

Az életpályák elferdülésének, öszveütkezésének, következetlenségeinek mint leggyakoribb oka az ö n í t é s z e t h i á n y, úgy arranézve hogy az következetes legyen, beüljék a család-, nemzet-, s államéletbe, leghatályosb vezérlő az „önítészet.”

Ki megtanult keblének és agyának foglalkozást nyújtani; megtanulta érzelmeit és gondolatait észlelni, s mit bennök jónak lelt, megtartani; megtanulta azok működését rendezni, s műveleteik eredményét, a fogalmakat, melyeket keble mindig méltányos érzelmekkel kísér, vezéreszmékké, s ezen érzelmeket és eszméket tényékké valósítani: az, jőjön bár mily körülménybe, legyen bár mily rémek vagy csábok által kör-

nyezve, elvesztheti vagyonát, életét apránként vagy egyszerre, de jelleméből kiforgatva nem leend s pályáján bár más-más szempontból különbözőleg tűnhet fel, következetlen nem leend.

Szeretném azt mondani most: „ilyen volt fajunk 1000 év óta,” ha egyenként nem is legalább tömegben. De (nem érintvén politikai pályáját) nem tagadhatom hogy néha-néha hűtlen nem volt nyelvéhez, ruhájához, zenéjéhez; sőt ha most átpillantunk társalmi életén, s háztartásán, melyly el mindinkább Nyugateuropát akarja utánozni, el kell ismernünk, miként nem csupán azokat tartja meg mit jónak lát, hanem derűre borúra hódol nem egyszer „Önítészete”⁴¹. mellőzésével a nem egyszer balul értett társalmi vagy háztartási modornak, életmódnak.

„Alapéletpálya kiválólag hazánkban a családos íblbirtoklás.” Ezért legyen elég itt minden más tévelyek mellőzésével csupán azt említenem fel, mely ezt megzavarja; hogy aztán a honfiak és honleányok figyelmét felébresztvén „Önítészetöket” igénybe vegyék, és pályájok tévirányát kedvök, hajlamuk szerint kiigazgassák.

Nyugateuropából jött hozzánk a keresztyén vallás, a tudományok, művészetek ismerete, onnan táplálkozik szellemünk az emberi lény legbecsesb gyümölcseivel, melyeket öszvesen „műveltségnek” nevezünk, s ebből nem egy család annyit sajátított már el hogy részint dicséretére részint megrovására mondva oda illenék Franciaországnak nemcsak bármelyik falujára, hanem városába is. Eme kétértelmű dicséret pedig azért illeti öket, mert ama becses gyümölcsöknek nem csupán mézes de mérges tartalmát is elsajátították,

mely ellen magok Nyugateuropa bölcsei is panaszt emelnek.

J. Jung és M. Dombasle meggyőződésünket mondák ki eme jelentékeny szavakban:

„Un changement radical dans la système d'éducation des femmes est une principale des conditions du retour des propriétaires vers les habitudes de la vie rurale; mais ce changement ne se fera pas longtemps attendre, lorsque les hommes tournant leurs vues vers ce nouvel avenir, placeront au premier rang, parmi les motifs qui les déterminent dans les choix d'une épouse une éducation solide, propre à former une mère de famille soigneuse des intérêts d'un ménage à la campagne, et répandant des délices sur la vie intérieure de la maison, plutôt que cette éducation brillante dans la quelle on dissimule à peine que l'on s'efforce de faire d'une jeune personne l'ornement de la société, bien plus que de la rendre propre à devenir le centre où viennent se resserrer tous les liens de famille.”

Eme francia divatot fajunk mindinkább utánozván, nálunk is mint nálók mindinkább izetlenné válnak a mezei élet örömei, érdektelenné válik a háztartás körüli foglalkozás, s ifjaink leginkább azon leánykákat válogatván nőkül vagy leginkább csak azoknak udvarolván, kik a társaság gyöngyei, kik falun is városilag tudnak szerepelni; leánykáink is inkább képeztetnek és képződnek eme szerepekre, mint a családi jólét tényezésére, ama szép de nehéz feladatra, miszerint bennök öszpontuljanak a családos élet minden becses kötelékei.”

Számtalan esetekben számtalan változatokkal zavartatik meg a pályák iránya eme ferde divat miatt: és ha az illetők, kiknek ezt helyrehozni feladatuk „önítészeteket” még tovább is mellőzik, teendőiket, kötelességeiket be nem látják, ferde pályáikat ki nem igazgatják, s falun a fővárosok élvei után sóvárognak s azt mit ez nyújthat megvetvén falura épen fővárosi élveket akarnak varázsolni: nemcsak akadályozzák ön és családjuk jólétét, de túlcsigázzák szellemi és anyagi tehetségeiket, és szellemi s anyagi értékek romján csak elégedetlenséget, boldogtalanságot vásárolnak magok és családjuk számára.

Önítészetünk ama vezértű, mely mindig jólétünk célja felé mutat, mely vonzalommal van mindazon eszközökhöz, melyek azt tényezik, s elriad mindazoktól, melyek gátolják. Számtalanszor ellenkező irányba vannak szenvedélyeink, mind a mesterséges utón nyertek mind a természetiek. Azon állatok, melyeket önmagunknál sokkal tökéletlenebbeknek tartunk, egy sajátyszerű iránytűvel látvák el: az „ösztön”-nel, mely nálunk hiánosabb, alkatunk és hivatásunknál fogva; náluk az ösztön ura ama szabad mozgásnak, mely által működnek, foglalkoznak, tényeznek, nálunk pedig eme szabad mozgás mint „akarat” jelenik meg és ura az ösztönöknek is némileg. Ki e szabadakarat érzékeit, tapasztalatait, fogalmait segédül híván, teendői közt választ vagy határoz, az „Önítészét” gyakorolja. Ekkor akaraterőnk feladata hogy ferde szenvedélyeit leküzdje, hogy ösztönét, „bár érezve még is fertelmére” józan belátására támaszkodják, ha kell annak érzékenysége dacára is.

Lehetnek esetek, a midőn egynémely ember vagy

nő „önítészetét” mellőzvé, szenvedélyei kielégítése által többet élvez mint különben; de ezt leginkább azért, mert nem képes élvezni amaz öntudatnak, mely szerint „mindig a lehető legjobbat tettük” minden körülmények közt kellemes vagy nyugtató érzelmét. S így lehetnek esetek, melyekben önítészet nélkül is jólétet élhet egy köznapi lény; de nehéz körülményekben ennél megnyugtatóbb, ennél jobb tanácsadó nincs; és az, kinek agya és keble több mint közepszerű képzettségű, mert élvezni sem tudná egy következetlen pálya rendetlen örömeit, pályáját emez iránytű nélkül épen úgy nem hagyhatja, mint a tengerész hajóját delejtű nélkül, annyival inkább, mert e nélkül jólétét csak a körülményeknek köszönheti, ez által viszont képes Ön s családja jólétét öntudatosan tényszeríteni.

Ne engedjük tehát szeretett honfiak és leányok tétlenül, gyakorlatlanul sírba szállni eme szép tehetségünket, józan értelmünk eme gyöngéd virágát, jobblétünk iránytűjét.

Ne engedjük hogy minden csáb fény, minden szeszély, legyen bár az a „közvélemény” szeszélye (mely terjedelme dacára is gyakran kevesb értékű az egyéni véleményeknél) megzavarja keblünket, agyunkat, pályánkat és jólétünket.

Ne engedjük hogy kivetköztessenek jellemünk-ből még azon téveszmék se, melyeket a szellem legkedvesb tápjaival szívunk be.

Vizsgáljunk meg mindeneke, és csak azokat tart-suk meg, melyeket „érettésszel, józanan” önlényünk, önfajunk, ön és családi jobblétünkhöz kellőnek ítélünk, mikép a helyt, hogy valamely véletlen jó szerencsének köszönnök jobblétünket, köszönetünk inkább önma-gunknak maradjon, s ezzel is gyarapodjék jó létünk.

IV. CIKK

Vezéreszmék hazai gazdaszatunk elő- mozdítására a természettan gyakorlata által.

Fajunk jobblétét nem helyzete, földje vagy éghajlata javulásától várván, sőt e hon földének felvirulását is e faj szorgalmának kifejlődésétől föltételezvé, hazai gazdaszatunkat nem ama természeti légalji s. e. f. viszonyok tankönyvei által hiszem előbb mozdíttatni, hanem a földbirtoklásoknak, illetőleg családfők és családanyáknak amaz értelmi kifejlődése által, minélfogva a természet erőit, műveleteit ön körükben tanulmányozni és jobblétök előmozdítására felhasználni fogják.

A gazdaszat tulajdonkép nem más mint a természetan gyakorlata; a természet felett önerőnk, s annak erői által gyakorlott uralkodás, a jólétünkhöz kellő állatok és növények tenyésztése és termelése, és a természet szerint gyakorlott kiszolgáltatása a jólétünkhöz s állataink és növényeink jólétéhez kellő

tápszereknek, öltözeti cikkeknek, lakásnak stb. melyek a kedvezőtlen behatásoktól óvnak, s életerőnk igényeit teljesítik.

A termelés és táplálkozás sokszerű műtételei korúli az elsőbbséget leginkább a férfiak, ez utóbbiakat leginkább a nők gyakorolják, bár itt a növények s állatok nagy részének kiszolgáltatása szinte inkább a férfiaké és csak a háziállatoké, kerti növényeké inkább, és csak az emberi lények kiszolgáltatása kizárólag a nőké.

Hasztalan az ég és föld minden adománya, hasztalanul tesped a természet ereje, ha azokkal bánni, azokat fölhasználni képesek nem vagyunk.

Eme műtételek oly sajtószzerűen oszlanak meg a nők és férfiak testi s lelki tehetségeihez képest, miként különbözőségek mellett is egymásba gyökereznek, egymásba olvadnak, annyira hogy bármelyiknek hiányai is gátolják a jólétet, s ez csak öszhangzatukban virulhat fel.

Mind a családfőnek mind a családanyának sőt némileg ségégeiknek, cselégeiknek is tanulmányozniuk kell tehát a természet erőit, míveleteit s ezek törvényeit, hogy saját hivatásukhoz kellőleg gyakorolhassák azoknak felhasználását.

1. A családfő határozza meg helyzetükhöz, a népességhez, ennek szükségéhez, s földje minőségéhez és mennyiségéhez és saját anyagi és szellemi testi s lelki erőihez képest: mily fajú, mily nemű és mennyi növényeket és állatokat tartson, termeljen és tenyészzen; és pedig ezekből mennyi javító erőt, mennyi munkaerőt nyerjen; ezeket mily táp, mily ügyelet alatt növelje, ápolja, s használja fel; miként

táplálja állatait a növényekből, s növényeit állatai által: miképp mozdítsa elő a bennök nyert életerők műveleteit hogy mindinkább több magot, gyapjút, zsírt, olajat, tollút, s z ö v e t é s t á p a n y a g o t a d j a n a k .

A családfő határozza meg az idő pillanatonkinti változása szerint: mily növény vagy állat végett mily munkát mily erővel tegyenek. Ő határozza meg n o n o vényei s állatai értékét, t ö k é l y é t , m u n k a k é p e s s é g é t , é r d e m é t , s é r d e m l e g e s d í j á t ; k e l * l ő esetekbeni ápolását, óvását, vagy elmozdítását.

A családfő feladata hogy földeiből lehetőleg több értéket hozzon évenként elő, anélkül hogy túlerőltetné; hogy tehát annak lehetőleg több erőt adjon, a nélkül hogy azt hevertetné.

A családfő feladata végre megosztani a földből napvilágra hozott terményeket, növényeket és állatokat a szerint, a mint azok „g a z d á s z a t a” folytatására szükségeltetnek; cselédei vagy családja által felhasználandók; vagy piacra, vásárra bocsátandók, sőt midőn ezek „pénzzé” alakultak, az ő feladata eme pénzt ismét megosztani gazdasága folytatására, cselédei vagy családtagjai számára hogy azoknak anyagi sőt szellemi jólétét is kellően előmozdítsa.

2. A családanyák osztják szét nagy részét emes anyagi és szellemi tápoknak, ők ügyelnek házi állataik, növényeik, cselédek és családtagjaik mintlétére, hogy azoknak megadassák vagy megadják a kellő óvást, ápolást, tápot, öltözéket, kellő minőségben, és természetökhöz kellő időszakonként.

A családanyák föladata öszhangzatos rendben

s tisztaságban tartani mindazon eszközöket, bútorokat, melyek a háztartáshoz, a táplálkozás és öltözködéshez szükségesek, s a folytonos használat által pillanatonként ki vannak téve törésnek, romlásnak, eltévedésnek, elszennyeződésnek stb. Ők választják ki az egyéniségek természete szerint igényelt táp- és öltözcikket; ők intézkednek eme nyerstermények tűz általi, munka általi vegytani vagy gépi átalakításáról ízetők s belátásuk szerint.

A. családanyak feladata különösen gyermekeik testi s lelki képződésének a lapját, anyagi és szellemi táplálkozásuk elsőb cikkjeit megadni

Természetesen mind a családfőknek mind a családanyaknak sok más kötelességeik vannak, melyeket elősorolni nem lehet, de melyek mára természetan gyakorlatával nem függenek annyira össze, hogy azokról csak említést is tehessünk...

A természetan gyakorlatával aránylagos értelmiségünk; aránylagos anyagi jólétünk legjelentékenyebb tényezője „józan értelmünk.”

Nem középszerű ismerettárt igényel tehát a gazdálkodás, de azért ne véljük hogy csak u. n. „tudományosságot” is igényelne.

Nem szükséges Humboldt Kosmosát könyv nélkül tudnia a mezőgazdának. Nincs szüksége ama légsúlymérők, páramérők, hév-, és nedv- villany- és mágnesmérők használatára. Nincs szüksége számokban kijelölgetni a századok, tizedek, évek, hónapok és napok közép mérségeit, s ezeknek ama változati túlságait, melyek a növények és állatok szervezetére nagy befolyással bírnak.

Nem szükséges mértékek és számok szerint ismer-
nie a lovak s marhák mindenféle csontalkatait, izom- és
vérrendszerét, a képződés, visszapótlás teoriáját, vagy
a melegségnek mozdító s a mozdító melegségé-
alakítása körül tett kísérleteket, s ezeknek a tűz-
anyaghoz vagy táphoz viszonyát, sem a növények s
állatok egymásból táplálkozásának tudományát.

Nem szükséges a népesség, kereskedés, ipar, ter-
melés, fogyasztás, közlekedési eszközök, pénzviszo-
nyok s. t. e. f. statisztikai viszonyok számait könyv-
kül tudnia, s Linné vagy Guvier stb. leírása után válo-
gatnia meg a termelendő növényeket, tenyésztendő
állatokat a polgári s természeti viszonyokhoz képest.

Magoknak ama figyelmesen, eszélyesen, fárada-
mas, hosszú tanulmányozások mellett mesteri mérvek-
kel gyűjtögetett természettani adatoknak is benső be-
csök nem más mint a föld termőerejének, a melegség
és világosság termékenyítő behatásának nyilvántartása
és kimutatása.

Ámde lehetnek-e emez erőkhöz tökélyesb mérvek
és adatok, mint önmagok a vadon és szelíden termett
és tartott növények s állatok kifejlődése, díszlése,
vagy nyomorgása? Nem tökélyesb mérve-e a felette
elvonult hideg és szárazság, villany- s mágnese-
világosság és setétség hatályának maga a növény, maga
az állat, mint időszakonként gyűjtött adataink? Nem tö-
kélyesb mérve-e a munkaerő meghatározásának azon
eredmény, melyet egy bizonyos mennyiségű táp,
vagy gépeknél tüzanyag által kifejtettünk, mindazon
mechanikai, élő és holt erőteni számításoknál, melyeket
a természetán útján tehetünk?! ...

És nem szükséges a családanyáknak hogy elem-

vegyét ismerjék mindazon növényeknek és állatoknak, melyeket táplálniak s melyek által táplálkozniuk, sőt melyeket egymáshoz-adás, egymásba-vegyítés, só, fűszer, tűz, víz, s. t. e. félék által átalakítaniuk vagy változtatniuk feladatuk. Nem szükséges hogy ama szövetek öszvetartási erejét, a meleg vagy hideg fokozaatoknak időszakonkénti óvását vagy mérséklését, arányosan a szövetek anyagával, terjelmével, súlyával stb. számítolgassák. Nem szükséges áttanulmányozniuk mindazon eszközök, edények, bútorok, stb. mechanikáját, technikáját, és manipulációját, melyek kezeiken forognak, hogy azokkal bánni, azokra felügyelni stb. tudjanak, vagy azokat mindig kellő erőben, csínban, rendben, tartsák, vagy tartassák.

Bölcseink sem tudják, mit esznek és isznak, és nem tudják: épen azon elemvegyeket adják-e e műtetei által verőknek, melyet egy vagy más műszervök igényel, s nem adnak-e többet és mást, mint igényel!

Bízzuk nőink ízletére mindezeket és ők jobban el fogják találni mint bár mely „medical facultas” eltalálhatná mindenféle szemlélet, ügyelet, tapogatás, kopogtatás, nézlés és számítás után, ízletünk, vágýaink, igényeink és óhajaink kielégítését.

És miféle mértéket adott a családfőknek isten hogy így megítélhessék a növények és állatok életerejének, alakjának, csont- s izomalkatának épségét, díszlését, működését?!

A szem mértéket, melyet figyelet s tapasztalat útján szerezhetnek s tökélyesbíthetnek!

Mennyire segítik e szem mértéket, amaz ízletet s általában a józan „í t ész et et” a természettani könyvek, munkák, ügyeletek, tapasztalatok: legyen felesleg

előmutatnom itt. Annyi bizonyos, hogy mint ezek a tapasztalat nélkül mint az elmélet gyakorlat nélkül, úgy a tapasztalat elmélet nélkül, a gyakorlat kellő értelem nélkül hiányos, tökéletlen, s jobblétünk tényezésére elégtelen.

„Értelmiségünk” kifejtésére tehát nélkülözhetlen a természettan és gyakorlata egyenlően.

Ki mikor, mennyit tehet ezekből sajátjává? és mit tegyen hogy e saját kincsét gyarapítsa, tökélyesbítse, növelje? azt leginkább csak ő tudhatja s találhatja ki kellő megfontolás s „ítészét” után és ne higgye hogy eleget tud, ha bár netovábbját elérte is értelmessége, mert a természet mely által élünk és mozgunk, mindig nagyobb mester és jobb gazda leend mint mi, kik általa élünk és mozgunk.

V. CIKK-

Vezéreszmék némely iparágak honosítására.

Érzékeny idegszövet az ember. Alig nyújt a természet nyersen számára olyast, mit minden módosítás nélkül élvezettel használhatna fel. Mint látás, mint hallás, mint szaglás, mint ízlés, mint a hideg és meleg, a súly és szabad mozgás, a nedv és szárazság, a keménység és puhaság, általában a kellem és fájdalom érzéke szünetlenül sóvárog az emberi idegzet olyan hatályokért, melyek változatosan érintsék, igénybe vegyék, ingereljék, kielégítsék és megnyugtassák. Eme változatokat tápszereinek számtalanféle átalakítása, foglalkozásainak számtalan változata, öltözékeinek sokféle kelmékből sokféleképen! alakítása és használása, bútorzatainak sajátos helyzete salakja stb. stb. szerint élvezzi.

Jólétért sóvárog mindenki. És pedig sóvárog idegzete érzékenységénél fogva mindazon tárgyakban, cikkekben, melyek által ezt tényezni képes bizonyos észszerűség, bizonyos rend, szépség, csinosság, bizonyos tökélyek után.

Természetesen ennyiféle igényeket egy-egy ezermester sem képes önmaga kielégíteni.

Bizonyos munkákra kell adnia egész életét egyiknek-egyiknek, és mások számára dolgozni, miszerint némelyik műtéteire a kéz-, pénz-, s. t. erők öszvesítettvén, másoknak egy-egy mozzanata külön-külön kezekre, kerekre gépekre bízván, a műtételek hol megosztassanak hol öszvesíttessenek úgy, mint azt azon eljárás igényli, minélfogva legszűkebb térben és időben, legkevesb erő által legtöbb és legtökélyesb eredmény hozatik elő, mely aztán közéleti forrás.

Arra nézve tehát hogy csak e jelen századbeli igényeinket is (melyek századonkint szaporodnak) teljesíteni képesek legyünk: bizonyos egyetértésre, bizonyos vállalkozó, és társuló szellemre van szükségünk.

Vasutakat, szövő-, fonó- gépsat. gyárat bizonyos egyetértés által lehet felállítani, sőt egyetértve kell a termelőnek és kereskedőnek az iparúzóval lennie, egyenkint és öszvesen hogy mindenik azt nyújthassa, azt termelje vagy gyártsa vagy szállítsa a másikhoz, melyre annak leginkább szüksége van, miszerint ő is mindig azt nyerje önszáma, melyre nekie is leginkább szüksége van.

Eredendő gyarlósága az embernek hogy önállásra törekedik egyenkint és öszvesen, említett irányon pedig annyira egymásba gyökerezvék érdekeik, annyira függenek (a termelő, iparos, és kereskedő) egymástól, hogy. bármelyiknek is fölülkerekedése vagy önállási túlsúlya által veszít mindenik, tehát ő maga emez önállású egyén vagy osztály is.

Hazánkban kommentár nélkül is látjuk, mily kiválólágosan aránytalan túlsúlyú a földbirtoklás; s épen ezért van többnyire (kevesek kivételével) ama szégyenleni való állapotban, miként minden eladható sőt még a magától megvont terményei árán sem győz elegendő iparterményeket vásárolni; vagy ha a „szükségeket bevásárolja” egy garasa sem marad: így vagy góságokban vagy pénzben szegény a földbirtokos.

Míg egyesek ereje vagy öszvesítettén, vagy a munka többek közt osztatván meg mindenki bár önállással bír de e szempontban sokkal inkább függ vállalkozó társaitól, addig egész társulatoknak mintegy nemzet, vagy állam csak némileg kell függenie és sokkal több önállósággal kell bírnia; mert hiszen vidékei természetes különbségeknél fogva megteremhetik mindazt, mi sokszerű igényeinket kielégitheti, 3, 400-féle iparág gyakorlata által az egésznek egy kis része elég e termények átalakítására, s kellő utak mellett még sokkal kisebb része eme termények szétfuvarozására, s darabonkinti szét osztogatására, vagy a földolgozandó terményeknek a gyárakhoz, műhelyekhez szállítására, hogy e részben is utánozza azon növényi s állati életműveleteket, melyeket saját szervezetében tanulmányozott.

Fajunknak hajlama vagy államgazdászati ismerete hiánya miatt majdnem kizárólagos szenvedélyévé válván a mezőgazdász, csak kevesek s leginkább idegenek töltötték be az iparpályákat és még kevesebbek és majdnem csak héberek a kereskedést, hogy egy államtudósnak, ki ezen pályák arányát és öszhangzatát érti s más nemzeteknél látja, szomorodva kellett e nemzet életében pillantania ama törekvést, miszerint

szellemi s anyagi jólétét ily hiányos ismeretek alapján s ily ferdén igyekezett tényezni.

A tápcikkek ára $\frac{1}{10}$ hiánykor két vagy három tizeddel $\frac{2}{10}$ hiánykor hét nyolc tizeddel, s így $\frac{5}{10}$ hiánykor legfelebb négyszeres ötszörös értékre szokott emelkedni, míg az iparcikkeket maga a szeszély, a divat, egy kereskedő pénzsomja, egy könyelmű nép tudatlansága 10-15szörösre is fokozhatja, melynek anyagát már az iparos egy-egy befektetett munkaérték tized által egyszer- vagy kétszerte értékesítette. Így a termelőnek saját nyersterménye midőn az iparosok s kereskedők kezein megfordult, mint p. o. len, gyapjú, kender, és saját használatára vissza adatik igen aránytalan árra fokoztatik s annál inkább, minél szűkebben adhatta azt a termelő. Természetesen ezen aránytalan-ság szinte annál nagyobb, minél inkább idegenek a termelők, iparosok és kereskedők, vagy minél távolabbi, helyeken történik a felgyártás, vagy oda s visszaszállítás, mint mindezek így történtek nálunk.

Mennyire korlátozza ez magát a termelőerő kifejlését azon eszközök hiánya miatt, melyeket az ipar állít elő s a kereskedelem nyújt, nem lehet kiszámítani; csak tájékozhatná magát, ki elgondolná viszont, mennyire képes emelni az öszhangzatos ipar és kereskedelem egy nemzet gazdaságát p. o. az angolokét, s belgákét.

Mennyire akadályozza a jólétet kivált azon eset, ha saját nyers terményeink árából nemcsak az ipart és kereskedést, de magát a távoli földekről nyert nyerstermények árát is (p. o. gyapotneműek) kell fizetnünk, a nélkül hogy ismernők annak még fáját is vagy mütételeit, s kivált ha a megszokás, a divat fo-

kozza fel mennyiségét és értékét (p. o. nálunk 5, 600 ezer forintra évenként azt kommentár nélkül is láthatjuk, g érezhetjük.

A tápszerek értéke közel sem annyira fokozható fel átalakítás által mint az öltözékeké. „Nem látszik rajtunk, mivel élünk” mondják némelyek; „de a ruhatisztesség” és eme tisztesség által nem egyszer szerencsájüket vélvén elérhetőnek kivált leánykáink, igen sokat áldoznak.

Igyekeznünk kellene tehát hogy kivált ruházataink anyagait képesek legyünk megtermelni s földolgozni.

Hazánk földje s éghajlata leginkább kedvező a legcélszerűebb öltözék-anyagok termelésére. A gyapot sok helyet sok munkát, a selyem szinte sok helyet (szedererdők) s munkát igénylenek, és nem oly célszerűek mint a gyapjú-, kender- és lenfélék: amazok termelésétől bár szinte nem zárt ki végkép sorsunk de amazok inkább a meleg égalj terményei és szükségletei, hol az öltözködés csak „tisztesség” míg emezek a hideg és nedv behatásai ellen, s a kipárolgás és tisztaság mellett lévén célszerűebbek, inkább számunkra teremtvék, s általunk némely részt (p. o. gyapjú 4, 5 millió font) kellő mennyiségben, s némileg igen jó minőségben (bácskai kender, felföldi len) termelvék, de legkevésbbé gyártvák fel.

Miért nem látjuk el önmagunkat? Tudatlanságnak vagy tehetetlenségnek nevezzük-e amaz akadályt, melynélfogva jólétünk ennyire korlátoltatik? Nem szükség vitatnunk, mert hiszen sem egyik sem másik által mentve nem lehetünk.

Ha van mivel dicsekednie egy családnak, fajnak,

nemzetnek vagy államnak, az jelenkorban nem hódítványai, rabszolgái s népei felett kivívott dicsősége, hanem azon nyers- és ipartermény-halmaz, melyet a föld és természet erői által előállított, s mely által anyagi és szellemi jólétét tényezi, mely által jelenkorunkban annyi túlsúlyt gyakorolhat vetélytársai előtt is, mint hajdan fegyvere által.

Nekünk nem jutott e dicsőség; dicsekvéseink ön-ámitáson, hízélgésen alapulnak; nincs anyagi és szellemi jólétünk, s mint csupán önmagunktól függ hogy ezt elővárászoljuk, úgy csupán önmagunkat sújt a vád is, ha ezt tényezni elmulasztottuk

Nyugateuropában mindig vannak gazdag nagy urak, kik gyárat, vasutakat, állítanak egyes vagy társult erővel; mindig vannak adakozások, jutalmak a gazdaszat, az ipar, a tudományok segélésére és díjazására. Ott minta-gazdaszatokat láthatunk, gyáraik némely része többet termel mint mi öszvesen, sőt egészen új iparágakat léptetnek életbe, melyekről itt fogalmunk sincs, bár ama politikai újdonságokat, melyekben semmi tényező részt, sem osztályrészt nem vehetünk, naponkint sőt óránkint kapkodjuk.

Franciaország s példáján Anglia, Irland, Schweiz, és több államok majd a folyókat majd a tengereket fogják megnépesíteni mesterségesen termelt halak által, a posványok, melyekben piócákat termelnek, 10, 20 annyi értékűek mint jóféle gabnatermő földeink; iskolákat állítanak a bérrendszer-tanításra, a haltermelésre, a vizek megnépesítésére; jutalmat tesznek a a posványokban rejlő tűzianyagok (tőzeg, zsombék, ősgyep, turfa) fölhasználására s a jutalmakat el is nyelik, s a használat életbe lép, mielőtt megtudnók.

Nyugateuropa népei nincsenek annyira önmagokra szorulva mint mi, mert hiszen övéik a világtengerek, a távoli világrészek dús szigetei, milliárd értékekre mennek a segéd kincsforrások, melyeket onnan nyernek; s épen nálunk mihelyt valaki annyira mehet hogy „maga gazdája” lehessen, „önállást” küzd ki magának, eltép és elzár minden köteléket, minden külérintkezést, a helyett hogy nagyobb szerű vállalatokra egyesülne, melyek által ön s társai jólétét nagyobb szerűen tényezhetné, mint a nyugateuropaiak.

Barátságos, vendégszerető nép vagyunk, mert jól esik emez elzárt helyzetben fölkerestetnünk, s hizelgéseket aratnunk; de bár éjjel nappal zárva legyen is az angol kapuja, mégis társulóbb, s egymásra inkább bizakodó, inkább támaszkodó és kihíresztelt „hideg természete mellett” s amaz „önzés mellett is” melynél fogva a legnagyobb haszon „övé” polgár- és embertársaittöbb esetekben segélyező (önérdekéből is), mint mi.

Miért nem honosítjuk meg azon iparágakat, melyek terményei napi szükségünk, melyek nélkül örökké pironkodnunk, fáznunk s nem egyszer éhezünk is kellene? Mert vendégszerető jellemünk dacára is több nálunk a párbaj mint a „közös vállalat.” Mert annyira túlszárnyalták igényeink tehetségünket, hogy azok, kik kivált az u. n. „műveltebb osztály” igényeit ki akarnák elégíteni, ha csak ama külföldi gyárat, melyek innen táplálkoznak, mindenestűi nem honosítanák meg s hacsak azoknak századok óta gyűlt pénzerejét nem örökölnék, nem volnának képesek eléggé divatszzerű gyapjú-, len-, s kenderkerméket fonatni, szövetni, és festetni, és mi, célul nem a természetes hanem eme mesterséges igényeink kielégítését hajhászván, önma-

gunk hagynók cserbe gyártmányaival, nem termel-
nénk számukra kellő mennyiségű anyagot, vagy „szor-
ultságból” mert nem épen divatszerűek, csak fele ér-
tékét fizetnők meg gyártmányaiknak.

Hol kezdjük tehát jelenleg jobblétünk tényezését?
A termelésnél? A gyártásnál? És itt előbb a gazdasági
eszközök vagy szövőgépek vagy más gépek gyártá-
sánál?

Hol kezdjük a tényezést: a társulat vagy növe-
lésnél, mint a gazdaszatok, iparnöveldek s. t. e. félék
alapításánál?!

Kezdje mindenki hol tudja, s ha mindenki meg-
teen.di, mit „lehet” és még sem bírunk jobblétre ver-
gődni: megérdemlettük sorsunkat!

VI. CIKK.

Vezéreszmék a tudományok és művészetek gyakorlatára.

„És midőn feljövend a tudományok és művészetnek napja, meg-
rövidíti napjaitokat, de megvilágosítja és megnyújtja az élet napjait.”

Bibliai utánzás.

Hosszú napoknak nevezzük amaz időszakokat, melyeket csillagászaink 24 órára osztottak el, mert ennek ébren, épen s nyugodtan töltött időszakocskájában óránként 100-120 ezer forintnyi dohányt füstölünk el elűzésére. És minél inkább füstöljük e végetlen időt, annál végetlenebbnek találjuk kicsinyben; míg ellenben az élet időszakait, midőn végpontjáról visszapillantunk, oly üresnek találjuk, mintha csak most hivattunk volna betöltésére, s üresnek annál inkább, minél hosszabbaknak találtuk egyes napjait.

„Rövid az élet, hosszú a sír!” mondjátok; de pedig igen hosszú élete annak, ki benső életet élt, ki bensőjében száz meg száz életek érzelmeit és gondolatait élte föl, s rövidebb sírja annak, ki megtanulta életét

műveibe önteni, hogy általok ha nem örökítheti bár, de meghosszabbítsa századokról századokra.

Miért születénk képeseknek egy magasb életre, ha azt elérni s élvezni nem akarjuk? Miért engedte sorsunk hogy e nagy mindenség szervezetébe lepillant-sunk, ha az élet számtalan tökélyfokozatain szereplését nem akarjuk érteni? Ha nem akarjuk tanulmányozni a mágnes, villany, melegség, világosság s az életerők tüneteit, pályázatát, alakjok s erőik tökélyeit; és minek adott sorsunk képességet egy jobb-életre ha azt, elérni gyengék, vagy kiküzdeni tehetlenek vagyunk?

És pedig ne mondjátok hogy nem sóvárog kebletek minden szép s tökélyes után. Ne mondjátok hogy nem tűnik fel lelketekben egy magasb élet fogalma, és egy „vád” mely azt mondja, hogy „íme az lehete, és még sincs.”

A tétlenség hosszú napjaiban, melyeket elfüstölünk, minden füstfelhőcskében egy-egy eszmevilág rejlik s röppen el, mely korán föltűnt és hamar eltűnt reményeket, „hő de tárgyat nem lelt képzeményeket” egy-egy sivatag jelent, rejtélyes jövőt lebbent fel és el. És ha megszokjuk ezen eszmevilágot fogalmakba, ezen érzelmeket alakba önteni, ha gyakoroljuk a tudományokat vagy a művészetek valamely ágát, és megszokjuk annak varázsszínébe öltöztetni a sivatag jelent, a sivatag életet: foglalkozásunk, működésünk magasb eleményt nyújt, mint a való élet nyújthatna.

„Ordo est anima rertm, anima mundi.” A tudományok és művészetek által egy csodás világot varázsol e való világ rögeiből a szellem. Mint az életerő ha egy magocskában föltűnt, szép virággá alakítja s idomítja

a vízcseppeket, a rögöt, a leget a „rend” ama saját-szerű utain, melyeket sorsa, faja s egyénisége számára nyújtott: úgy egy magasb érzelmet, egy magasb életet önt a szellem a természet tüneteinek rendszerekbe fűzése, a zenehangoknak, a színeknek rendszeres öszveállítása s elötüntetése által magába a természetbe s annak minden tüneteibe.

A nagy zúrból, a chaosból a „rend” milliárd tüneteinek által képződtek a milliárd lények, melyek alkata, szervezete, viszonya, képessége, ösztöne, hivatása meggyőző arról, hogy e nagy mindenségben saját fogalmaink szerint „okszerűség” uralkodik, melynek egy bármily tökélyes de oly lény által kelle előidéztenie, melynek e földre varázsolt eszméit gyarló értelmünkkel is megértjük; s mely meggyőző arról, hogy a fogalmak, melyek agyunkban e nagy mindenségbeni rendről képződtek, nem téveszmék, nem bolygó fények, hanem ama fensőbb lény fogalmaival ugyanazonos örök igaz fogalmak.

Ezen fogalmak szerint alakítjuk mi is képzeiteink s tapasztalataink világi tárgyait; ezek szerint alakítjuk, idomítjuk parányait, részleteit hogy egy „teljes egészet” képezzenek; s így utánozzuk sőt így kísértjük meg a „teremtés” eszméjét egészen új tüneményeket hozván e földre a tudományok és művészetek által; tüneményeket az által, hogy életet öntünk az életlen anyagokba, alakra és idomra milliárd fülét de a „rend” örök fogalmaival egyezőt.

Magas élvezet a tudományok és művészetek élvezete mind a szemlélődőnek mindinkább a költőnek, és ki e magas életet kezdetben midőn még „ifjú érzelmeit egy-egy tündérkar övezi” füstbe menni engedi, ké-

sőbb nem élvezheti teljesen; s élete ha nem épen becs-telen, nem örömtelen is, de közelszem oly becses és ma-gasztos mint lehete.

Tegyétek le tehát füstölő szereiteket ti ép, erő-teljes, és nagyra törő szenvedelmű ifjak, tegyétek le, midőn már kellő életet nyújtottak, midőn már idegrend-szeretöket felizgatátok, s eltelt kebletek és agyatok ama képzetekkel, melyeket „rendezni” t u d o m á n y, leírni hangokba, vagy színekbe vagy más alakokba önteni mű-vészet. Népesítsétek be szellemetek világát ama milliárd eszmékkal, melyeket az élet legbecsesb kincstáiraiba év-ezredekken át gyűjtöget az emberi nem: éljétek fel ama nagy eszméket és érzelmeket, melyek a lángelmék és nemes keblekben keletkeztek; éljétek fel és sajátítsá-tok el ama remek műveket, melyekbe e világ nagy szellemei „múmia”-ként temetkezve élnek hosszú éle-töket; hogy benépesülvén szellemi világotok, ama té-nyező szerepet vihessetek annak milliárd tünetei s lé-nyei közt véghez, mit e nagyvilágban véghez visz ama tökélyes lény, kit megnevezni nem tudunk; hogy ma-gas életet éljétek, mint csak ama lény hasonosai ké-pesek, életet melynek hamvai is örökbecsűek minden nemzetek előtt minden időkben.

Szeretném előmutatni: Europa nemzetei közt a tudományok s művészetek mely ágazataiban mily fo-kon állunk? Hány fej közöl van egy tudós, egy költő, egy zenész, egy festész, egy szobrász, egy építész, egy gépész, egy írász, egy színész, egy metsző, egy fény rajzoló stb. stb. és előmutatni szellemök termé-nyeinek vagy műveleteinek tökélyfokozatát, hogy mondhassam, kicsiny népességünk mellett is mennyire

haladtunk, hogy megmérlegelhessük, mennyi tehetségnek kell rejleni fajunkban, midőn amaz általánosan elismert sarkelv dacára is „die Noth ist die Mörderin des Kunstsinnes” mily rövid idő alatt mennyit fejlett nyelvünk, irodalmunk zenénk, festészetünk, természettudományi, orvosi, törvénykezési, történeti ismeretünk stb., részint mert népesülésünknel „a gyengék elhullanak” részint ama keleties eleven képzelődésnél fogva, mely fajunkat jellemzi, mennyivel képzet- s értelemteljesbek, mennyivel vellősök és szívélyesök zenészeink, regényíróink sőt általában szépírási költőink művei, bár nyugateuropai tökélypontra nem érhettek, az ottaniak azon részénél, mely a legnagyobb tömeget a legkevesb tartalommal párosítja?!

Inkább pártolták még tehetősöbjeink a tudományokat s művészetet mint az ipart és kereskedelmet, mert mindig volt közölök néhány, ki e hon legkeletiebb részeiben is meghonosítja azokat; de még közel sem vagyunk ott hogy kizárólag a művészetek vagy tudományokra szentelhessek minden idejüket s erejüket és még kevésbé hogy megnyerhessék a kellő segítyéseket azok, kik e pályára hivatvák sem moecenásail sem saját műterményeik díjazásánál fogva.

Azon osztályban kell a tudományoknak és művészetnek meghonosulni vagy felvirulni, mely fajunk legnagyobb részét teszi: a földbirtoklóknál, ezek családéletében.

Csak akkor szentelhetik az életet, melyet most feláldoznak hivatottjaink a tudományok és művészetre, csak akkor nyújthatnak kellő hasznos és szép ismeret-

teket és élvezeteket a legnagyobb résznek, a földbirtokosoknak, ha ezek közül is mindenik megadja az adó százalékot, melylyel nemzete, faja szellemi kincstára gyarapítására tartozik. 5-6 millió család garasai többet teendének ama néhány száz forintoknál, melyeket mecenásaink ajándékoznak és még is inkább ki lehet érdemelniük azokat mint ezeket; mert hiszen ugyanazon terményeket nyújthatjuk a sokaknak garasaikért, miket a keveseknek nyújtánk forintjaikért.

Óhajtandó tehát hogy ama sok szilaj erő, melyet ifjaink életmódjában „ignorálni” nem lehet, s mely nem egyszer sok pénzt, időt, szellemi s anyagi erőt fogyaszt el, mindinkább a tudományok és művészetek kedvelésére vagy gyakorlatára irányíttassék.

Óhajtandó hogy azon sok nagyra küzdő szenvedély, melynek tettszóvárlatait csak sok testi s lelki áldozatok által lehet elnyomni, vagy előlni az „idővel” melyben feltűnt és eltűnik, megtalálja a tudományok és művészetek pályáját, mely minden erejét igénybe veszi, kielégíti, de mely bármily erőfeszítések után sem kimeríthető, sőt mindinkább teljes.

Óhajtandó hogy ifjúságunk szellemfejlődési időszakának ama becses napjait, melyekben legérzékenyebb a kebel, leginkább fogékony az agy, s melyekben még varázsszínben tűnik elő az élet, a jövő s melyekben minden nap egy-egy lépést, egy-egy vonalt tehetnek lényök tökélyesbítésére, ne ama sok százezer forintnyi dohány füstje, ne más élvezetek Őljék el, hanem a tudományok és művészetek napja világítsa és rövidítse meg, hogy bár minél rövidebb napokat de annál hosszabb életet éljenek; életet mely becses önmagoknak, és nemzetüknek minden időben.

Óhajtandó hogy éltesb földbirtokosaink hajlott napjaikat, amaz örökös mord zsémbelődés helyett, mely mindkét nemben az életuntság jeleit mutatja s mely által család család ellenébe ingerül, mindinkább a tudományok és művészetek élve tegye enyhébbé, vidorabbá és pedig mindinkább a családtagok keblében és lelkében meg honosult becses eszmék s érzelmek nyilvánata, a tudományok és művészetek gyakorlata által; hogy eljőjön ama nagy nap, mely csak öszve-tett erők által képes feltűnni, s világolni és melegíteni, hogy ne öljék el a lángelmék és keblek eszmesugárait és forró érzelmeit az anyagi élet hideg, zord gondjai és küzdelmei, hanem engedje hivatásának élni, miszerint egyesek felfokozott szellemélete részint kellő alapot, részint kellő műanyagot találván a tömegben, képesek legyenek mind önük mind a közszellem jólétét tényezni.

VII. CIKK.

Vezéreszmék jobblétünk tényezésére a szorgalom, értelem és méltányosság által.

Mennyire igényli helyzetünk, földünk s égaljunk hogy szorgalmas és értelmes gazdák legyünk, legyen elég felmutatnunk némely vonásokat, melyeknél fogva természeti viszonyainkról s teendőinkről mi tájékozást nyerhetünk.

„Magyarország földének minősége”, (az újabb ismeretek Tára szerint) oly sokféle, a milyen különbözőek a sziklák, melyeknek évezredek elmorzsolódása által a föld rétege képződött. ... Míg az áldott Bánát televény rónáján dúsan díszlik Európának majdnem minden terménye, a vele egy szélességben levő Zágráb megye kopár bérceire hátton hordott földbe veti el a szegény földműves sovány termést ígérő árpáját; az árvái tót ha rozs kenyeret akar enni, az alsóbb megyékre hozza cserébe egyedüli terményét, a zabot. Az alföld legnagyobb része azonban termékeny fekete televény; ilyen kiválólag Bács, Pest, Fejér, Győr, Komárom, Sopron, Mosón, majdnem egészen. „De . . . az alföld dús rónái mellett igen sok a víz-járta föld a folyamok mentében.

Sok a futóhomok, pusztaság. Amazok le csapolás, emezek jobb mívelés által haszonhajtókká tehetők.” . . . „Így valódi homoktengernek mondhatni azon tért, mely Váctól Alpárig, itt a Tisza s Duna közt Pest, Bács, Csongrád megyékben s a kis Kunságon át a Ferencsatornáig terjed.” Szinte ily terjedt homokréteg az úgynevezett „Nyírség” mely Debrecentől éjszaknak a Tisza, ecsediláp, és Érmelléke közt fekszik. Végre még a németbánsági ezred vidékein 71,028 holdra terjedő homok dombok húzódnak el.

„Általában a termékeny rónaság s dombok Magyarországon 2600 □ mértföld. A homok 700 □ m. (víz alatt csupán a Tisza mellékén m. e. 250 □ m.)

Magyarország térképi egáljától a természeti igen sok helyen különbözik: mit egyes vidékek különböző magasági fekvésének, a hegy vonalak irányának s az erdőség, vizek és mocsárok befolyásának (általában pedig emelkedett, s a tengerektől távol eső helyzetének) lehet tulajdonítani. Így a Kárpátok alján a Királyhegy körüli a szilva sem érik meg tökéletesen, és September végén néha hó lepi el az aratatlan zabot, s alább 7-8 mértfölddel Varbócon nemes bort szűrnek. A híres Pannónia egy szakadatlan szőlő- és gyümölcstermő kert, és mégis közepében a Bakony-ságban a szőlő sem érik meg. Sőt az egyenlítőhöz közelebb Likkában a tengerparti hegy vonal éjszaki lejtőjén a zord kárpáti vidékeket találjuk, s áthágván a tetőket, a zemegnai völgyben már szelíd olasz éghajlat uralkodik.”

Általában pedig a hő és nedv, a léghuzamok irány-s erőváltozatai sokkal rendetlenebbek s nagyobb szél-

sőségekbe gyorsabban átmenők, mint a hasonló vonalok alatt Nyugateuropában.

A gyöngébb gyümölcsfákat kifagyasztó hidegtől (– 14 – 18) azon hőség, mely rónáink minden fűveit elsorvasztja (árnyékban + 34 + 36), terjed hőmérsékünk változata. Es nem egyszer cserélik fel jellegeiket az évszakok, miszerint lágy időjár tél közepén és kemény fagyok tavaszélen: forró hetek tavasz közepén és deres éjek nyárelőn: hideg zivatarok nyár közepén és meleg tartós szárazság őszélen, hideg borús napok ősz közepén, s tavaszi változékonyságúak telelőn.

Tartósabb itt a szárazság néha s még is erősebb zivatarok vannak és nagyobb felhőszakadások mint Nyugateuropa vidékein, mert a hőmérsékleti súlyegyen erősebben és gyorsabban változik mint ott.

Tartósabb nálunk a hideg kivált a keletéjszaki szelek uralgása alatt mint Nyugateuropában, míg viszont oly erős és tartós hőség jó nyarankint reánk, mely minden terményeinket nyakunkra érlelte.

Fű és fa elfagy, a repce gyakran óvhatlan a hidegtől nálunk, míg ott díszlik. Fű és fa zöldéi Nyugateuropában, míg nálunk elsorvad a hőség által.

Nem enyhítik légmérsékünket a közeli tengerek, nem engednek rendes léghullámzatot hegyeink, egyetlennel e változatok következtében a nedv lecsapolódása.

Humboldt Kosmosa szerint a középletek számai e következők:

	Szél.	Hosz.	Évi k.	Téli k.	Tavk.	Nyár k.	Ősz köz.
London	51 ²¹	2 ²⁵	9 ⁸³	+3 ²²	9 ²²	16 ⁷⁵	10 ¹
Páris	48 ⁵⁰	00	10 ⁸¹	+3 ²¹	10 ⁹	18 ⁰¹	11 ²⁶
Buda	47 ³⁶	16 ⁵³	10 ⁸³	-0 ⁴¹	10 ⁶¹	21 ¹⁸	10 ⁷⁶

Miszerint telünk középlete is aránytalan szigorú, nyarunké pedig forró.

A nedv mennyisége Europa középletéhez 32”
így áll.

	Évi köz.	Télk.	Tavk	Nyárk.	Őszk.
Nyugat-Franciaország	23" 11"	26"	21"	22"	31"
Angol sik föld	23"	23"	20"	27'	30"
Magyar sik föld	16"	19"	25"	26"	30"

Miszerint évi középletünk majdnem $\frac{1}{3}$ -dal hevesb,
mint a nyugateuropai vidékeké.

Mennyire kedvezőtlenek ezek a növény- és állati
életre, mutatják termeléseink csekély középleti számai,
fajunk csekély gyarapodása, az idegen telepek megrit-
kulásai, a „hideglelés” melyen az itt honosultak átmentek,
a marhavészek, s ama rendkívüli ingása a termények ér-
tékének, melyet sehohsem találunk s minek következté-
ben még élők is többszöri megveszertei éhhalálásra
emlékezhetnek.

Mennyire igénybe kell venni értelmünket és szor-
galmunkat hogy ezen mostohaságokat túlélhessük, le-
küzdjük, hogy e helyzetben jólétünket lehetőén té-
nyezhessük, tájékozhatjuk némileg magunkat, ha végig
pillantjuk a hivatást, melynek ez alapon megfelelőni
mezőgazdáink feladata. Ugyanis:

a. Egy valamely birtokhoz mennyi cselédet, milyen
és mennyi eszközöket, milyen és mennyi vonó, s heverő,
gyapjas, sertés, szarvas marhát tartson egy-egy me-
zőgazda, nem felvett igényeit nem a közvélemény igé-
nyeit, hanem helyzetét, földje terjelmét, különféle ve-
gyitekéit, az öt övező népesség igényeit, a termények
s állatok értékét, a pénz- s kamatlábat, a közlekedési
lehetőséget vévén zsinórmértékül, s az anyagi és szel-
lemi jólétet vévén célul?

b. A munkaerők által miként vegye igénybe a
föld minden termő erejét? Miként termeljen lehetőleg

olcsóbban legtöbb javítószert? Mily időben, s mennyiségben adja ezt a földnek hogy lehető legkevesb áldozattal lehetőleg inkább felfokozza vagy jó karban tartsa annak erejét?!

c. A munkaerők táplálásához földje minőségeihez képest mennyit hagyjon rétnak, erdőnek, legelőnek, gabna s más kalászos növényeknek, lucerna s más kaszás növényeknek; eme növényekből melyeket használja fel javítószerrül, melyeket hagyja fogyasztási és melyeket eladási célra?

d. Miként következzenek egymásután e növények hogy a föld erejét rendszeresen merítsék ki, s pénz és nyers fogyasztási igényeknek pedig lehetőleg inkább megfeleljenek?

e. Mennyi pénz fektessék épületekbe, eszközökbe, család s cselédtartásra hogy a termőerő lehetőleg felfokoztassék, a munka méltányosan díjaztassék, de túl ne díjaztassék egyik sem; s e végett mennyi hitelt nyisson s miként használja fel hitelét, hogy lehetőén kamatozzék „becsülete” megőrzése mellett?

f. Mily háztartást, mily szerepet, mily alakot öltjön „polgári helyzetéül?” Mint feleljen meg az ész, a vallás, és a polgári törvényeknek?

g. Mely igények „valódi”-ak? melyeket hozott elő ama tömeg balítélet, melyben növelkedett? Melyek a helyzethez „méltó” igények? S melyek ezek közt az 1-ső 2-ik 3-ik stb. rendűek?

h. Hogyan irtsa ki a szenvedélyek ragályát családjában s cselédjeiben? Hogyan óvja azokat a szó, a szem, a gúny, irigység nesztelen és mégis mérges fulánkjaitól?

i. Miként díjazza méltóan családtagjai és cseléd-

dei nemesb érzelmeit, törekvéseit; sőt miként tényezze az „igazság”-szeretnek ama gyakorlatát, mely méltán gyűlöl és büntet vagy javít mindent, mi ön s a társasélet jólétének gátja, s méltán díjaz és ápol mindent, mi azt előmozdítja?

k. Mennyiben élvezheti s élveztetheti családtagjaival a tudományok, művészetek élvezetét, s gyakorlatát?

l. Mely tudományokat kell tanulmányoznia jobbléte előmozdítása végett?

m. Mint használja fel testi s lelki erőit, és miként gyakorolja azokat, hogy lehetőleg több eredményt, s előhaladást tehesen?

n. Miként éljen önmagának s egyszersmind családjának, barátainak, s nemzetének, hogy midőn megszűnt élni, elmondhassuk róla „minden feltűnt emberiszellem egy-egy világosság parány volt, mely míveleteibe öntvén szellemét, maradandó alkatrészévé lett amaz általános világosságnak, mely az emberi nemből föltűnván, napról napra növekedik, hogy végre be világítsa e földet, s ez életet”?!

o. És viszont mily tért engedjen önpályája mellett nőjének, hogy az is betölthesse hivatását? Mely szerint „minden családanya egy-egy paránya az általános életmelegségnek, mely az emberi nemből föltűnván, annak keblét mindinkább gyöngéd érzelmekkel tölti be, hogy végre általánosítva az életmelegség kellemes érzelmét (a szeretetet) egy nagy rokonias családdá olvaszson mindenkit mindenkivel?

p. És miként adja át szelleme gyümölcseit gyermekei keblébe? Miként hajlítsa ezek elsőbb érzelmeit? Miként iránylítsa elsőbb képzeleteiket? hajlamaikat, vágyaikat?

r. Mely pontra alapít sa fi- és leánygyermekei jövőjét? Mily pályákat mily színben tárjon elébök? Miként értse meg hajlamukat? Miként segítsen megválasztani életpályáikat?

s. Hogyan csepegtessen ezek szívébe és elméjébe kellő vezéreszméket a szorgalomról az értelemről, mely nélkül a szorgalom gyakran fordított élű kés? a rend, tisztaság, takarékoság szeretetéről és gyakorlatáról, mely az értelem nyilvánata?!

t. Miként közölje ezekkel ismereteit a növény- és állatéletéről, a természet és gépek erőiről, és kivált az emberekről, melyeknél fogva egykor jobblétüket tényezhetik?!

u. Miként segítse és korlátozza ezek hajlamait úgy, hogy mindazáltal is önállóak és szabadok legyenek?

z. Miként tegye ezeket jó családtyákká és anyákká, jó barátokká és polgárokká? miként tegye „méltányosakká?”

v. Miként növelje s növeltesse önmagok és tanítóik által úgy, hogy ismereteik terjelmével aránylagosak ne legyenek igényeik terjeszkedése? hogy benső becsök emelése által elégedetlenné ne képződjenek e gyöngédtelen világ iránt? hogy kiképzetségek épen az legyen, mely önjobbblétüket családjuk s nemzetök jobbblétét tényezheti?!

Íme azon a. b. c, melyből magasb értelmű szavakat kell alkotnia Egy-egy családos földbirtoklónak, és pedig eme szavakat nem csak szólnia, de értenie is

kell hogy a s z o r g a l m a s, és é r t e l m e s nevet ki-
 érdemelje, hogy ön, s övéi jólétét kellően előmozdítsa.

Benfoglalvák a szorgalom s értelem emez a. b. c.
 jében a méltánylat betűi is, de ezen betűkből nem csak
 szavakat hanem magas értelmű vezéreszméket kell
 csinálnia, és érezvén, létesítvén, gyakorolnia egy-egy
 családfőnek hogy az „igazságos” a „becsületes” a
 „nemes” címeiket, melyek annak mellécímei, kiérde-
 melhesse.

Maga az értelem szava mindig méltányosság, de
 oly értéktelen azon méltányosság érzelmek nélkül, a
 mily gyarló és becsstelen lenne szervezetünk, ha érzé-
 kei helyett csak bizonyos eszközöket bírna a világos-
 ság, melegség, színek, szagok, hangok stb. megítélé-
 séhez.

Mindenhatás, mindentudás, és az igazság szere-
 tete s gyakorlata, ama legfelsőbb tulajdonok, melyek
 által e mindenséget teremtés s fen tartva látjuk; eme
 tökélyfogalmak, mert önlényünk fogalmaitól eltérni
 képesek nem vagyunk, nem mások mint az emberi
 lenyaltál ugyan elérhetlen de mégis abból kiemelke-
 dő tulajdonok, a szorgalom, az értelem és méltánylat
 végtelenített tökélyfogalmai.

Emberi mindentudásunk tehát az értelemnek, em-
 beri mindenhatásunk a szorgalomnak, s emberi méltá-
 nyosságunk az igazság szeretetének és gyakorlatának
 azon tökélypontjai, melyeknél fogva mindazokat,
 melyeknek léte tőlünk függ, előállítani, s fen-
 tartani hivatásunk: ezek felvirulása által virultak
 fel mindazon növény-, és átlatországi lények, melyek
 nemünk által e földön elővarázsolvák és föntartvák;
 ezek által gyűjté öszve szellemi s anyagi kincseit, ez

által fokozta fel jólétét az ember, mert ennek gyarapodásával növelkedett uralma természet és lényei, ezen lények s ön sorsa felett; ez által avatott s avatkozott be az ember a legfelsőbb lény hivatásába, ez által varázsolja elő s tartja fel az emberi nem ama kis világot a nagy világban, mely ha számára teremtve nincsen is de uralma alá kényszeríthető azon tökélyeknél fogva, melyeket egyenesen teremtője kezeiből nyert.

Tőlünk függ tehát szeretett hazámfiak ha nem kizárólag is de legnagyobb részben sorsunk, jólétünk.

Aránylagos önbecsünk a szorgalom, értelem és méltánylat kifejllettségével. Aránylagos a föld becse önbecsünkkel, a szorgalom és értelem fokozatával, melyet beléhelyhezünk, mely ott termő-magként díszlik és gyümölcsöz, s a méltányossággal, minél fogva ezt feléljük, megosztjuk, felhasználjuk.

Mienk a jólét, mienk a dicsőség, ha önbecsértékünket s általa szellemi s anyagi kincseinket jelentékenyen vagy csak a középszernél valamivel is többre gyarapítottuk; mienk a nyomor, mienk a gyalázat, ha ezt csak középszerűvé sem bírtuk fel-fokozni.

Igyekezzünk tehát hivatásunkat betölteni, ha nem más, legalább ismert „felülkerekedési” szenvedélyünkül fogva; igyekezzünk létünk célját, kellő pályákon

elérni, a szorgalom, értelem, és méltányosság egyesítése, azok három szentegysége által, hogy e földre varázsoljuk amaz édent, melyet a két első ember elveszített.

V É G S Z Ó.

Íme szeretet hazámfiái a Vezéreszmék, melyek életbeléptetése által jobblétünket előmozdítva vélem.

Jól tudom, mily gyöngé és hiános e törekvésem némely helyzetre vonatkozólag.

Gyöngé a nyelv, homályosak az eszmék, és nem oly építeljes szervezetök, melyhez tenni s melyből elvenni nem lehetne, mert ismeretien a tér és irodalmunk kevés segélyt, kevés anyagot, mi vezérfonalat sem nyújtott. Még kevesbet nyújtanak állam- s természetani adataink, hol nem azon számokat találjuk, melyek szellemi s anyagi mintlétünket, testünk s lelkünk műveleteit s ezek iránt várt vagy várható eredményeit tartalmazzák, hanem inkább csak azokat melyek azokat erkölcsileg és polgárilag, szellemileg és anyagilag megosztják mennyiségük, vallásuk, nyelvök, helyzetök s életmódjokra nézve.

Irodalmunk naponként erősb lendületet vesz, de leginkább csak a szépiralom terén. A „Hitel” „Stadium” „Balítéletek” s. t. e. f. bár mily szép vezéreszméket tartalmaztak jobblétünk előmozdítására, vezérfonaluk elszakadván, jelen helyzetünkhöz nem valóak. A „Magyar Társasélet” majdnem csak a társasélet körére szorítkozik, s e „Vezéreszmék” ha jobblétünk előmozdításának üterét kijelölhetek is, igen távol állanak attól hogy az egész vér-és idegrendszer s azoknak a szervezethez kellő műveleteiket előmutathassák, vagy tetteleg előbb is segítsék.

E mű gyengesége és hiányai szolgáljanak ingerül jobbak előhozására, s az életben kellőbb vezéreszmék fogalmazása és tetteleg valószínűsítésére. E gyenge nyelv, e gyenge hang, eme homályos eszmék szolgáljanak ingerül nektek irodalmunk hősei hogy erőteljes modorban hibátlan nyelvel, tántoríthatlan következetességű eszme folyamokkal és rohamokkal árasztzatok és vilanyozzatok át mindazoknak, kik nyelvünket értik, keblét és agyát „jobbléte előmozdítására.”

TARTALOM.

I. R É S Z.

L a p.

Létünk célja anyagi és szellemi gyarapodás	5
Anyagi és szellemi gyarapodásunk alapja helyzetünk, tényezők testi s lelki tehetségeink	11
Feladatunk tehát testi s lelki tehetségeink kiképzése	19
Különböző tehetségekkel különböző helyzetekben születtünk: ezekhez képest különböző pályákba kell alkalmazkodnunk	24
Egymáshoz kell aránylítnunk az életpályákat és vezéreszmék útján kell iránylítanunk haladásukat hogy következetesek legyenek önmagokhoz és mégis beüljenek a család, nemzet, s államélet folyamába.	32
Alapéletpálya kiválólág hazánkban a családos földbirtoklás	40
A földbirtoklás leghatályosb emeltyűje s anyagi jólétünk tényezője az iparüzlet	46
Szellemi jobblétünk alapja, anyagi jólétünk; tényezői a tudományok és művészetek gyakorlata	55

II.-ik R É S Z .

Tájékozás fajunk anyagi és szellemi mintlétéről s fő jellemvonásairól	63
Anyagi jólétünk főakadályai; helyzetünk, – a szorgalom, értelem és méltánylat hiányai	69
Szellemi jobblétünk akadályai; az anyagi jóléhiány; fajunk kevés száma, és téveszméink	83

III-ik R É S Z .

Vezéreszmék testi s lelkitehetségeink „önképzésére”	95
Vezéreszmék a pályák aránylítására „bérrendszer és ipar” által	102
Vezéreszmék a pályák iránylítására „önítészetünk” kifejtése s gyakorlata által	109
Vezéreszmék hazai gazdaszatunk előmozdítására, a természettan gyakorlata által	115
Vezéreszmék némely iparágak honosítására	122
Vezéreszmék a tudományok és művészetek gyakorlatára	130
Vezéreszmék jobblétünk tényezésére „a szorgalom, értelem és méltányosság” által	137